

SISDOUALLU

1.	ČOAHKKÁIGEASSU.....	3
2.	DUOGÁŠ - SÁMEGIELLA JA DÁROGIELLA LEAT OVTTAÁRVOSAŠ GIELAT	4
2.1	Ráđdehusa ja Stuoradikki meannudeapmi gažaldagas.....	5
3.	BARGOJOAVKKU ČOAHKKÁIBIDJAN JA VÁLDI.....	7
4.	GUOVTTEGIELALAŠVUOHTA - LÁGA MEARRÁDUSAT JA ÁIGUMUŠAT	8
4.1	Riikkaidgaskasaš geatnegasuodat	8
4.2	Sámeláhka.....	8
4.3	Oahpahusláhka.....	9
4.3.1	Sámi oahppoplánat	9
4.3.2	Ollesolbmuidoahpahuš 13-jagi skuvllas	10
4.4	Mánáidgárdeláhka	10
4.5	Dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusat.....	11
4.6	Girkoláhka	11
4.7	Báikenammaláhka.....	12
5.	DÁLÁ DOARJJA GUOVTTEGIELALAŠVUHTII.....	14
5.1	Doarjja sámi oahpahussii vuodđoskuvllas	15
5.1.1	Árvvoštallat vuodđoskuvlla ortnega	16
5.2	Joatkkaoahpahuš.....	16
5.3	Sámedikki guovttegielalašvuodaruđat	17
5.3.1	Doarjja giellaproševttaide	18
5.3.2	Sámi giellaguovddázat	18
5.4	Árvvoštandoarjja.....	18
5.4.1	Sirdit guovttegielalašvuoda árvvoštanruđaid Sámediggái 2002 rájes.....	19
5.5	Bajilgovva juohkimiin suohkaniidda ja fylkkagiellaide 2001:s.....	20
6.	SUOHKANAT JA GUOVTTEGIELALAŠVUOHTA.....	21
6.1	Sáme giella hálddašanguovllu suohkanat	21
6.1.1	Suohkaniid iešvuodat	22
6.1.2	Suohkaniid guovttegielalašvuoda politiikka	24
6.1.3	Suohkaniid guovttegielalašvuoda golut - meroštallanvuohki.....	26
6.1.4	Suohkanhálddahusa golut.....	27
6.1.5	Vuodđoskuvlla golut (earret oahpaheddjiid báلكkát)	29
6.1.6	Erohus gaskal obbalaš guovttegielalašvuodagoluid ja 2001 doarjaga – suohkaniid dárbu eanet-/unnit ruhtii.....	31
6.1.7	Sámediggi rievdata doarjjasupmi 2002:s.....	32
6.1.8	Oahpaheaddebáلكá sáme giella ja sáme giellii oahpahussii –árvoštallan	33
6.1.9	Ođđa ja dálá skuvlarusttegiid buoridangolut.....	34
6.1.10	Suohkaniid golut mánáidgárdiide	35
6.2	Suohkanat sáme giella hálddašanguovllu olggobealde	36
6.2.1	Divttasvuona suohkan	36
7.	FYLKKAGIELDA JA GUOVTTEGIELALAŠVUOHTA.....	38
7.1	Finnmárkku fylkkagiella	38
7.1.1	Álggahuvvon doaimmat 2000:s ja 2001:s.....	39
7.1.2	Dearvvašvuodasuorgi	39
7.1.3	Joatkkaoahpahuš.....	39
7.1.4	Doaimmat maid berre álggahit vai deavdá sáme giella giellanjuolggadusaid	40
7.2	Tromssa fylkkagiella.....	41

7.2.1	Sámekonsuleanta, sámelávdegoddi ja sámekonferánša	41
7.2.2	Guovddášhálddahus.....	42
7.2.3	Dearvvašvuoda- ja sosiálsuorgi	42
7.2.4	Joatkkaoahpahas	42
7.2.5	Sámegiela ja kulturgelbbolašvuoda doaibmaplána 2002-2004.....	44
7.3	Fylkkagiellaid guovttagielalašvuodagolut – čoahtkáiigeassu	45
8.	GUOVTTAGIELALÁŠVUODA OVDÁNEAPMI	46
8.1	Guovdageainnu suohkan	46
8.2	Karášjoga giela	47
8.3	Deanu giela	48
8.4	Porsánggu suohkan	49
8.5	Unjárgga giela	49
8.6	Gáivuona suohkan.....	50
8.7	Ollesolbmuid vuoddoskuvlaoahpahas	51
9.	BARGOJOAVKKU ÁRVVOŠTALLAMAT JA ÁVŽŽUHUSAT	52
9.1	Ožžot go suohkanat/fylkkagiellat gokčojuvvot dálá guovttagielalašvuoda goluideaset?.....	52
9.2	Guovttagielalašvuoda golut	52
9.3	Skuvllat ja mánáidgárddit	53
9.4	Sámedikki guovttagielalašvuodaruđat.....	53
9.5	Miellaguoddbarggu mearkkašupmi	54

TABEALLAT

Tabealla 1.	Meroštallan netto vahága/vuoittu vuogádatrivdamis ja vahátbuhtadusas (earret dábálaš árvoštallama) 2007:s.....	4
Tabealla 2.	Sámedikki guovttagielalašvuodaruđat 1993-2001	18
Tabealla 3.	Árvvoštandoarjaga ruđat guovttagielalašvuhtii 1995-2001	19
Tabealla 4.	Sámedikki guovttagielalašvuodaruđat 2002	19
Tabealla 5.	Guovttagielalašvuodaruđaid juohkin suohkaniidda/fylkkagielladaide 2001:s	20
Tabealla 6.	Sámegielaigiid, sámegiela ohppiid, ja sámegiela bargiid lohku sámegiela hálddašanguovllu suohkaniin jagis 2001/2002.....	22
Tabealla 7.	Sámegiela bargiid lohku hálddašanguovllu suohkaniin	24
Tabealla 8.	Suohkanhálddašeami golut earret vuoddoskuvllasuorggi.....	27
Tabealla 9.	Muhtin sámegillii ja sámegiela oahpahusa golut – earret oahpaheaddjebálkkát	30
Tabealla 10.	Vuoddoskuvlla eará guovttagielalašvuodagolut.....	31
Tabealla 11.	Obbalaš bajilgovva suohkaniid guovttagielalašvuodagoluin (earret oahpaheddjiidbálkkát) mas 2001doarjja lea gessojuvnon eret	32
Tabealla 12.	Suohkaniid golut sami mánáidgárdefálaldahkii mas Sámedikki 2001 doarjja lea gesson eret.....	35
Tabealla 13.	Sámegiela oahpahusa jahkásaš lassegolut. Divttasvuona suohkan.	37
Tabealla 14.	Oahppit geain lei sámegiela 2001 čavčča Finnmárrkus (joatkkaoahpahas, fylkkagielladalaš skuvllat)	39
Tabealla 15.	Golut ja doarjja Finnmárrku joatkkaoahpahussii 2000 čavčča	39
Tabealla 16.	Sámegiela oahppit Tromssa joatkkaskuvllain skuvlajagi 2000/2001	43
Tabealla 17.	Golut ja doarjja sámegiela joatkkaoahpahussii Tromssas 2000/2001.....	43
Tabealla 18.	Meroštallan suohkaniid jahkásaš resursadárbbuin ovdánahttit guovttagielalašvuoda lagamus jagiin.	46

1. ČOAHKKÁIGEASSU

Stuoradikki St. prp. nr. 62 meannudeamis (1999-2000) 2001 suohkanekonomiija birra, bivddii gielddalávdegotti eanetlohku ráđdehusa geahččat lagabut ahte ožžot go guoskevaš suohkanat ja fylkkagielddat duođai gokčojuvot duohta guovttegielalášvuoda goluideaset. Gielda- ja guovludepartementa vuodđudii odđajagimánu 2001:s bargojoavkku mas ledje mielde sáme giela hálddašanguovllu suohkanat, Tromssa ja Finnmárkku fylkkagielddat, Stáhta oahpahuskantuvra Finnmárkkus ja Oahpahus- ja duktandepartementa. Bargojoavku buktá dá iežas raportta.

Sáme giela hálddašanguovllus lea álbmogis, mannel go sámelága giellanjuolggadusat váldojuvvojedje atnui 1992:s, leamas riekti guovttegielaláš bálvalusdoibmii. Oahpahusláhka maid addá sáme giela ja sáme gillii oahpahusa vuoigatvuodaid olles riikkas. Muđui bidjet maiddái girkoláhka, mánáidgárdeláhka ja dearvašvuoda- ja sosiállágit guovttegielalášvuoda láidestemiid. Dát raporta geahččá ožžot go suohkanat/fylkkagielddat gokčojuvot dálá guovttegielalášvuoda goluideaset ja leat go sis resurssat deavdit guovttegielalášvuoda láhkamearrádušaid gáibádusaid.

Eahpitkeahtá máksá eambo addit álbmogii guovttegielaláš fálaldaga. Bargojoavkku guovttegielalášvuoda goluid guorahallan lea loguid vuodul maid suohkanat/fylkkagielddat leat diedihán. Dálá rehketdoallovuogádagaiguin lea váttis čájehit buot guovttegielalášvuodagoluid obbalaš bajilgova. Lea álki duođastit giellakonsuleanttaid, giellakantuvrraid, giellaguovddážiid, dulkonbálvalusaid jna. goluid. Dalle go lea eanet áššemeannudeapmi guovttegielaláš hálddašeami geažil, de atnet proseantta juogu meroštallama gaskal dábalaš goluid ja guovttegielalášvuoda goluid. Gávdnat eanet rievttis meroštallamiid guovttegielalášvuoda goluin, soaittäsi muhtin vejolašvuoha leat čadahit *áige-guorahallamiid* oaidnit man stuora oassi virgeresurssain adnojit guovttegielaláš bálvalus-

aide. Dattetge gáibida dan mutto stuora áigedutkan ollu resurssaid- ja lea áddjái.

Meroštallamat mat leat dán raportta vuodđun, čájehit ahte suohkaniin ja fylkkagielddain leat golut mihá badjelis go doarjagiid maid stáhtas ožžot. Bargojoavku lea kárten stáhtalaš doarjagiid sirdimiid oahpahussuorggi, mánáidgárdesuorggi ja eará suohkanlaš/fylkkagielddalaš hálddašeami guovttegielalášvuhtii 2001:s. Jus buohtastahtá 2001 goluiguin, de kárten čájeha ahte suohkaniin ja fylkkagielddain leat sullii 17-18 milj. golut mat eai gokčojuvvo. Oahpaheddeáibálkkát, mánáidgárdesuorgi ja skuvlavistiid investerendárbbut eai leat meroštallamis mielde.

Erenoamážit oahpahussuorggis leat stuora guovttegielalášvuodagolut. Bargojoavku oaivvilda ahte doarjjaortnegat mat galget gokčat vuodđo- ja joatkkaskuvlla sáme giela- ja sáme gillii oahpahusa goluid, eai leat doarvái buorit. Sihke suohkaniin ja fylkkagielddain leat golut ollu badjelis go doarjja mii dál addojuvvo.

Ii sáhte dadjat ahte suohkanat dahje fylkkagielddat leat deavdán sámelága guovttegielaláš hálddašeami ja bálvalusdoaimma gáibádusaid. Sáme giel hálddašanguovllu suohkanat leat iešgudetláganat, sihke das man ollugat álbmogis leat sáme gielagat, man nanu stáhtusa sáme gielas ja sámi kultuvrras lea suohkanis, man ollu ohppiin sáme giella lea juogo fágan dahje ožžot buot/eanasoasi oahpahusas sáme gillii, skuvllaid lohku ja man ollu sáme gielat suohkanbargit leat. Visot dát bealit váikkuhit dasa man muddui sáme giel bálvalusaid ohcalit, man muddui suohkaniin let guovttegielat bálvalusfálaldagat, ja dasto man stuora guovttegielaláš hálddašangolut leat.

Bargojoavkku guorahallan čájeha maiddái ahte vaikko dálá golut gokčojuvvojit, de ii leat dat doarvái deavdit sámelága gáibádusaid. Lea dárbbalaš bidjat vel eanet návccaid bargui sáme giela nannet ja ovdánahttit.

2. DUOGÁŠ - SÁMEGIELLA JA DÁROGIELLA LEAT OVTTAÁRVOSAŠ GIELAT

Okta dain vuđoleamos ja mávssoleamos vuoigatvuodain mat leat ášahuvvon sihkkarastit sáme- ja dárogielat riikkaássiide ovttárvosaš bálvalusaid servodagas, ja vai seailuha ja ovddida sámegiela, lea vuoigatvuolta geavahit iežas giela ja oažžut das oahpahusa. Sámeláhka deattuha ahte sámegiella ja dárogiella leat ovttárvosaš gielat. Lea celkojuvvon mihttomearri ahte sámegiela galgá gáhttet ja ovdánahttit.

Sámegiella ja sáme kultuvra lea maŋemus jagiid leamašan - ja lea dál - ealáskanmuttos maŋgel guhkes áigge vealaheami ja dáruiduhttima. Aktiivvalaš sáme gielgeavaheapmi lea hui mávssolaš oassi sáme kultuvrra viidáset ovddideamis. Mánngat iskkadeamit maid Sámi giellaráđđi, ja okta iskkadeapmi maid Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR) lea čadahan Gielda- ja guovluddepartementta ovddas, čájehit dattetge ahte sámelága giellamearrádušat eai doarvái čuvvojuvvo. Álbmogis ii leat vel dál ge duodas válljenvejolašvuolta geavahit sáme giela dahje dárogiela go leat oktavuodas almmolaš etáhtaiguin - sihke stádalaš, regionála ja suohkanlaš etáhtaiguin.

Dát raporta čilge suohkaniid ja fylkkagielladaid dili guovttegielalaš bargguid ektui. Mánngat suohkanat leat guhkit áiggi dieđihan ahte eai gávdno ruđat čuovvut Sámelága gáibádusaid, ja ahte ii leat vejolaš vuoruhit ovdamearkka dihte doarvái oahpahusa iežaset bargiide, dahje

doarvái sáme gielat diehtujuhkima álbmogii. Dieđihuvvo maidái ahte eai leat doarvái resurssat addit dan fáladaga maid vuoddo- ja joatkkaskuvllas hálidit, ja doppe gos addet fáladagat, gártet suohkaniidda/fylkkasuohkaniidda beare stuora liigegolut danin go stáhta ii govčča doarvái guovttegielalašvuoda gullevaš goluid.

Suohkaniid ja fylkkasuohkaniid oppalaš ekonomalaš dili váikkuha ollu dasa makkár vuoruhemiid dahket sáme giela ektui. Jus suohkanat masset dietnasiid, de dat maid váikkuha dasa mot suohkanat nákkejit bargat sáme giela giellaovddidemiin. Seammás go gáržžidit suohkaniid ja fylkkasuohkaniid ekonomalaš rámmaid, de galgá sáme giela barggu nannet ja lasihit.

Suohkanat oaivvildit sis leat ollu lassigolut ea.ea. biedggus ássama ja stuora areálaid geažil, ja ahte dáid goluid ii doarvái buhte dálá dienasvuogádat. 2002:s dahkkojit njeallje rievda-dusa suohkaniid dienasvuogádagas. Rievda-dusat leat vuoiu/vahát go heaittiha erenoamáš árvoštallama, vuoiu/vahát go ása ođđa ássaneavttuid, vuoiu/vahát go lasiha vearrooasi ja vuoiu/vahát go lasiha dienasdássema. Rievdadusat dahkkojit dađistaga áigodagas 2002-2006. Tabealla 1:s oaidná mot dát váikkuha guovttegielalašvuoda suohkaniid dietnasiidda.

Tabealla 1. Meroštallan netto vahága/vuoittu vuogádatrievdamis ja vahátbuhtadusas (earret dábálaš árvoštallama) 2007:s

Meroštallamis lea rievdatmeahttun rámma vuodđun (gáldo: St.prp. nr. 82 2000-2001)

Suohkan	Vuogádatrievdan	Buhtadus Davvi-Norggadoarjja	Netto vahát buhtadusa maŋgel earret dábálaš árvoštallama
Karášjohka	- 2 190 000	286 000	- 1 904 000
Guovdageaidnu	- 2 535 000	303 000	- 2 232 000
Poršáŋgu	- 3 375 000	439 000	- 2 936 000
Deatnu	- 6 310 000	304 000	- 6 006 000
Unjárga	127 000	95 000	222 000
Submi juohkinváikkuhus	- 14 283 000	1 427 000	-12 856 000

Finnmárkku suohkanat ožžot buhtadusa go ožžot eanet Davvi-Norggadoarjaga nu ahte fylkii obbalaččat gártá nulla. Dasa lassin ožžot

suohkanat main lea vearrodienas vuollel 110 proseantta riikagaskamearis, ja maida gártá ollu vahát rievdademiid geažil, buhtadusa

árvoštallama bokte. 2002:s buhttejuvvo vahát mii lea badjel 40 ruvnno juohke ássi nammii. Suohkaniid ekonomii ja fylkkamánni jahkásaš árvoštanjuohkima hálddus. Dát suohkanat vurdet ahte dienasvahát buhttejuvvo go suohkanat bisuhit iežaset árvoštandási eará ortnegiin, unnimusat 2000-dásis. Dát vuordámuš ii leat devdojuvvon 2002 váste. Suohkanat oaiivildit ahte lea dušše addon vissis muddui dakkár buhtadus dábálaš árvoštallama bokte. Deanu ja Poršáŋggu suohkaniid váilevaš buhtadus meroštallojuvvo leat sullii 700 000 - 800 000 ruvnno goabbáige. Meroštallamat gártet váddásseabbon go eai gávdno dieđut dasa mot fylkkamánni deattuha iežas siskkáldas eavttuid.

2.1 Ráđdehusa ja Stuoradikki meannudeapmi gažaldagas

2001' Suohkanekonomiijaproposišuvnnas (St. prp. nr. 62 (1999-2000)) celkkii departementa ahte "2000:s lea 1.9 miljovvna ruvnno dábálaš árvoštan-doarjagis addojuvvon Finnmárkku sámeguovllu suohkaniidda main leat lassegolot guovttegielalašvuoda geažil. Departementa áigu 2001:s árvoštallat lasihit árvoštan-doarjaga suohkaniidda mat eará ortnegiid bokte eai oáččo gokčojuvvot guovttegielalašvuoda duohta goluid-easet." Stuoradikki áššegiedahallama oktavuođas celkkii eanetlohku gielddalávdegottis ahte "leat áican ahte departementa 2001:s áigu árvoštallat bajidit árvoštan-doarjaga suohkaniidda mat eai eará ortnegiid bokte oáččo gokčojuvvot goluideaset mat "sis duodas leat guovttegielalašvuoda geažil. Dát eanetlohku bivdá Ráđdehusa árvoštallat lagabut ožžot go guoskevaš suohkanat ja fylkkagiellat gokčojuvvot iežaset duohta goluid dán suorggis, ja manjil máhccat fas evttohusaiguin 2002 suohkanekonomiijaproposišuvvna oktavuođas" (Evttohus S.nr. 252 (1999-2000)).

Gielda- ja guovludepartementa diedihii 2001' Stáhtabušeahhtas (St prp nr 1 (2000-2001)) ahte dát čuovvovuvvo ovttasbarggus mii lea suohkaniiguin ja fylkkagielladaiguin, ja ahte árvoštan-doarjaga suohkaniidda mat eai oáččo gokčojuvvot guovttegielalašvuoda duohta goluideaset eará ortnegiid bokte, lasihuvvo 9 miljovvna ruvdnui 2001:s. Dát lea manjil lasihuvvovon 10,2 miljovvna ruvdnui 2001:s.

St.diedáhusas nr. 55 (2000-2001) daddjo ahte Ráđdehusa mielas lea guovttegielalašvuoda lassegolot bistevaš dillin suohkaniidda ja

fylkkagielladaide main lea guovttegielalašvuoda fáladat. Ráđdehusa mielas ii leat bistevaš čuovvovuvvo ruhtadit guovttegielalašvuoda goluid árvoštan-doarjagiin. Dát ii váldde vuhtii dárbbášlaš diehttevašvuoda maid suohkanat dárbbášit sin ekonomii ja plánemis. Ráđdehus lea diedihhan ahte suohkanproposišuvnnas 2002:s (St.prp.nr.82 (2000-2001)) ahte 10,2 miljovvna ruvnno mii lea addon árvoštan-doarjagin 2001:s, sirdojuvvo Sámediggái, mii juohká ruđaid suohkaniidda ja fylkkagielladaide.

Lávdegotti eanetlohku deattuha B.evttoh.S.nr. 5 (2001-2002) ahte "eaktun lassi ruđaide lea dárbu gokčat duohta guovttegielalašvuoda goluid".

Gažaldat lea dattetge leamaš ovdal nai Stuoradikkis. Stuoradiggi mearridii 1996' juovlamánu 11.b. čuovvovaččat: "Stuoradiggi ávžžuha Ráđdehusa guorahallat bistevaš ja diehttevaš ruhtadanortnega mainna galgá gokčat guovttegielalašvuoda lassegoluid mat leat sámelága, 3. kap. sámegiela vuodul. Guorahallamis berre árvoštallot galgá go dáid lassegoluid ruhtadeapmi biddjot sisa lága doaimmaguovllu suohkaniid ja fylkkagielladaid rámmadoarjagiidda".

Gielda- ja guovludepartementa lea árvoštallan vejolašvuoda bidjat doarjagiid mat leat suohkaniidda ja fylkkagielladaide sisa dienasvuogádahkii. Doarjaga mii váldojuvvo mielde dienasvuogádahkii juhkkovuvvo goluid čuovvovuvvo mielde masa objektiivvalaš eavttut leat vuodđun. Guovttegielalašvuoda árvoštan-doarjaga lea leamaš addojuvvon guđa suohkaniid ja lea leamaš juogaduvvovon eará eavttuid mielde go dat mat leat dienasvuogádagas. Jus galgá oážžut ruhtajuogu maid hálida, de galggašii váldit atnui ođđa eavttuid dienasvuogádagas.

2001:s addojuvvui 10,2 milj. ruvn. árvoštan-doarjaga guovttegielalašvuhtii. Lea Gielda- ja guovludepartementa árvoštallan ahte jus 10,2 milj. doarjaga galgá sajáiduvvat dienasvuogádahkii sierra eavttuiguin, de ožžot dát eavttut, ollislaš golločuovvovuvvo, hui unnán deattu. Jus galgá oážžut dán doaimmat, de ferteršii maiddá váldit atnui eanet desimálaid go maid dál dahket. Oktiibuot juhkkovuvvo meastta 30 miljárdda Kap. 571 boastta 60:s, ássiid-doarjaga/goluiddassen. Lea maiddá eahpečielggas makkár objektiivvalaš eavttuid muđui galggašii atnit juogadeamis.

Bargojoavkku ovddasteaddjit Kárášjoga ja Guovdageainnu suohkanis oaivvildit ahte guovttegielalašvuodaruđat galget leat oassin rámmajuolludemiin suohkaniidda. Dát ovddasteaddjit eai oainne ahte galggaše leat váttisvuodát dasa ahte mearridit objektiivlaš eavttuid jahkásaš ruhtajuolludemiide mat leat suohkaniidda. Dát ovddasteaddjit oaivvildit ahte dat ágga ahte váldit atnui eanet desimálaid vai oažžu dán sisa dienasvuogádaga goluid čoavdagii, ii leat doarvái ággan dasa ahte ii

heivehit ortnega dienasvuogádahkii. Dušše dakkár ortnega bokte olaha doarvái mutto diehttevašvuoda dasa man stuoris jahkásaš guovttegielalašvuodadoarjja lea, ja dalle maiddái stuorát vejolašvuodaid guhkitáigái plánet giellaovddidandoaimmaid suohkaniin. Kárášjoga ja Guovdageainnu ovddasteaddjit oaivvildit maiddái ahte Sámediggi jahkásaččat, lassin daid ruđaide maid suohkanat ožžot dienasvuogádaga bokte, maiddái fertejit oažžut ruđaid maid sáhtta geavahit giellaovddidandoaimmaide suohkaniin.

3. BARGOJOAVKKU ČOAHKKÁIBIDJAN JA VÁLDI

Bargojoavku galgá geahččat lagabut suohkaniid ja fylkkagiieldaid guovttegielalašvuoda goluid, vrd. Evttoh. S.nr. 252 (1999-2000) ja Gielda- ja guovluddepartementta St. prp. nr. 1 (2000-2001).

Sámegiela hálldašanguovllu suohkanat – Kárašjohka, Guovdageaidnu, Gáivuotna, Unjárga, Poršángu ja Deatnu, Romssa ja Finnmárkku fylkkagiieldat-, Sámediggi ja Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartementa bovdejuvvojedje oassálastit bargojoavkui.

Bovdehusas searvat bargojoavkui celkkii departementa čuvvovaččat: "Bargojoavku berre čielggadit makkár goluid sáhtta meroštallat leat guovttegielalašvuodagollun. Lea maiddái áigeguovdil giedahallat gažaldagaid gullevaččat dasa ahte Sámediggi soaitá oažžut ovddasvástádusa hálldašit dáid ruđaid. Gielda- ja guovluddepartementa vuordá ahte bargojoavku buktá ovdan raportta 2001 cuoŋománus, nu ahte joavkku árvvoštallamat galget sáhttit vuodđun jahkásaš suohkanproposišuvnna bargui. Gielda- ja guovluddepartementa boahá dasto, bargojoavkku raportta vuodul, rehkenastit dárkil-eappot daid goluid maid birra lea sáhka."

Barggadettiin rievddai bargojoavkku váldi veaháš. Bargojoavku lea ovddemusat geahččan makkár golut suohkaniin/fylkkagiieldain dál leat, ja ahte ožžot go suohkanat/fylkkagiieldat máksojuvvot dálá guovttegielalašvuoda goluid. Danin go sámegiela hálldašanguovllu suohkaniid gaskkas leat nu stuora erohusat das ahte makkár sámegiela fáladat álbmogii lea, de lea maid bargojoavkku mielas leamaš dárbbaslaš iskat lagabut leat go suohkaniin/fylkkagiieldain doarvá resurssat čuovvut gáibádusaid mat biddjojit guovttegielalašvuoda láhkamearrádusain. Bargojoavku lea maid digaštallan maid ferte dahkat vai ollašuhtá laga gáibádusaid.

Gažaldaga dáfus ahte addit Sámediggái ovddasvástádusa hálldašit ruđaid mat 2001:s leat addon árvvoštan-doarjjan, de lea bargojoavku dovddahan ahte sii leat mielas dasa ahte Sámediggi hálldaša guovttegielalašvuoda doarjaga. 2002 stáhtabušehta olis lea 10,2 miljovna ruvno sirdojuvvon Sámediggái nu ahte sii besset juohkit dáid ruđaid.

Áššesuorgi maid bargojoavku lea giedahallan, lea viiddis. Bargojoavku ii leat oaidnán vejol-ažžan geargat bargguin dan áigemearrái maid Gielda- ja guovluddepartementa bijai válldis.

Leat dollojuvvon 6 čoahkkima guovvamánu 19.b. 2001 rájes njukčamánu 15.b. 2002 rádjái Čoahkkingiellan lea leamaš sáme- ja dárogiella, lea dulkojuvvon dárogillii, guovtti čoahkkimis. Loahpalaš raporta ovdanbiddjo sáme- ja dárogillii.

Bargojoavkkus leat leamašan mielde kultur- ja bajásšaddanhoavda Reidar Erke, Guovdageaidnu, ráddeolmmái Jan Terje Nedrejord, Kárašjohka, ráddeolmmái Håkon Jørgensen, Gáivuotna, fágalaš pedagogalaš koordinatara Merethe Faltin, Unjárga, ráddeolmmái Bjørn G. Andersen, Poršángu, organisašunhoavda Finn Arne Selfors, Deatnu, sámi ovdánahttin-konsuleanta Britt Somby/organisašunshoavda Kari Meløy, Finnmárkku fylkkagiella, sáme-konsuleanttat Marit Einejord/Raimo Valle, Tromssa fylkkagiella, ráddeaddi Elfrid Boine, Stáhta oahpahuškantuvra Finnmárkkus, ossodatdirektevra Anne Dagmar Biti Mikalsen/doaibmi ossodatdirektevra Inger Marie Gaup Eira/gaskaáigásaččat virgáibiddjon direktvevra Anne Britt K. Hætta, Sámediggi, ráddeaddi Sverre O. Johansen, Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartementa, ossodatdirektevra Måret Guhttor (jodiheaddji) ja vuoltdirektevra Ninni Kate Rognli (čáli), Gielda- ja guovluddepartementa.

4. GUOVTEGIELALAŠVUOHTA - LÁGA MEARRÁDUSAT JA ÁIGUMUŠAT

Álbmoga vuoigatvuodát geavahit sámegeiela ja oažžut sámegeiel oahpahusa leat láhkavuodđu-
duvvon mángga lágas. Sámegeiel fáaldagat
sámeálbmogii ii gula dušše sámegeiela geava-
heapmái, muhto maiddá ahte lea máhttu sámi
kultuvrra birra. Kultuvrralaš bealli lea hui
mávssolaš sámegeiela nannenbarggus. Guovtte-
gielalášvuoda golut eai leat dušše golut
jorgaleapmái, dulkomii, giellagurssaide ja
guovtti giela áššebáhpiriidda. Stuorámuš golut
leat guovttegielat suohkanlaš bálvalus-
doaimmaide. Dán ferte váldit vuhtii go čielggada
suohkaniid ja fylkkagiellidaid guovttegielaláš-
vuoda goluid.

4.1 Riikkaidgaskasaš geatnegasvuodát

1966 ON-konvenšuvnna artihkal 27 deattuha
ahte "Stáhtain gos gávdnojit čearddalaš,
vuoigaláš dahje gielaláš minoritehtat, ii galgga
gielldit dákkár minoritehtain rivttiid ovtastallat
iežaset joavkku eará miellahtuiguin, bálvalit sin
iežaset kultuvrra, dovddastit ja doaimmahit
iežaset religiuvnna, dahje geavahit sin iežaset
giela." Norgga eiseválddit dohkkehit ahte
sámiin leat vuoigatvuodát dán mearrádusa ektui.
Artihkal suodjala minoritehtaid negatiiva
vealaheami ektui, ja lea aktiivvaláš doarjagii
vuodđun. Sámelága ovdabarggus árvoštallo-
juvvui artihkal 27 leat nanu riektegáldun sámi
vuoigatvuodaide, sihke politihkalaš, kultuvrralaš
ja ekonomalaš. Dat lei maid oassin das man
vuodul Stuoradiggi mearridii Vuoddolága §110a
1988:s. Dál lea dábalaš dulkon ahte dat
láhkavuodđuda dakkár gáibádusaid ahte eise-
válddiid bealis galget leat positiiva doaimmat vai
ollašuhtta geatnegasvuodaide. ON-konvenšuvdna
doaimmá norgga láchkan, vrd. Olmmošvuoigat-
vuodalága (láhka miessemánu 21.b.1999:s nr 30
mii lea olmmošvuoigatvuodaide sajádaga nanne-
ma birra norgga rievttis).

Norga dohkkehii ILO-konvenšuvnna nr. 169
eamiálbmogiid ja čearddaid birra iešheanalis
stáhtain geassemánu 20.b.1990:s. Váldoprins-
ihppa konvenšuvnna lea eamiálbmogiid riekti
bisuhit ja viidásetovddidit iežaset kultuvrra, ja

eiseválddiid geatnegasvuohta čadahit
doaimmaid maiguin doarju dán barggu. Artihkal
28:s daddjo ea.ea. ahte galget čadahuvvot
doaimmat vai bisuha ja ovddida gullevaš
álbmogiid álgogielaid ovddideami ja geava-
heami. Konvenšuvnna dohkkeheami oktavuodas
lea ráddehus geatnegahtton ráddádallat gullevaš
olbmiguin go lea jurdda čadahit lágaid dahje
hálddatlaš doaimmaid mat njuolgut sáhttet
váikkuhit guoskevaš álbmogii, mat min
oktavuodas leat sápmelaččat.

Eurohpalaš šiehtadus regiovnalaš- dahje
minoritehtagiellaid birra mearriduvvui Eurohp-
arádis skábmámánu 5.b.1992:s. Ulbmil šiehta-
dusain lea suodjalit minoritehtagiellaid, vai nu
sáhtta bisuhit ovtastuvvon ja girjás eurohpalaš
kultuvrra. Dán rádjái leat 14 riikka dohkkehan
šiehtadusa, nugo Norga, Ruotta, Suopma ja
Dánmárku. Norga mieđai dása ggl. res. bokte
golgotmánu 1.b.1993:s. Šiehtadus doaibma-
gođii njukčamánu 1.b.1998:s. Od. Prp.nr. 60:s
(1989-90) oaidná ahte sámelága giellanjuolgg-
dusat leat earret eará huksejuvvon šiehtadusa
evttohusa ala mii dalle juo gávdnui. Go Norga
dohkkehii šiehtadusa, de oaiivildedje ahte
geatnegasvuodát maid šiehtadus mielldisbuvttii,
juo ledje ollašuvvan, ovddemusat sámelága
giellanjuolggadusaiguin. Lea dušše šiehtadusa
III oassi mii bidjá čielga geatnegasvuodaide
eiseválddiide. Norga dohkkehii šiehtadusa III
oasi dušše sámegeiela váste.

4.2 Sámeláhka

Láhka Sámedikki ja eará sámi riektidiliid birra
(sámeláhka) mearriduvvui geassemánu 12.b.
1987:s. Lága ulbmil lea láchit dilálašvuodaide nu
ahte sápmelaččat ieža sáhttet sihkkarastit
iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima. Lága
3. kapihtal sámegeiela birra bođii fápmui
ođđajagimánu 1.b. 1992:s. Láhkaevttohusa
duogázin lei ahte sámegeiela geavaheapmi ovdal
lei njiedjame, ja dat áittii oba sáme kultuvrra
eksisteansa. Sámelága giellamearrádusaid
ulbmil lea sihkkarastit sámegeiela vuodu, ja láchit
dilálašvuodaide viidásetovddidit ja lasihit
sámegeiela geavaheami. Lassin galgá láhka

sihkkarastit ássiide vuđolaš vuoigatvuodaid sámegeiela geavaheami dáfus.

Sámelágas leat muhtin mearrádusat ráddjejuvvon sámegeiela hálddahusguvlui, eará mearrádusain ges eai leat dakkár geográfalaš rájit. Muhtin mearrádusat leat vasedin suohkaniid váste, ja earát maiddá gullet stáhta ja regionála eiseválddiide. Maiddá stáhta ja regionála almmolaš orgánat leat geatnegahtton, omd. lea viiddiduvvon vuoigatvuolta geavahit sámegeiela riektelegádusas, ja lágat ja lánkaásahusat mat leat erenoamáš mávssolaččat sámeálbmogii, buohkaide dahje muhtin oassái, galget jorgaluvvot sámegillii.

Lea dehálaš mearkkašit ahte hálddašanguovllu lea rievttálaš vuolimusrádji ja sámelága giellakapihttala mearrádusat leat vuolimusgáibádusat. Dat mielddisbuktá ahte buot almmolaš orgánat ávžžuuvvojit váldit vuhtii sin geat geavahit sámegeiela, viidábut go dan maid lága mearrádusat gáibidit. Buorre hálddašarvierru mearkkaša ahte jearaldagaid maid leat čállán sámegillii galgá vástidit sámegillii, maiddá dalle nai go lága mielde ii leat geatnegahttojuvvon dan dahkat. Kulturdepartementta áigumuš lea maiddá ahte eará suohkanat ja fylkkagielddat/bálvalusbiiret bidjet árijaid fállat gielalaš heiveheami bálvalusain.

4.3 Oahpahasláhka

Oahpahasláhka deattuha ahte sámi guovlluin - mat oahpahaslágas čilgejuvvot leat sámegeiela hálddašanguovllu guhtha suohkana - lea buohkain vuoddoskuvlaagis vuoigatvuolta oážžut sámegiel ja sámegillii oahpahas. Suohkan sáhtta mearridit lánkaásahusaid dasa ahte buohkat geat leat vuoddoskuvlaagis sámi guovlluin galget oážžut sámegiel oahpahas.

Sámi guovllu olggobealde lea unnimusat logi oahppis ovttá suohkanis, geat hálidit sámegiel dahje sámegillii oahpahas, vuoigatvuolta oážžut dakkár oahpahas nu guhká go jovkui leat báhcán unnimusat guhtha oahppi vel. Olggobealde sámi guovlluid lea sápmelaččain vuoddoskuvlaagis vuoigatvuolta oážžut sámegiel oahpahas.

Sápmelaččain joatkkaoahpahas lea vuoigatvuolta oážžut sámegiel oahpahas. Departementta sáhtta mearridit lánkaásahusaid ahte vassis skuvllat, kurssat dahje klássat galget fállat

sámegiel dahje sámegillii oahpahas dahje oahpahas erenoamáš sámi fágain joatkkaoahpahas. Fylkkagielda sáhtta muđui nai fállat dakkár oahpahas.

Lánkaásahus¹ lea mearriduvvon ahte buot oahppit geain lea vuoigatvuolta oážžut sámegiel oahpahas, lea vuoigatvuolta oážžut dakkár mállat molssaevttolaš oahpahas go eai gávdno dohkálaš oahpaheaddit skuvllas. Earálgan oahpahas mállat sáhttet leat omd. Gáiddus-oahpahas, intensiivoahpahas dahje erenoamáš meahcceskuvllat.

Sámegiggi lea oahpahaslága bokte ožžon válddi mearridit lánkaásahusaid sámeálbmoga ja sámegeiela, kultuvrra ja servodaga oahpahas sisdollui. Sámegiggi mearrida maiddá lánkaásahusaid sámegeiela oahpahas vuoddoskuvlla ja joatkkaoahpahas oahppoplánaide, ja erenoamáš sámi fágaid joatkkaoahpahas oahppoplánaide. Departementta mearrida eará sierra oahppoplánaid lánkaásahusaid sámi guovllu oahpahasii ja ohppiide olggobealde sámi guovllu geat ožžot sámegiel oahpahas. Sámegiggi galgá ovtta departementtain ráhkadit evttohusa dáid lánkaásahusaid.

4.3.1 Sámi oahppoplánat

1997 skuvlaodasmahttimiin ilbme Sámi oahppoplánat, L 97 Sámegiella. Das lea ráhkaduvvon sierra fága- ja diibmojuohkoplána ohppiide geat čuvvot sámi oahppoplána. Oahppit geat čuvvot L97 Sámegiella sáhttet válljet ovttá dáin vejolaš viđa giellavejolašvuodain:

- *Sámegiella vuosttašgiellan* lea jurddašuvvon sámegielat ohppiide geat hálidit oahpahasaset sámegillii. Dáin ohppiin lea dárogiella nubbegiellan.
- *Sámegiella nubbegiellan* lea jurddašuvvon ohppiide geat hálidit dárogiela vuosttašgiellan. Sis lea sámegiella nubbegiellan.
- *Sámegiella ja sámi kultuvra* lea jurddašuvvon dárogielat ohppiide. Sis lea dárogiella oahpahasgiellan.
- *Dárogiella vuosttašgiellan ja suomagiella nubbegiellan* lea jurddašuvvon ohppiide geat hálidit suomagiellat oahpahas nubbegiellan sámegeiela sadjái.

¹ Oahpahaslága lánkaásahus, geassemánu 28.b.1999, kapihtal 7, eará vejolaš oahpahas mállat sámegeielas ja suomagielas.

- *Dárogiella vuosttašgiellan* lea jurddašuvvon dárogielat ohppiide geat eai hálit sámeziel oahpahusa.

Guovlluin mat leat čilgejuvvon sámi guovlun ja dihto eavttuid vuodul riikkas muđui oahpahuvo L97S mielde. Dát oahpahuš galgá sámi ohppiide sihkkarastit oadjebasvuoda iežaset kultuvrii ja ovdánahttit sámeziela ja iešdovddu, vejolašvuoda aktiivvalaš servodatoassálastimii ja háhkat alcceseaset oahpu buot dásiin.

4.3.2 Ollesolbmuid oahpahuš 13-jagi skuvllas

Vuoigatvuohta oažžut sámeziel ja sámeziilli oahpahuš mearriduvvui 1985:s vuodđoskuvlla-lága § 40a:s. Ollu sámezielat bearrašat välljejedje dattetge dároziela oahpahušgiellan iežaset mánáide. Dát lei dábalážžan gitta gaskamutto 1980-lohkui, nu ahte sámi guovlluin leat ollesolbmot birrasiid 30 jagi geat eai leat ožžon sámeziel oahpahuš. Sii máhttet sámeziela njálmmálaččat, muhto sis ii leat lohkan- ja čállingelbbolašvuohta.

Sápmelaš ollesolbmot geat leat čadahan 9-jagi skuvlla ovdal go vuoigatvuohta oažžut sámeziel ja sámeziilli oahpahuš bodii fápmui, sáhttet gáibidit oažžut sámeziel oahpahuš. Oahpahuš-láhka § 4A-1 *Vuoigatvuohta ollesolbmui vuodđoskuvlaoahpahušii* dadjá ea.ea. "*vuoigatvuohta fátmasta dábaláččat daid fágaid maid dárbbáša go ollesolbmot galget oažžut duodaštusa ahte leat čadahan vuodđoskuvllaoahpahuš. Oahpahuš galgá heivehuvvot juohkehačča dárbbu mielde*". Oahpahuš-láhka § 4A-3 *Vuoigatvuohta ollesolbmui joatkkaoahpahušii* dadjá ea.ea. ahte "*ollesolbmui geat leat čadahan vuodđoskuvlla dahje sullásaččat, muhto eai leat čadahan joatkkaoahpahuš, sáhttá ohcama vuodul leat vuoigatvuohta oažžut joatkkaoahpahuš. Vuosttaš čuokkis guoská ollesolbmuid riegádan ovdal ođđajagimánu 1.b.1978. Ollesolbmuid oahpahuš galgá heivehuvvot juohkehačča dárbbu mielde. Vuoigatvuoda sáhttá ollašuttit earret eará gáiddusoahpahušfálaldagain*". Oahpahuš lea nuvtá. Suohkan ja fylkkagiela leat geatnegahtton fuolahit ahte ollesolbmuid gávdno vuodđoskuvllaoahpahuš ja joatkkaoahpahuš, vrd. Lága § 4A-4.

4.4 Mánáidgárdeláhka

Mánáidgárdiid lágas lea suohkaniid ovddásvástádus láhčit fálaldagaid sámi mánáide dárkkistuvvon: "*Mánáidgárdit mat leat sámi mánáid váste sámi guovlluin galget vuodduvvon sámeziela ja sámi kultuvrra ala*" (§7, goalmát lađas). Mánáidgárdi galgá leat veahkin addimis mánáide oadjebas vuodu iežaset kultuvrii ja das lea guovddáš doaimban leat báikin gos ovddida giela ja iešdovddu. Leat mánggalágan mánáidgárdelaldagat mat fállujuvvojit sámi mánáide, sámi mánáid rájes geat ožžot fálaldaga sámi mánáidgárdiin main lea sámeziella váldogiellan gitta dárogielat sámi mánáide geat ožžot fálaldaga dárogielat mánáidgárdiin. Mánáidgárdi rámmaplána deattuha ahte juohke áidna máná galgá oažžut mánáidgárdelaldaga mii heive máná giella-dillái.

Sámi mánáidgárdiid lohku lea lassánan ollu mañemus logi jagis. Ii leat dušše danin go oppalaččat leat huksen eanet mánáidgárdiid, muhto maiddá go sámi váhnemat leat garraseappot hálidan ahte sin mánat galget oažžut fálaldaga mánáidgárdis mii lea vuodduvvon sámeziela ja sámi kultuvrra ala. 1999:s ledje 56 sámi mánáidgárdi mat adde fálaldaga badjelaš 100 mánái. Leat ásahuvvon sámi mánáidgárdit Finnmárkku, Romssa, Nordlándda, Lulli-Trøndelága, Hedmark ja Oslo fylkkain.

Lea eaiggádiid ovddásvástádus ahte mánáidgárdiid bargiin lea dárbbášlaš gelbbolašvuohta. Olu suohkanat leat bidjan virgái sierra sámeziel giellabargiid geat ea.ea. bagadallet mánáidgárdiid ja skuvllaid rámmaplána ja oahppoplána sámi sisdoalu ovddideamis. Bargiid sámi giella- ja kulturmahttu lea mearrideaddjin dasa ahte galget go mánat sámi mánáidgárdiin sáhttit nannet ja ovddidit gieldeaset ja identitehtaset. Leá hástalussan sihkkarastit ahte oažžu bargiid geain lea sámeziel gelbbolašvuohta, erenoamážit pedagogalaš bargiid, muhto maiddá veahkkebargiid. Viidáset lea dehálaš bisuhit sin geat juo barget suorggis. Leá stuora dárbu lassi ja joatkkaoahpahušii. Erenoamáš fuomášupmi ferte biddjot dárbbuide mat leat olggobealde sámi hálddašanguovllu. Okta raporta Norsk institutt for by- og regionsforskning:s (NIBR) (Eikeland, Krogh 1999) čájeha ahte lea stuora dárbu bajidit giellalašgelbbolašvuoda sámi mánáidgárdiin.

4.5 Dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusat

Dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusaid doaimmaplána Norgga sámi álbmogii ovdanbiddjui 2001 čavčča. Plánas lea vuodđun guorahallan dan birra ahte makkár dilálašvuolta sámi álbmogis lea go geavaha dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusaid (NÁČ 1995:6). Guorahallan čájeha ahte oassi sámi álbmogis vásiha stuora gielalaš ja kultuvrralaš gulahallanváltisvuodaid go deaivida bálvalusaiguin, ja vearrámušat sáhtta dáhpáhuvvat ahte sii eai geavat daid. Buoridan dihte, de evttohii guorahallan muhtun doaimmaid.

Doaimmaplána čilgejuvvo rievttálaččat sámelágá giellanjuolggadusain, láhka sosiála bálvalusaid birra, láhka pasieantavuogiatvuodaid birra ja láhka dearvvašvuodabargiid birra. Dearvvašvuodalágit sihkkarastet geavaheddjiid vuogiatvuodaid oážžut dárbbaslaš dearvvašvuodaveahki ja diehtjuohkima maid sáhttet ipmirdit, seammás go dearvvašvuodabargiin ja sin bargoadiin lea geatnegasvuolta addit fágalaš dohkálaš dearvvašvuodaveahki – maiddái dalle go lea kommunikašuvdna geavaheddjiiguin. Ovddasvástádusa juohkin dearvvašvuoda- ja sosiálsuorggis čilge geas lea ovddasvástádus deavdit giellalága gáibádusaid dan suorggi siskkobealde. 1.1.2002 rájes šaddá ovddasvástádusa juohkin ná:

- *Stáhtas* lea oadjoaddosiid, buohcevesuid ja eará spesialistadearvvašvuodabálvalusaid (psykalaš dearvvašvuodasuodjalus gullá maid dasa), ja stáhtalaš bearráigeahččodoaimmaid ovddasvástádus.
- *Fylkkagielladain* lea bártedikšobálvalusa, bearašsuodjalusa, ja spesialiserjuvnon gárihuhtinfuola ja mánáid-suodjalusa osiid ovddasvástádus.
- *Suohkaniin* lea dábalaš doavttirbálvalusa, fysioterapijabálvalusa, jortamovra, dearvvašvuodaguovddáža- ja skuvla-dearvvašvuodabálvalusa, dikšo- ja fuolla-bálvalusaid ovddasvástádus, lea psykalaš dearvvašvuodabarggu, gárihuhtinsuodjalusa ja mánáid-suodjalusa vuosttaš meannudandássin, ja das lea maid eará sosiálbálvalusaid ovddasvástádus.

Dearvvašvuodarievttálaš oaidnobealis guoská gáibádus ahte galgá leat ipmirdahtti diehtjuohkin beroškeahttä giellalága ráddjemiid. Johtučállošis I-15-2000 sámi giella ja kultuvra

čilge Sosiál ja dearvvašvuodadepartementa² gáibádusaid mat biddjojit suohkaniidda sámegiela bálvalusfálaldagaid ektui. Sámelága § 3-5 addá sámiide vuogiatvuodaid oážžut bálvaleami sámegillii sámegiela guhitta hálddašanguovllu suohkaniin. Dát lea unnimusgáibádus mii guoská dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusaid ektui dán namuhuvon suohkaniin. Lága áigumuš lea ahte sámít nu guhkás go vejolaččat ožžot sámegiela fálaldaga maiddái dán guovllu olggobealde. Sámegiela bálvalusfálaldat lea maid sávahahtti dan dárbbu vuodul ahte galgá oážžut rievttet ja dárbbaslaš iskama, diagnoserema, dálkkodeami, divššu, fuola ja dieđuid buohccis- ja veahkkedárbbasšeddjis. Eanet diehtjuohkin geavaheddjiide ja máhttu buhcciid ja veahkkedárbbaseddjiid kulturduogáža birra lea maiddái dehálaš čielga áigeloavttu dárbbuid dihte. Sosiál- ja dearvvašvuodadepartementa buktá ovdamearkkaid das mot dakkár dárbbuid sáhtta vuhtiiváldit – earret eará gelbbolašvuoda bajidandoaimmat, bargiide oahpahit sámegiela ja sámi kulturipmárdusa, ja bálkkašit sámegiela gelbbolašvuoda.

Bajidan dihte bálvalusfálaldaga kvalitehta sámiide, de ferte bidjat árijaid sámelága giellanjuolggadusaid hálddašanguovllu *olggobeallái*. Go deaivvada sámi geavaheddjiiguin hálddašanguovllu olggobealde, de ferte bálvalusdoaimmaheadji árvvoštallat lea go gielalaš láchčen geatnegahtton. Juohke suohkan galgá rahčat bálvalit sámegiela geavaheddjiid sámegillii.

4.6 Girkoláhka

Girkolága § 15 muitala makkár surggiid suohkanis lea ovddasvástádus ruhtadit. Lea lánkamearriduvvon ahte galgá leat girkolaš oktasašráđdi – válljejuvnon girkolaš orgána – buot suohkaniin. 1997 rájes lea stáhtabušehta bokte juolluduvvon erenoamáš doarjja girkolaš oktasašráđiide³. Dán ortnega siskkobealde eai

² Sosiál- ja dearvvašvuodadepartementa juohkásii Dearvvašvuodadepartementan ja Sosiáldepartementan 1.1.2002 rájes.

³ Dát stáhtadoarjja evttohuvvui ovtastuvvot rámma-doarjagiin mii addojuvvo suohkaniidda 2002 rájes (vrd. johtučálus F-044-01 golgotmánu 18.b.2001 Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartementtas). St.prp. nr. 1:s Lasáhus nr. 4 (2001-2002) ovddiduvvui evttohus ahte stáhtadoarjja girkolaš oktasašráđiide ain galgá juolluduvvot olggobealde rámmadoarjaga mii addojuvvo suohkaniidda ja juolluduvvot girkolaš

addojuvvo erenoamáš ruđat guovttegielalaš-
vuhtii. Doarjja oktasašráđiide ii guoskkat
suohkaniid máksámušgeatnegasvuodaide girko-
lága § 15 mielde, vrd. johtučállosa H-3/97
oddajagimánu 10.b. 1997:s Gielda- ja guovludep-
artementtas ja johtučállosa F-29/99 Girko-,
oahpahus ja dutkandepartementtas, mas ovdan-
bohtá ahte stáhtadoarjja ii galgga buhtadit
máksámušgeatnegasvuodaid mat suohkaniin
leat girkolága § 15 mielde, ja ahte suohkanat
eai sáhte heivehit iežaset bušeahtta gullevaš
geatnegasvuodaid dán stáhtadoarjaga ektui.

Girkolaš oktasašrádis lea báikkálaš girko-
hálddašeami ovddasvástádus ea.ea. girkuid,
girkogárddiid ja girkolaš virggiid dáfus. Stáhtas
lea báhpabálvalusa ovddasvástádus. Muđui lea
suohkaniin main lea almmolaš ruhtadanovddas-
vástádus girku báikkálaš doaimmaide. Sámelága
3-6 mielde lea juohkehaččas vuoigatvuohta
oážžut oktagaslaš girkolaš bálvalusaid sámegillii
hálddašanguovllu norgga girku searvegottiin.
Seammaládje go dearvvašvuoda- ja sosiál-
suorggis, de ferte gielalaš láchčema árvoštallat
go deaivvada sámi geavahedjjiiguin hálddašan-
guovllu olggobealde.

Johtučálus V-5/2002 oddajagimánu 16.b. 2002:s
kultur- ja girkodepartmenttas lea bagadus
gaskavuoda birra gaskal suohkana ja girku. Dás
čujuhuvvo ahte girkolága áigumuš lea ahte
resursadárbu ja vuoruheapmi girkolaš bargguin,
erenoamážit diakonias, mánáid- ja nuoraid-
barggus, girkomusihkas je, galgá dáhpáhuvvat
báikkálaččat, galgá leat ovttasbargu gaskal girku
ja suohkana. Dát lea suorgi mii lunddolaččat
gullá bušeahttadigaštallamiidda gaskal girku ja
suohkana. Ruhtajuolludandárbu vai sihkkarastá
dohkálaš girkolaš hálddahusa rievddadallá
báikkálaš dilálašvuodaid mielde. Gáibádussan
lea ahte girkus galget leat doarvái hálddatlaš
resurssat nu ahte bargguid sáhtá vuhtiiváldit
dohkálaččat.

4.7 Báikenammaláhka

Láhka miessemánu 18.b.1990 nr. 11
báikenamaid birra bođii fápmui suoidnemánu
1.b.1991:s. Báikenammaláhka oktan láchkaasa-
husaiguin mudde mot galgá mearridit báikena-
maid čállinvuogi, ja das eai leat makkárge
njuolggadusat dasa mot välljet namaid.

---

oktasašráđiide nugo ovdal. 2002 stáhtabušeahtha
meannudeamis mieđai Stuoradiggi dasa.

Báikenamat leat gáhttenveara nugo eará ge
dološmuittut. Daddjo ovdabargguin ahte gielalaš
minoritehtain berre dábálaččat leat
vuoigatvuohta oážžut geavahišgoahtit iežaset
báikenamaid, jus "*erenoamáš geavatláš dahje*
teknihkalaš váttisvuodat" eai moktege hehte
dan. Ovdanbohtá muđui báikenammalágas
oktan láchkaásahusaiguin ahte ea.ea. almmolaš
orgánat, opmodateaggát ja báikenamma-
konsuleanttat sáhttet álgaga dahkat dasa ahte
dahkko mearrádus muhtin báikenama čállin-
vuogi birra njuolggadusčállosa mielde. Go
čállinvuohki lea mearriduvvon ja čállojuvvon
báikenammaregistarii, de leat almmolaš orgá-
nat geatnegahtton geavahit dan čállinvuogi
kárttain j.s.

Lága §§ 6,7 ja 8 mielde ja láchkaásahusa §§ 4-1,
4-2 ja 5-1 mielde lea suohkaniin guovddáš
doaimma dan proseassas man vuodul
čállinvuohki mearriduvvo. Báikenamaid čállin-
vuogi áššit váldojit ovdan dainna orgánain mii
lea mearridanorgánan – suohkanat go galget
namat suohkanlaš luottaide, rusttegiidda j.s.,
fylkkagiiddat go galget namat fylkkagiidda
luottaide, rusttegiidda j.s., ja guoskevaš stáhta-
orgánat go galget namat stáhtalaš guovlluide,
rusttegiidda j.s. Stáhta kártadoaimmahat lea
mearridanorgánan eará namaid čállinvuohkái,
omd. árbejuvvon geavahannamat ja luonddu-
neaguiddat namat nugo eanut/jogat, jávrrit ja várit.

Dávja lea nu ahte meannudit ollu namaid
oktanis, daningo nammaáššit dábálaččat
čuožžilit kártaalmmuhemiid ja giligirjiid almmu-
hemiid j.s. oktavuodas. Áššečilgen lea ná:
Mearridanorgána sádde áššiid nammakonsu-
leantabálvalussii, mas lea viidášet áššemeannu-
deami ovddasvástádus. Nammakonsuleanttat
ráhkadit gaskaboddosaš ávžžuhusa čállinvuogi
birra, mii sáddejuvvo mearridanorgánii gula-
skuddamii. Suohkanis lea cealkámušvuoigat-
vuohta buot áššiin mat gullet suohkaniin ja galgá
maidái fuolahit ahte earát geain lea vuoigat-
vuohta buktit cealkámuša eaŋkiláššiin, ožžot
njuolggodit dieđu ášši birra, oktan nama-
konsuleanttaid ávžžuhusain. Maŋnel báikkálaš
gulaskuddanvuoru galgá suohkan sáddet iežas
cealkámuša ja buot cealkámušaid mat leat
bohtán sisa ruovttoluotta konsuleanttaide, mat
de buktet loahpalaš ávžžuhusa mearridan-
orgánii. Nammakonsuleanttaid ja gulaskuddan-
cealkámušaid vuodul dahká dasto mearridan-

orgána, dm. suohkan, fylkkagielda dahje earát, mearrádusa čállinvuogi birra.

Iskkadeapmi njuolggadusčállosa árvoštallama oktavuodas (Kulturdepartementa, ođđajagimánus 2001) čájehii ahte suohkanat ja eará almmolaš orgánat eai leat bearehaga diehtán lága ja láhkaásahusaid birra. Mearrádusat eai čuovvovuvvo, ja suohkanat ja earát eai álot doaimmat iežaset geatnegasvuodaid gulahallandahje mearridanbealálážžan. Dát guoská maid riiki oppalaččat. Mánngagielat guovlluin sáhtta váilevaš čuovvoleapmi lágas leat dan sivas go čuoččuhuvvo ahte mánngagielat namaid geavaheapmi šiltain, kárttain jnv. Miellidiská teknihkalaš váttisvuodaid ja lassid goluid.

Sámi báikenamaid čalmmustahttin lea dalle go geavahit sámi báikenamaid. Ferte leat mihttomearrin ahte sámi (ja kveana) báikenamat geavahuvvojit láhkačállosa mielde. Diehtujuohkin lea dehálaš gaskaoapmi. Almmo-

laš digaštallan mii lea leamaš sámegillii šiltema birra, čájeha dattetge ahte muhtin oktavuodain leat miellaguottut sámi gillii ja kultuvrii mat hehttejit ahte báikenammalága njuolggadusat čuvvojit. Go galgá oazžut fárrui ođđa báikenamaid kártaide, de ferte čadatgaskka čohkket sámi ja suoma báikenamaid. Sámi suohkaniid báikenamaid dáfus gal lea vel ollu čohkkenbargu maid ferte dahkat. Dát bargu ii leat biddjon vásedin makkárga doaimmaide, ja sámi báikenamaid čohkkejit dávjá báikkálaš searvvit, organisašuvnnat dahje suohkanat. Dávjá leat dárú namat registrerejuvvon, ja sámi/suoma báikenamat eai leat kártejuvvon ja registrerejuvvon.

Dál lea suohkaniin/fylkkagieldain unnán dahje eai makkárga golut guovtterielašvuhtii báikenammabarguid oktavuodas. Golut gártet erenoamážit go čohkke báikenamaid, bargu masa ferte bidjat árjjaid vai bisuha sámegiela, árbevieruid ja báikkálaš máhtu.

5. DÁLÁ DOARJJA GUOVTEGIELALAŠVUHTII

Sámediggi lea 1993 rájes hálddašan sámi dulkonbálvalusa ja guovttegielalašvuoda doarjja-ortnega suohkaniidda ja fylkkagiellaide sámegeiela hálddašanguovllu siskkobealde. Ortnet ášahuvvui 1985:s, ja lei dalle doarjja sámi dulkonbálvalussii. Gielladepartementa hálddašii ortnega dassáži go dat sirdojuvvui Sámediggái masa maid lea fápmuduvvon váldi mearridit njuolggadusaid. Ruđat juolluduvvojit Giella- ja guovludepartementta kap 540, poasttas 50 Sámediggi. Doarjja lea čadnon sámelága gáibá-dusaide ahte galgá leat guovttegielat báikkálaš ja fylkkagielladalaš hálddašeapmi, ja Sámediggi lea mearridan ahte ruđaid ii galgga geavahit skuvlasuorggi dábálaš oahpahusdoaimmaide. Maŋemus jagiid leat guovttegielalašvuodarudaid ohcamat suohkaniin ja fylkkagielladain leamaš meastta duppal nu ollu go jahkásaš rámma maid hálddaša. Lea juhkkjuovvon 15,85 miljovvna ruvno suohkaniidda ja fylkkagiellaide 2001:s, ja 1,6 miljovvna ruvno njealji giellaguovddáži (geahča kap. 5.3).

Finnmárkku fylkkamánni lea 1995 rájes ávžžuhan doarjaga sámegeiela hálddašanguovllu suohkaniidda main leat lassegolot guovttegielalašvuoda geažil. Gáivuona suohkan Tromssas oáččui dakkár doarjaga vuohččan 2001:s. Árvvoštandoarjja suohkaniidda mat eai oáččo gokčojuvvot duohta goluideaset guovttegielalašvuoda geažil eará ortnegiid bokte, lasihuvvui 2000:s 1,9 milj. ruvnnos 10,2 milj. ruvdnui 2001:s (geahča kap. 5.4). Sámediggi válddi badjelassat hálddašit 10,2 milj. ruvno dán ulbmili 2002 rájes.

*Girko-, oahpahus- ja dutkandepartementa*⁴ addá doarjaga vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa dási sámegeiel ja sámegeillii oahpahussii. 2002 rájes galgá sámegeiel ja sámegeillii oahpahusa doarjja vuodđoskuvllas čohkkejuvvoit kap. 224:ii Oktasašdoaimmat vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahas, poasta 68. Sámi oahpahussuorgi (ovdalis addon kap. 231, poastta 65:s). Ulbmil doarjjaortnegiiguin lea nannet suohkaniid ekonomalaš návcca addit sámegeiel ja sámegeillii oahpahusa, daid vuogatvuodaid mielde mat ovdanbohtet oahpahuslága § 6-2:s. Doarjja maid

adno nannet oahpaheddjiid sámi giela ja kultuvrra gelbbolašvuoda, ja viiddiduvvo maddái fátmastit olles lullisámi guovllu 2002:s. 2002 juolludeapmi, mii lea sullii 30,9 miljovvna ruvno, lea joatka 2001 ruhtajuolludandásis (geahča kap. 5.1 ja 5.2).

Mánáid- ja bearašdepartementa/Sámediggi: Sierra doarjaga ožžot mánáidgárddit main njuolggadusain daddjo ahte sii leat vuodđuduvvon sámi giela ja kultuvra ala (geahča maddái kap. 4.4). 2001:s juolluduvvui 8,1 milj. ruvno ulbmili. NIBR raporta (Eikeland, Krogh 1999) čájeha ahte leat stuora erohusat suohkaniid ja mánáidgárddiid gaskkas das mot doarjja geavahuvvo. Dát guoská erenoamážit sámi váldoguovlluid ja guovlluid ektui mat leat ealáskahttinproseassas. Sámediggi lea hálddašan doarjaga ođđajagimánu 1.b.2001 rájes. Sámediggi lea ráhkadan ođđa njuolggadusaid doarjjaortnegii. Ulbmil doarjagiin lea sihkkarastit buriid eavttuid sámegeillii, kultuvrii ja identitehtii mánáidgárddiin. Vuodđomáksomearri lea 60 000 ruvno juohke ossodahkii, ja lassin juolluduvvo 15 000 ruvno juohke sámegeielat mánáidgárdebargái gii lea ollesvirggis. Johti mánáidgárddit ožžot doarjaga mii lea 15 000 ruvno jahkásaččat. Sámediggi várre jahkásaččat ruđaid prošeavttaide ja ovddidanbargguide mat juolluduvvojit ohcama vuodul.

Dearvvašvuodadepartementa lea 1997 rájes juohkán ruđaid NÁČ 1995:6 Sámi dearvvašvuoda- ja sosiálplána čuovvoleapmái. Sámediggi lea 1999 rájes hálddašan ruđaid geahččalan- ja ovddidanbargguide. Ruđat adnojit ovddemusat ovddidandoaimmaide maiguin heiveha bálvalusfálaldagaid sámi geavaheddjiid dárbbuide, bargiide oahpahit sámegeiela ja sámi kulturipmárdusa, ja dulkonbálvalussii. Suohkanlaš- ja fylkkagielladalaš dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusat ožžot eanasoasi doarjjarudain. 2001:s lea submi mii sirdojuvvo Sámediggái 4,7 milj. ruvno, ja dan supmis leat maid fárus ruđat mat leat várrejuvvon stipeanddaide sámegeielagiidda geat lohket vejajuidhttingulleaš fágaoahpuid.

Dađistaga lea šaddan buoret geográfalaš lávdan geahččalanduaimmas. Eanas oassi doaimmas dáhpáhuvvá ain sámi hálddašanguovllus, gitta

⁴ Oahpahus- ja dutkandepartementa 1.1. 2002 rájes.

2001 rádjái maiddá fylkkagiiddalaš bálvalusat. Dán guovllu olggobealde lea sámegiela bálvalusaid olahepmi áibbas unnán. Stuora guovlluin lea váttis sáhttit bearehaga buoridit gielladili mii suorggis lea. Dulkonbálvalus lea danin dárbbášlaš lassi vai vuhtiiváldá dohkálašvuoda-gáibádusaid ja geavaheaddje-oassálastima/diedihuvvon miehtama gáibádusaid mat leat oassin dearvvašvuodariivttis. Dávjá lea álkibut bálvalusfálaldaga eanet heivehit sami geavaheddjiid kultuvrralaš duogáži. Ollu samiide sáhtá dat vásihuvvot leat seamma dehálažžan go vejolašvuotta oazžut bálvaleami sámegillii.

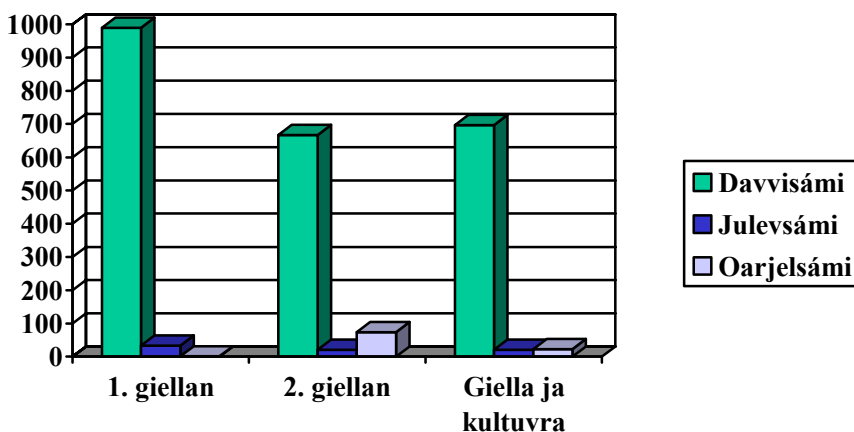
Finnmárkku fylkkamánni lea 1995 rájes ožžon 50 000 ruvno Kulturdepartementta bušehtas čuovvolit sámelága giellanjuolggadusaid. Fylkkamánni lea váiddaásahus váidagiidda mat

gullet hálddašeami sámegiela geavahepmái ja ruđat galget gokčat liigegoluid mat leat dán geažil. Juolludeapmi lea sirdojuvvon Sámediggái 2002 rájes.

5.1 Doarjja sámii oahpahussii vuoddoskuvllas

Girko-, oahpahus- ja dutkandepartementa ásahii 1981:s doarjjaortnega vuoddoskuvllii mainna gokčá sámegiela oahpahuš goluid. Mihttomearrin dál lea nannet suohkaniid ekonomalaš návccaid nu ahte sii sáhttet addit sámegiela ja sámegillii oahpahuš, go gokčá lassegoluid oahpaheaddjebálkkáide mat suohkaniin leat go addet sámegiela ja sámegillii oahpahuš, ja go nanne sámegiela gelbbolašvuoda oahpaheddjiin geat oahpahit sámegiela.

Govus 1. Man ollu mánáin vuoddoskuvllas lea sámegiela ja sámegillii oahpahuš 2001/2002.

Gáldu: Vuoddoskuvlla informašuvdnavuogádat (GSI) Dán skuvlajagi registrerejuvvojit mánát geain lea sámegiella 1. giellan, 2. giellan ja sami giella- ja kultuvra.

Sámegiela ja sámegillii oahpahuš viidodat vuoddoskuvllas lea mañemus jagiid lassánan 3-4 proseantta jahkásaččat. Dáhkiduvvon virggiid lohku lea leamaš oalle dássedis 1999 rájes. Skuvlajagi 1998-99 rivde doarjjajuohkima eavttut. Dan vuodul lea Stáhta oahpahuškantuvra Finnmarkkus árvoštallan ortnega maid dál departementa lea meannudeame.

Doarjja vuoddoskuvllii gokčá njealje mállet goluid:

- lassegolut gullevaččat klássajuohki-miidda ja joavkojuohki-miidda iešguđet

giellavejolašvuodaid vuodul mat leat O97:s Sámegiella. Dat guoská hálddaš-anguvlui.

- lassegolut gullevaččat jodihit sierra skuvllaid/klássaid Sámegillii oahpahuš vástte ásahuvvon oahpahušlága (§ 6-2) mielde dahje iežas álgaga vuodul
- lassegolut gullevaččat oahpahit oktagaš-lašohppiid oahpahušlága (§ 6-2) mielde
- lassegolut molsut diimmuid sámegiela ja sámegillii oahpahussii

Dasa lassin addojuvvo doarjja oahppovirgelobiide jus áigu váldit sámegeiel joatkkaoahpu.

Juohke oahpahusdiimmus lea máksojuvvon doarjja leamaš 239 ruvno gitta 2001 rádjái. 2002 rájes lea máksomearri lassánan nu ahte lea dál 246,50 diibmui. Dát meroštallannjuolgadusat biddjojit vuodđun juolludeapmái:

a) Hálddašanguovllu suohkanat (mat čuvvot O97-Sámegeiella). Doarjavuoigaduvvon diimmuid lohku mearriduvvo dan vuodul man ollu eanet diimmut dárbbasuvvojit sámegeiel ja sámegeilli oahpahusa geažil.

b) Suohkanat hálddašanguovllu olggobealde main lea sámegeiel ja sámegeilli oahpahus 1. giellan. Skuvllaide/klássaide main lea sámegeiel ja sámegeilli oahpahus mearriduvvo doarjavuoigaduvvon diimmuid lohku klássalogu netto lassáneami vuodul mii suohkanis lea skuvlla/klássa ásaheami geažil.

c) Suohkanat hálddašanguovllu olggobealde main lea sámegeiel oahpahus 2. giellan. Doarjavuoigaduvvon diimmuid lohku mearriduvvo dan vuodul man galle joavkku ožžot sámegeiel oahpahusa.

Molsundiimmut: Doarjavuoigaduvvon diimmuid lohku fátmasta diimmuid mat leat molsojuvvon bargguide. Molsunresursa galgá gokčat oahpponeavvuid ovddideami ja lassebarggu mii oahpaheaddjis lea váilevaš oahpponeavvuid dihte. 1.1.2002 rájes gártá molsunresursa leat resursan maid skuvllat sáhttet geavahit giedahallat "erenomáš váttisvuodaid". Rudat bohtet dattetge addojuvvot seamma vuodul mielde 2001:s danin go skuvllat ožžot seamma lassegoluid go ovdal. Jagi 2002 mielde árvvoštallojuvvo galgá go doarjja molsumii ain leat erenomášdoarjjan nugo dál, dahje berre go doarjja biddjojuvvot sisa suohkaniid rámma-doarjagii.

Oahppovirgelobi ortnet: Sámegeiel joatkkaoahpahusa váste ožžot Nordlándda, Tromssa ja Finnmárkku suohkanat doarjaga oahppovirgelobiide. 2002 rájes fátmasta ortnet maiddá lullisámi guovlluid. Virgelobiid addet dábálaččat jahká. Oahpaheaddji geatnegahtta oahpahit sámegeiella dahje sámegeilli giellaseaguhusguovllus guovtti jahká maŋnel go geargá oahpuin. Doarjja galgá gokčat oahpaheaddji vuodđobálkká. Iešguđet suohkanat árvvoštallet galgá go ahkelasáhus, mii lea earru gaskal oahpaheaddji vuodđobálkká ja bálkáeahki mii

guoskevaš oahpaheaddjis lea go šiehtta oahppovirgelobi, máksojuvvo vai ii.

5.1.1 Árvvoštallat vuodđoskuvlla ortnega

Finnut Consult⁵ lea árvvoštallan doarjjaortnega. Ulbmil lei bidjat fuomášumi ekonomalaš resurssaide mat čuvvot O97-Sámegeiella fárus, ja man muddui dat leat doarvai duohta dárbbu ja geavaheami ektui. Árvvoštallan geahččala geahčadit man muddui doarjjaortnega mihtto-mearri lea olahuvvon, árvvoštallojuvvo man muddui ortnet gokčá lassegoluid mat suohkaniin leat oahpaheddje-bálkkáide sámegeiel ja sámegeilli oahpahusa oktavuodas, ja man muddui ortnet váikkuha nannet sámegeiel-gelbbolašvuoda. Árvvoštallan čilgejuvvo kap. 6.1.8.

5.2 Joatkkaoahpahus

Oahpahuslága § 6-3, 1. lađas deattuha vuoigatvuoda oážžut sámegeiel oahpahusa "*Sámiin joatkkaoahpahusas lea vuoigatvuolta oážžut sámegeiel oahpahusa*" (geahča muđui kap. 4.3). Joatkkaskuvla lea vásihan ahte leat mihá eanet oahppit geat válljejit sámegeiella. Orro čájeheame ahte dát ovddideapmi maid joatká boahhte jagiid. Addojuvvo liigedoarjja sámegeiel giellaoahpahussii joatkkaoahpahusa ohppiide ja bargo-ohppiide. Doarjja addojuvvo sámi ohppiide/bargoohppiide geat ožžot sámegeiel oahpahusa eará báikkiin go sámi joatkkaskuvllain⁶. Doarjja lea 285 ruvno diibmui sámegeiel ja suomageiel 2. giella oahpahussii joatkkaskuvllas. Doarjja lea 67 jahkediimmu juohke oahppi nammii vuosttaš 20 ohppiin/bargoohppiin, ja 33 diimmu jahkásaččat ohppiidlogus mii lea badjel 20. (vrd. johtučálus F-18/00 ja F-18/01) Girko-, oahpahus- ja dutkandepartementtas.

2001 gida ledje oktiibuot 364 oahppi joatkkaoahpahusas geat ožžot sámegeiel oahpahusa. Stádalaš joatkkaskuvllain Kárášjogas ja Guovdageainnus ledje 167 oahppi, ja 197 oahppi ožžo oahpahusa fylkkageiddalaš skuvllain.

⁵ "Sámegeiel ja sámegeilli oahpahusa doarjaga árvvoštallan", njukčamánu 2001. Árvvoštallama lea Girko-, oahpahus- ja dutkandepartementta dahkan.

⁶ Dát doarjja addui kap. 231, poasttas 65 gitta 2001 rádjái. 2002 bušehta rájes lea sámegeiel ja sámegeilli oahpahusa doarjja vuodđoskuvllas (ovdal addon kap.221, poasttas 68) ja joatkkaoahpahusas čohkkejuvvon ovttá postii.

Finnm.	Troms.	Nordl.	Trøndel.	Oslo/Møre ja Romsdal
284	51	10	14	5

Fylkkagiielddalaš joatkkaskuvllain Finnmárkkus ožžot buot oahppit geat válljejit dan, sámegiel oahpahusa. Sámi joatkkaskuvla Kárásjogas ja Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus leat stádalaš skuvllat mat addet oahpahusa joatkkaskuvlla dásis. Vuhtiiváldin dihte gáiddusoahpahusa julevsáme guovllus, de lea Oahpahus- ja dutkandepartementta mañemus jagiid bidjan ollu návccaid Árran vuodduussii ja Måskke vuoddoskuvlii Divttasvuona suohkanis. Ulbmil lea nannet julevsámi giela ja kultuvrra gáiddusoahpahusa pedagogalaš ovddidanbarggu. Tromssas galgá Ráissa joatkkaskuvla doaimmahit sámegiel gáiddusoahpahusa skuvlajagi 2001/2002 rájes. Nordlánddas leat guokte skuvlla main lea joatkkaoahpahusa sámegiela ovddasvástádus. Hápmir joatkkaskuvllas lea julevsámegiela ovddasvástádus ja Mussira joatkkaskuvllas lea lullisámegiela fáilaldaga ovddasvástádus. Grong joatkkaskuvla ovttaštahtá buot sámi oahpahusaid Davvi-Trøndelága joatkkaskuvllain. Lulli-Trøndelágas leat Røros ja Oppdal joatkkaskuvllain sámegiel oahpahus.

5.3 Sámedikki guovttegielalašvuodarudat

Ulbmil guovttegielalašvuodadoarjagiin lea bisuhit, nannet ja ovddidit sámegiela geavaheami sámegiela hálddašanguovllu almmolaš hálddašeamis. Lea ulbmil ahte suohkanhálddašusat ollásii šaddet guovttegielagin, nu ahte sáme- ja dárogielagat ožžot ovttárvosaš suohkanlaš bálvalusdoaimmaid.

Juohkima njuolggadusat leat mángii rievduvvon. Ovdal ledje bienalaš gáibádušat suohkaniid raporteremiidda. Sámediggi rievdađi doarjjaortnega njuolggadusaid 1999:s. Ovdalaš njuolggadusaid ektui leat raporterengáibádušat geahpeduvvon. Juolludeami dáfus, juolluduvvui juohke 6 suohkanii maidda ortnet gullá vásedin vuoddosubmi (4,5 pst) ollislaš ruhtadoarjagis. Eanasoassi ruhtadoarjagis (51 pst) juhkkjuuvvui suohkaniid gaskkas dáid vuodul: olmmošlogu, gallis leat registrerejuvvon sámi jienastuslogus ja man ollu ohppiin vuoddoskuvllas lea sámegiel/sámegillii oahpahus. Dáid ruđaide ii gáibiduvvon rehketdoallu. Suohkanat galge dattetge jahkásaččat addit oanehis raportta sámegiela dili birra. Sámi giellaráđđi lea lánkaasahas geatnegahtton ráhkadit dakkár raportta. Suohkanat sáhte muđui ohcat ruđaid prošeavttaide main lea ulbmil ovddidit sámegiela. Gáibáduš ohcamii, bušehtii, raporteremii ja rehketdollui čuovui dalle daid dábálaš gáibádušaid mat leat mearriduvvon Stáhta ekonomiijanjuolggadusain.

Namuhuvvon njuolggadusat leat heaittihuvvon 2001:s das mii guoská doarjagiidda sámegiela hálddašanguovllu siskkoabealde. 2001:s addo rámmadoarjja sámegiel hálddašanguovllu guđa suohkanii ja Finnmárkku ja Tromssa fylkkgildii. Doarjagii gullet ruđat maid ovdal adde suohkaniidda, ja ruhtadoarjja sámegiela hálddašanguovllu prošeavttaide.

Tabella 2 čájeha mot doarjja lea juhkkjuuvvon mañemus jagiid. 1993:s juolluduvvui 16,65 milj. ruvnno ulbmilii, ja poasttas ii leat leamaš makkárge lassáneapmi dan rájes go Sámediggi váldđi badjelasas hálddašit doarjaga. Jus 1993 ruhtadoarjaga vuodul lasihivččii jahkásaš haddegoargnuma⁷, de livččii ruhtadoarjja 2001:s galgan leat 23,1 milj. ruvnno.

⁷ Vrd. Suohkaniid gálvvuid ja bálvalusaid oastima haddegoargnumiid, mielddus 6 suohkanlaš- ja fylkkagiielddalaš ekonomiija teknihkalaš meroštallanlávdegotti raporttas, njukčamánu 2002, Gielda- ja guovludepartementa.

Tabealla 2. Sámedikki guovttegielalašvuodarudat 1993-2001

1994-2000 áigodaga juolludeamis leat maiddái fárus prošeaktarudat mat leat juolluduvvon ohcama vuodul. "Earát" leat doarjagat prošeavttaide sámegiela hálddašanguovllu olggobealde. 2001 rájes addojit ruđat giellaguovddážiidda dáid ruđaid olggobealde (Poršángu ja Gáivuotna oázžu goabbáge 400 000 ruvno giellaguovddážiidda 2001:s, geahča čuokkis 5.1.2 ja tabealla 5).

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Unjárga	1 748	1 559	1 645	1 591	1 413	1 551	1 535	1 589	1 609
Deatnu	2 340	2 525	2 443	2 448	2 299	2 398	2 516	2 590	2 489
Poršángu	2 054	2 263	2 453	2 422	2 380	2 674	2 714	2 641	2 060
Karášjohka	3 268	2 930	2 860	2 670	3 089	2 817	3 213	3 202	3 102
Guovdag.	3 963	3 752	3 745	3 507	3 646	3 113	3 472	3 021	3 321
Gáivuotna	1 173	1 748	1 755	1 947	1 781	1 764	1 787	1 904	1 404
Finnmárku	1 760	1 500	1 016	416	916	743	416	875	1 057
Tromsa	0	373	483	483	483	533	533	625	808
Earát	342	0	249	1 166	675	1 057	316	203	0
Submi	16 650	16 650	16 650	16 650	16 650	16 650	16 502	16 650	15 850

Sámediggi fuomášahtá erenoamážit ahte lea suohkaniid ovddasvástádus ahte ruđat adnojit sámegiela nannemii, ja ahte lea hástalus iešgudet suohkanii ráhkadit strategiiaplánaid čielga doaimmaiguin. Doarjja máksojuvvo go suohkanat leat buktán diimmá jagi boadusraporta. Raporteremis galgá čielgasit ovdanboahhtit

- mot doarjja lea nannen sámegiela suohkanis
- árvvoštallan gielladili suohkanis
- oanehaččat čilget mot suohkan háliida buoridit gielladili suohkanis

Sámediggi áigu doallat politihkalaš čoahkkimiid suohkaniiguin dán odđa ortnega birra. Digaštallamiid fáddán berre leat ea.ea. mot suohkanat buorebut galget sáhttit fuolahit iežaset ovddasvástádusa das ahte nannet ja ealáskahttit sámegiela. Maiddái doarjjaortnega ulbmiliid ja strategiijaid ja doaimbajuid maiguin suohkanat áigot olahit mihttomeriid boahhtevaš jagiid berre digaštallat dain čoahkkin.

5.3.1 Doarjja giellaprošeavttaide

Sámediggi lea jahkásaččat addán doarjaga giellaprošeavttaide sámegiela hálddašanguovllu olggobealde. Ruđat hálddašuvvojit sierranas njuolggadusaid haga. Vuodđun dasa go galgá oázžut doarjaga ortnegis leat njeallje iešgudet giellaplána maid diggi lea mearridan. Lea

várrejuvvon 2,4 milj. ruvno dása 2001:s. Sámediggi áigu vuoruhit plánejuvvon giellamovttiidahttinprošeavtta maid sámi giellaráddi lea álggahan. Prošeakta lea juolluduvvon Elgá bajásšaddanguovddáži Engerdal suohkanis. Dát lea 5-jagi prošeakta mainna galgá nannet giellaovddideami mánáid gaskkas. Sámediggi vuoruha maiddái nannet giellabarggu Ofuohtas/Lulli-Tromssas.

5.3.2 Sámi giellaguovddážit

Vai giellaguovddážit ožžot diehttevašvuoda go barget sámegielain, de lea Sámediggi 2001 rájes ásan odđa ortnega, ja dan vuodul addojuvvo vuodđodoarjja njuolga sámi giellaguovddážiidda Poršánggus, Gáivuonas, Divttasvuonas ja Evenáššis. 2002 rájes addojuvvo maiddái doarjja Unjárgga giellaguovddáži. Vuodđodoarjja, mii lea 400 000 ruvno jahkái, galgá sihkkarastit dárbašlaš doaimma. Giellaguovddážit fertetit ieža fuolahit eará doaimmaid ruhtadeami. Earret giellaguovddáža Árran julevsámi guovddáži Divttasvuonas, leat buot giellaguovddážit suohkanlaččat.

5.4 Árvvoštandoarjja

Giella- ja guovludepartementa juohká oasi rámmadoarjagis suohkaniidda ja fylkkagielladaide árvvoštallama vuodul. Árvvoštandoarjaga juohkin gehččojuvvo dienasvuogádaga bistevas oasi bealátkehtes eavttuid juohkima ektui.

Finnmárkku fylkkamánni lea 1995 rájes juohkán árvvoštandoarjagiid sámegeiel hálddašanguovllu viđa suohkanii vuodđoskuvlla guovttegielalašvuoda lassegoluid vuodul. Tabealla 3:s oaidná bajilgova juolludemiin. Gáivutnii juolluduvvui árvvoštandoarjja guovttegielalašvuhtii vuohččan 2001:s (200 000 ruvnno). 2001:s gohčču departementa Finnmarkku fylkkamánni juohkit

unnimusat 5 milj. ruvnno suohkaniidda main leat lassegolut guovttegielalašvuoda geažil. Ruhtalátna juhkkjuuvvui hálddašanguovllu 5 suohkanii iešgudet suohkana olmmošlogu vuodul. Departementa juolludii vel 5 milj. ruvnno maŋŋil – 3,5 milj. ruvnno Detnui, 750 000 ruvnno Guovdageidnui ja 750 000 ruvnno Kárášjohkii.

Tabealla 3. Árvvoštandoarjaga rudat guovttegielalašvuhtii 1995-2001

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Guovdag.	1 500	1 300	1 000	1 000	700	600	1 811
Poršáŋgu	500	400	400	400	500	300	1 539
Kárášjohka	1 000	1 000	1 000	1 100	700	500	1 753
Deatnu	700	400	400	700	300	300	4 563*
Unjárga	400	400	400	500	300	200	334
Gáivuotna	0	0	0	0	0	0	200
Submi	4 100	3 500	3 200	3 700	2 500	1 900	10 200

*

Lassin dása lea 2001:s juhkkjuuvvon 5 milj. ruvnno árvvoštandoarjja vuodđoskuvlladoibmii visot fylkka suohkaniidda lávdan vuodđoskuvlla goluid, guovttegielalašvuoda skuvlla goluid ja vierrogielat ohppiid oahpahusa vuodul. Hálddašanguovllu suohkanat ožžot oktiibuot 1,15 milj. ruvnno dás (Guovdageidnu 0,3 milj. ru, Poršáŋgu 0,25 milj. ru, Kárášjohka 0,3 milj. ru, Deatnu 0,2 milj. ru ja Unjárga 0,1 milj. ru).

5.4.1 Sirdit guovttegielalašvuoda árvvoštandrudaide Sámediggái 2002 rájes

2002 bušeahhtameannudeamis (skábmamánu 10.b.2000) mearridii Sámediggi ahte "*Sámediggi áigu dasa lassin čujuhit Gielda- ja guovluddepartementta árvvoštandoarjagii (kap 571. poasta 64) mii lea suohkaniidda main leat golut guovttegielalaš sámi/dáru vuodđoskuvlla*

geažil. Sámediggi bivdá ahte dát rudat sirdojuvvojit Sámediggái. Dáid rudaide ii galgga ovttahttit dábbálaš árvvoštandrudaiguin maid suohkanat ožžot".

10,2 milj. ruvnno sirdojuvvui Sámediggái 2002 rájes. Gielda- ja guovluddepartementta St.prp. nr. 1 dadjá ná: "*Sámediggi juohká rudaide suohkaniidda ja fylkkagiellaide. Ferte oazžut ságastallama guoskevaš suohkaniid ja Sámedikki gaskkas dainna áigumušain ahte viidáset čuovvolit ášši. Ruhtadoarjja fáttmasta maiddái rudaide guovttegielalašvuoda hálddašepmái"* Sámediggi várrui 0,6 milj. ruvnno giellafágalaš virgái. Rudat Gáivuona, Unjárgga ja Poršáŋggu giellaguovddážiidda juolluduvvojit 2001 rájes sierra ortnega bokte. Rudaide juhke muđui čuovvovaččat (tabealla 4):

Tabealla 4. Sámedikki guovttegielalašvuodarudat 2002

	(1000 kr)		
Guovttegielalašvuodadoarjja	2001	2002	Lassáneapmi
Guovdageainnu suohkan	3 321	5 421	2 100
Kárášjoga gielda	3 102	5 052	1 950
Deanu gielda	2 489	4 089	1 600
Poršáŋggu suohkan	2 060	3 610	1 550
Unjárgga suohkan	1 609	2 234	625
Gáivuona suohkan	1 404	2 479	1075
Finnmárkku fylkkagielda	1 057	1 057	0
Romssa fylkkagielda	808	808	0
SUBMI	15 850	24 750	8 900

**5.5 Bajilgovva juohkimiin
suohkaniidda ja fylkkagiellaide
2001:s**

fylkkagiellat leat ožžot juhkkoujvot 2001:s
(skuvlajahki 2000/2001) guovttaglielalašvuhtii
iešgudet ortnegiin.

Tabealla 5 čájeha man ollu suohkanat ja

Tabealla 5. Guovttaglielalašvuodarudaid juohkin suohkaniidda/fylkkagiellaide 2001:s

(1000 kr)

	Sámediggi Mánáid- gárddit Kap 856, 50 ⁸	GOD – Vuoddo- skuvla Kap 221, 68	GOD Joatka- oahpahus Kap 231, 65 ⁹	Sámediggi Guovttaglielalaš- vuohta Kap 540, 50	Árvvoštanrudat Kap 571, 64	Giella- guovddázat Kap 540, 50	Submi
Finnmárku	0	0	1 614	1 057	0	0	2 671
Karášjohka	970	3 080	0	3 102	1 753	0	8 905
Guovdageaid.	921	3 489	0	3 321	1 811	0	9 542
Unjárga	270	765	0	1 609	334	0	2 978
Poršáŋgu	1 370	1 471	0	2 060	1 539	400	6 840
Deatnu	715	3 220	0	2 489	4 563 ¹⁰	0	10 987
Earát	650 ¹¹	3 041 ¹²	0	0	0	0	3 691
Romsa	0	0	728	808	0	0	1 536
Gáivuotna	578	1 107	0	1 404	200	400	3 689
Loabát	90	102	0	0	0	0	192
Ráisa	0	451	0	0	0	0	451
Skánit	90	732	0	0	0	0	822
Tromsa	90	816	0	0	0	0	906
Earát	0	821 ¹³	0	0	0	0	821
Nordlándá	0	0	0	0	0	0	183
Evenášši	0	83	0	0	0	400	483
Divttasvuotna	90	1 392	0	0	0	400	1 882
Earát	0	904 ¹⁴	0	0	0	0	904
Lulli-Norga	90 ¹⁵	1 745	344	0	0	0	2 179
Priváhta- skuvllat	0	173	Fylkkain oassin	0	0	0	173
Submi	5 924	23 392	2 869	15 850	10 200	1 600	59 835

⁸ Priváhta mánáidgárddit leat mielde.

⁹ Logut maid fátmastit doarjaga kvena ohppiide. Finnmarkkus ledje 141 sámi ja 20 kvena oahppi 2000 čavčča ja 117 sámi ja 6 kvena 2001 gida. Tromssas ledje 49 sámi ja 5 kvena oahppi 2000 čavčča ja 51 sámi ja 2 kvena 2001 gida (GOD logut).

¹⁰ 3,5 milj. sámeskuvlii lea mielde.

¹¹ Áltá 290 000 ru, Čáhcesuolu 360 000 ru.

¹² 11 fylkka 19 suohkaniin ožžot doarjaga.

¹³ 12 fylkka 25 suohkaniin ožžot doarjaga.

¹⁴ Fylkka 45 suohkaniin ožžot 18 doarjaga gaskal 14 000 ru ja 1,4 milj. ru. Divttasvuona maŋis mii oažžu eanemus, lea Rana (200 803 ru), Grane (108 984 ru) ja Narviika (100 583 ru).

¹⁵ Engerdal

6. SUOHKANAT JA GUOVTTEGIELALAŠVUOHTA

Lea stáhtas mas leat álbmotrievttálaš geatnegasvuodat sámi álbmoga ektui, ja mas dasto lea válđoovddasvástádus láchčit dilálašvuodaid nu ahte sámit sáhttet sihkkarastit ja ovddidit gieladeaset, kultuvrradeaset ja iežaset servodateallima. Stáhta válđoovddasvástádusa vuhtiiváldit dohkálaččat sámiid vuoigatvuodat eamiálbmogin, ii sáhte fápmudit vuolit hálddašandássái nugo suohkanii dahje fylkkasuohkanii. Mearrádusat mat leat dahkkon suohkanlaš ja fylkkagielladalaš dásis dattetge leat hui mávssolaččat vejolašvuodaide ahte bisuhit sámi kultuvrra.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttohii NÁČ 1984:18 sámiid riektedilli birra láchkamearridit ahte fylkkagielladat ja suohkanat galge geatnegahttot čadahit sámepolitihkalaš doaimmaid. Ráđdehus ja Stuoradiggi eai guorrasan dasa. Ásahuvvui strategiija ahte galget leat posiitiiva doarjaortnegat dan sadjai go oppalaš láchkavuodđuduvvon gohčus. Čilgehussan dasa lei ahte láchkagohččosat ja njuolggadusat váikkuhivčče suohkanlaš iešstivrejupmái. (vrd. Od. prp. nr. 33 (1986-87), s. 103).

Jus guovddáš linjját sámepolitihkas galget oažžut doarvái áddejumi ja effeavtta, de dat leat hui ollu dan duohken ahte ožžot go bajitdási mihttomearit doarvái vuođu báikkálaš ja regionála politihkkaovddideamis. Sámi álbmoga dárbbut galget leat fárus politihkalaš vuoruhemiin mat dahkkojit báikkálaš ja regionála dásis.

Suohkanat galget vuhtiiváldit sihke álbmotstivrra ja čálggu dárbbu. Demokrátalaš oassálastin, eanetloguprinsihppa ja suohkana rolla politihkalaš ásahussan leat guovddáš doahpagat dan oktavuodas. Lassin sáhtta maid oaidnit suohkana leat stáhta guhkiduvvon giehtan našuvnnaš politihka čadaheapmái. Ovdamearkan dasa lea ahte sámelága giellanjuolggadusat ja oahpahušláhka geatnegahtta suohkaniid sámi giellapolitihka našuvnnaš standárddaid vuođu. Suohkaniid rolla dáfus ahte leat ássiid politihkalaš reaidun, de sii galget maiddái leat sámi ássiid politihkalaš reaidun.

6.1 Sámegiela hálddašanguovllu suohkanat

Sámelága kapihtal 3 bidjá muhtin gáibádusaid sámegiela hálddašanguovllu suohkaniidda (geahča maiddái raportta kapihttal 4.2):

- Almmolaš ášahusaid almmuhusat mat leat erenoamážit olles dahje muhtin oassái álbmogii hálddašanguovllus, galget leat sihke sámegillii ja dárogillii. Skoviid maid galgá geavahit báikkálaš dahje regionála almmolaš orgána ektui hálddašanguovllus, galget leat sihke sámegillii ja dárogillii (§ 3-2).
- Son gii váldá oktavuoda sámegillii báikkálaš almmolaš orgánain hálddašanguovllus, sus lea vuoigatvuohta oažžut vástádusa sámegillii (§ 3-3).
- Sis guđet hálidit geavahit sámegiela fuolahit iežaset beroštumiid báikkálaš ja regionála almmolaš dearvvašvuođa- ja sosiálášahusaid ektui hálddašanguovllus, lea vuoigatvuohta oažžut bálvaleami sámegillii (§ 3-5).
- Báikkálaš dahje regionála almmolaš orgána bargiin hálddašanguovllus lea vuoigatvuohta oažžut virgelobi báikkáin háhkát sámezielmahtu go orgána dárbbbaša dakkár máhtu (§ 3-7).
- Suohkanstivra sáhtta mearridit ahte sámegiella galgá dásálagaid dárogielain olles dahje muhtin osiin suohkanlaš hálddašeamis (§3-7).

Oahpahušláhka, mánáidgárdeláhka, girkoláhka, báikenammaláhka ja dearvvašvuođa- ja sosiál-suorggi mearrádusat bidjet maid gáibádusaid suohkaniidda, vrd. kap. 4.2-4.6.

Buot hálddašanguovllu suohkaniin leat lasegolut láchkamearrádusaid gáibádusaid geažil. Suohkaniid goluide váikkuhit dattetge maiddái eará oasit, ea.ea.

- man ollu sámezielagat- ja dárogielagat leat suohkanis
- man ollu sámezielat- ja dárogielat bargit leat
- mot oahppit leat välljen 1. ja 2. giela j.e. (klássajuohku)
- geográfalaš struktuvra (skuvlabiiret)
- miellaguottut sápmelašvuhtii.

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) čadahii 1995:s proševvta Finnmarkku Oahpahusdirektevrra ovddas mas ovddemusat galggai duodaštit sámi/dáru skuvlla goluid (NIBR-raporta 1995: 11 Sámi/dáru skuvla biedggus guovlluin – guovttegielalašvuoda skuvlla golut). NIBR geahčadii olles guovttegielalaš skuvlavuogádaga – mánáidgárddis gitta allaskuvlii –

sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde. NIBR ovdanbuvtii ahte makkár mállet golut suohkaniin lea guovttegielalašvuoda geažil, ja man stuorrát dat golut leat, rievddadallá dan mielde makkár sajádat sámegielas lea suohkanis. NIBR ovdanbuvtii viidáset ahte stuorámuš earru stáhta doarjagiid ja suohkaniid goluid gaskkas, lea vuodđoskuvllasuorggis. Vuodđoskuvla lea čilgejuvvon kapihtal 6.1.5.

6.1.1 Suohkaniid iešvuodat

Tabealla 6. Sámeielagiid, sámegiela ohppiid, ja sámegiela bargiid lohku sámegiela hálddašanguovllu suohkaniin jagis 2001/2002

Suohkan	Sámegielaigiid lohku suohkanis *	Galle bargi máhttet sámegiela njálmmálaččat/čálalaččat	Man ollu oahppit geain lea sámegiela 1. giellan vuodđoskuvllas	Man ollu oahppit geain lea sámegiela 2. giellan vuodđoskuvllas	Man ollu oahppit geain lea sámegiela ja sámi kultuvra vuodđoskuvllas	Skuvllaid lohku
Guovdageaidnu	95 %	89,1 / 40,9 %	90 %	10 %	0	4
Karášjohka	92 %	82,5 / 17,1 %	74 %	26 %	0	2
Unjárga	75 %	40,4 / 14,6 %	30,7 %	49,5 %	15,8 %	2
Deatnu	50 %	48,7 / 18,3 %	20,2 %	15,5 %	19,6 %	6
Porsángu	35 %	21,6 / 8,8 %	5,6 %	11 %	23,4 %	5
Gáivuotna	46 %	26,9 / 7,8 %	1,2 %	10,1 %	11,3 %	3

*Logut leat vižžon sámegiela geavaheami iskkadeamis, golggotmánus 2000:s. Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš (SEG) Deanus lea čadahan iskkadeami Sámi giellarádi ovddas. Iskkadeami bohtosat čájehit ahte sullii 25.000 olbmo Norggas leat sámegiela, dan dáfuš ahte ipmirdit go sámegillii hubmojuvvo. 53 pst. sámegielaigiin hupmet, lohket ja čället sámegiela.

Tabealla 6 čájeha ahte muhtun suohkaniin lea stuora erohus das man ollu sámegiela albmogis leat ja man ollu sámegiela suohkanbargit leat. Dát suohkanat sáhttet boridit fáladaga sámegielaigiida ea.ea. eanet aktiiva oáččuhanpolitihkain ja oahpahusprográmmain bargiide.

Guovdageaidnu lea riikka stuorámuš suohkan. Oddajagimánu 1.b. 2000:s ledje suohkanis 3068 olbmo. Eatnasat orrot čoahkkebáikkis Guovdageainnus. Mázes orru maid stuora oassi suohkana olbmui. Sámeielagiid lohku lea 95 proseantta. Vuodđoskuvllas leat sullii 460 oahppi. Buot ohppiin lea sámegiela fágan skuvllas, eatnasiin dain (sullii 90 proseanttas) lea sámegiela vuosttašgiellan. Reasta ohppiin lea sámegiela nubbegiellan. Birrasiid 3 proseantta ii máhte sámegiela. Suohkanis leat 4 skuvlla, Guovdageainnu mánáidskuvla, Guovda geainnu nuoraidskuvla, Láhpoluobbala skuvla ja Máze skuvla. Eanemus oahppit let Guovdageainnu mánáidskuvllas.

Karášjogas orrot sullii 2900 olbmo. Sullii 90 proseanta leat sámegiela. Stuorát oassi suohkana olbmui leat njálmmálaččat guovttegiela, muhto leat unnán geat máhttet čállit sámegillii. Skuvllas lea oahpahus (eanas-muddui) sámegillii, ja dat buolva bohtá leat ollásii guovttegiela, sihke njálmmálaččat ja čálalaččat, go heitet skuvllas. Mihttomearri lea ovdánahttit guovttegielalaš dihtomielašvuoda mánáin nu ahte sii välljejit sámegiela go šaddet doaimbi guovttegiela. Ahkejoavkkus 30-65 jáhkái gal baicca ii leat sámegiela oahpahus skuvllas, ja eai leat ollus geat máhttet sámegiela čálalaččat. Dákká ferte álggahit doaimmaid vai sii nai sáhttet atnit iežaset eatnigiela ollásit, ja sáhttet veahkehit mánáideaset leat dihtomiela-lážžan geavahit sámegiela. Skuvla ja vanhemaš šaddet stuorámuš veahkit nannet boahsteaš buolvaid identitehta- ja kulturgulleašvuoda dovdu.

Porsáŋggu suohkanis leat sullii 4400 olbmo. Sámegeiagiid oassi suohkanis lea Sámi giellaráđi jagi 2000 iskkadeami mielde 35 proseantta. Jáhkkinis lea oassi sis geat ipmirdit sámegeiela dahje geain lea sámegeiella ruovttugiellan mihá stuorát. Porsáŋggu suohkanis, maid sáhtta gohčodit mearrasámi ravdaguovllusuhkanin sámi oktavuodas, lea hui dehálaš láhčit doaimmaid identitehta ja ipmárdusa dáfus vai gáhte ja viidásetovdánahtta sámegeiela, sámi-kultuvrra ja árbevieruid. Mearrasámi kultuvra eallá ain suohkanis, muhto sáhtta jávkat jus ii bija resurssaid seailuheapmái ja viidásetovdaneapmái.

Deanu suohkanis leat sullii 3050 olbmo. Suohkan lea hui guhkki. Gaska bajimus ja vuolimus fásta ássama gaskal lea sullii 16 miilla, ja suohkanis lea hui biedggus ássan ja danin hui ressursagáibideaddji vuoddostruktuvra. Sullii bealli olbmui leat guovtgeielagat. Sámegeielmáhttu olbmui rievddadallá iešguđet gilážiid ja olmmošbiiriid gaskkas. Dan botta go jáhkkinis sullii 94 proseantta hupmá dahje ipmirda sámegeiela Sirpmá/Fanasgietti guovllus, de lea dál dušše sullii 13 proseantta geain lea sámegeielmáhttu Badjedeanus. Mihtilmassan suohkanii lea maiddái ahte dasa gullet guokte ovdalaš suohkana main lea belohahkii earálágan servodat- ja kulturduogáš. Bajit oassi suohkanis, Buolbmát, lei suohkan mas ledje eanas sámegeielat olbmot. Boares Deanu gildii váikkuhii dáruiduhttinpolitihkka ollu ja lassin lea vel maŋemus moatti čuohte jagis leat ásaiduvvon ollu dáčča ja suoma/kvena olbmot dohko. Dát dilálašvuodát leat váikkuhan ahte

suohkana guovtgeielalášvuoda bargu lea leamaš ressursagáibideaddji ja váttis.

Unjárgga giella lea unna suohkanaš sullii 965 olbmui. Suohkana olbmui lea sullii 75 proseantta gii ipmirda dahje hupmá sámegeiela. Joavku mii hupmá goappeš giellaid, sihke dárogeiela ja sámegeiela, dávjá eai máhte lohkat dahje čállit sámegeiela. Suohkan háliida nannet iežas stáhtusa sámegeiel suohkanin. Boahttevaš ovdáneapmi Unjárgga suohkanis galgá vuoddu- duvot sámi kulturárbbi ja árvvuid ala mii das lea giella, miellaguottuid, árbevieruid ja olmmošgaskasaš ovtastallama ja oktavuoda ektuid. Sámegeiela mihttomearrin lea ahte sámegeiella maiddái boahtteáiggis galgá leat ealli giellan mii geavahuvvo buot oktavuodain. Viidáset galget sámegeiella ja dárogeiella leat ovtaárvosaš gielat suohkana hálddašeamis.

Gáivuona suohkanis leat sullii 2300 olbmo. Sámi giellaráđi iskkadeami mielde ledje sullii 46 proseantta sámegeielagat. Gáivuonas lea dilli áibbas earálágan go Sis-Finnmárkku suohkaniin sámegeiela geavaheami dáfus. Sámegeielas ja sámi kultuvrras lea nana vuoddu Sis Finnmárkkus, muhto Gáivuotna lea vásihan kultuvrralaš ovttaguvllotvuoda ja giellamolsuma mii lea dagahan ahte sámegeiella lea massán stáhtusa dárogeiela ektui. Gáivuonas váikkuhii dáruiduhttinpolitihkka duodalaččat maŋjel nuppi máilmmesoadi. Dát mielddisbuvttii ahte dárogeiella šattai beaivválaš giellan ollu ruovttuin, ja ollugat eai beassan searvat ruovttu lunddolaš giellafievrrideapmái.

6.1.2 Suohkaniid guovttegielalašvuoda politihkka

Tabealla 7. Sámegeiat bargiid lohku hálddašanguovllu suohkaniin

Tabealla čájeha man ollu bargit iešgudet suorggis (rádđeviesus, oahpaheaddjit j.v.) máhttet sámegeiela njálmmálaččat (N) ja sámegeiela njálmmálaččat ja čálalaččat (Č). Muhtin surggiin leat hui vuollegis logut. Vai oažžu ovdan erohusaid, de leat sámegeielagiid lohku ovttaštahthuvvon obbalaš bargiid loguin – ovdamearkka dihte máhttet Porsángxgu rádđeviesus 20 bargi ollásii 70 bargis sámegeiela njálmmálaččat, ja 9 bargi dán 70:s maid máhttet sámegeiela čálalaččat. Leat skábmamánu 2001 logut.

Suorgi/bá. Joavku	Guovdageaidnu		Karášjohka		Unjárga		Deatnu		Porsángxgu		Gáivuotna	
	N	Č	N	Č	N	Č	N	Č	N	Č	N	Č
Rádđeviesu	22/24	9/24	34/39	4/39	10/37	4/37	12/26	7/26	20/70	9/70	8/31	3/31
Tekn. etáhtta	10/11	0/11	28/34	0/34	12/24	2/24	8/16	1/16	1/10	0/10		
Oahpa-headdjit	70/83	60/83	63/69	26/69	13/24	8/24	32/68	28/68	24/103	17/103	16/73	8/73
Earát skuvlasuorg.	15/15	3/15	9/10	1/10	2/7	2/7	7/14	4/14	5/39	0/39		
Mánáid- gárdit	26/27	18/27	36/37	13/37	6/10	3/10	19/28	4/28	13/46	4/46	8/26	3/26
Doaktárat	0/2	0/2	2/4	0/4	0/2	0/2	2/4	1/4	0/4	0/4	0/2	0/2
Dearvašvuoda ja dikšun	76/84	10/84	47/70	3/70	20/57	2/57	52/113	6/113	28/156	6/156	32/91	2/91
Giella- guovddážit	-	-	-	-	3/3	3/3	-	-	2/2	2/2	2/2	2/2
Earát*	10/12	3/12	8/12	0/12	3/7	1/7	4/10	0/10	-	-	3/31	2/31
SUBMI	229/257	105/257	227/275	47/275	69/171	25/171	136/279	51/279	93/430	38/430	69/256	20/256
Proseanta	89,1	40,9	82,5	17,1	40,4	14,6	48,7	18,3	21,6	8,8	26,9	7,8

* Eará ášahusat fátmastit nuoraidklubba, kulturskuvlla, girjerádjosa, musea, olgosekšuvnna.

Tabealla 7 čájeha ahte buot suohkaniin leat stuora erohusat gaskal man ollugat máhttet sámegeiela njálmmálaččat ja čálalaččat. Erenoamáš mihtilmas lea Karášjohka.

Eanas suohkanbargit *Guovdageainnus* leat sámegeielagat. Čoahkkingiella, sihke hálldatlaš ja politihkalaš, lea sámegeiella. Go oasseváldit eai ipmir sámegeiela, de geavahuvvo dulka. Suohkan lea virgáibidjan guokte giellakonsuleantta ja ovttá dulka/jorgaleaddji fuolahit suohkana hálldahusa dárbbu giellabálvalusaide. Suohkan viggá oažžut iežas čálalaš informašuvnna guovtti gillii, sámegeillii ja dárogillii. Ollu resurssat geavahuvvojit jorgalit, heivehit ja čilget njálmmálaččat čálalaš informašuvnna álbmogii. Buorre hálddašanvieru mielde galgá vástidit dan gillii masa jearaldat boahká. Dán nagoda suohkan čadahit sullii ollásii njálmmálaččat, muhto ii gal čálalaččat.

Karášjoga giella mearridii 1991:s álggahit doaimmaid vai olaha guovttegielalašvuoda mihttomeari 5 jagi siste. Suohkanstivra mearridii strategijaplána (suohkana guovttegielalašvuodapolitihka čadaheami bajitdási

plána) 31.08.98 mas mihttomearri lea ahte Karášjoga giella galgá šaddat guovttegielalaš suohkanin. Dan vuodul leat ráhkaduvvon 4 oasseplána strategijaplána ulbmiljoavkkuid ektui. Ovdaskuvlamánat, vuoddoskuvlla oahppit, suohkanhálldahusa bargit ja muđui suohkana olbmot. Doaimmi lágat sámelága giellanjuolggadusat, ILO-konvenšuvdna jv. addet čielga láidestemiid suohkana guovttegielalašvuoda ovdáneami bargui. Suohkanstivra lea mearridan ahte suohkana áššemeannudeaddjit galget čállit bajilčállagiid ja mearrádusevttohusaid sámegeillii ja dárogillii buot áššiin. Muhtumat čallet, earát ožžot jorgalan ja bagadallanveahki dán bargui. Lea vuos guhká ovdal go buohkat máhttet sámegeiela čálalaččat.

Porsángxgu suohkanstivra lea bidjan vuodđun dákkár mihttomeari suohkanplána oktavuodas 1996:s, ja mii ain lea fámus: "Suohkana váldomihttomearri lea seailuhit ja viidaset-ovdánahttit báikkálašservodaga girjás kulturárbbi. Dán galgá ea.ea. olahit go vuoddoskuvllaoahpahusas deattuha báikkálaš giela ja kultuvrra". Mihttomearri lea ahte suohkana hálldahus galgá šaddat guovttegielalažžan. Dál

gávdnjojít suohkana bálvalussurggiin meastta juohke ossodaga bargit geain lea doarvái sámegielmáhttu vástidit njálmálaš jearaldagaid sámegillii. Sámi giellaguovddáš lea jodihan sámegiel oahpahusa buot dásiin vai bargit nagodit addit ovttárvosaš bálvalusfálaldaga buot álbmogii. Ii leat dattege leamaš vejolaš deavdit sámelága unnimusgáibádusaid ovdamearkka dihte das ahte jorgalit áššeevttohusaid ja lágidit polihkalaš čoahkkimiid sámegillii ja dárogillii.

Deanus lea badjelaš 50 proseanttas buot suohkana bargiin sámegielmáhttu. Sullii 20 proseantta čállá sámegiela. Suohkan lea 1992 rájes bargan sámi giellaovdánemiin iežaset doaimaplánaiguin. Suohkanplánas lea mihttomearrin oázžut duohta ovtadássásašvuoda gaskal sámegiela ja dárogiela go sámegielat olbmuid logu bajida ollu. Suohkan galgá iežas oahpahus- ja virgáibidjanpolitihkain váikkuhit ahte ollásii deavdit organisašuvnna sámegiela gelbbolašvuoda dárbu. 2 giellakonsuleantta gullet suohkana bálvalusossodaga bargovehkii. Dasa lassin gullet sierra kultur- ja giellabargit muhtin doaimmaossodagaide. Suohkana giellapolitihkka lea lotnolagaid ealáskahttin, mas skuvlla ja mánáidgárddi giella- ja kulturoahpahus vuoruhuvvo, ja aktiiva giellageavaheapmi suohkana bálvalusdoaimmas ja hálddahas. Giellabargui gullá sihke njálmálaš ja čálalaš áššemeannudeapmi ja bálvalit olbmuid, jorgalit dokumeanttaid ja áššebáhpiriid, lámčit ja čadahit oahpahusa ja eará giellaovdánahttinbargu. Suohkana almmolaš čoahkkimat čadahuvvet álgoálggus nu ahte dulkojuvvo sámegilliidárogillii. Jus čoahkkinoasseváldiin ja guldaleddjiin ii leat dárbu, de ii dulkojuvvo. Mearrádusevttohusat ja čoahkkingirjijt galget ovdemusat leat sihke sámegillii ja dárogillii, muhto áiggi dáfus ii nagot dan álohii čadahit. Beavválaš barggu nannema dihte lea áshuvvon sierra forumma (Giellaája) sámegielat bargiide. Áigumuššan lea ahte gávdná báiki gos movttiidahtta eambo geavahit sámegiela suohkanlaš hálddahas ja bálvalusbuvttadeamis. Suohkan lea háliidan oainnusin dahkat sámegiela ja sámi kultuvrra go šilte almmolaš visttiid ja kantuvrraid sámegillii.

Unjárgga gielda lea dohkkehan giellaovdánahttinplána jagiide 2002-2004. Suohkan háliida nannet iežas stáhtusa sámi suohkanin. Boahttevaš ovdáneapmi Unjárgga gielddas galgá

leat vuodduuvvon sámi kulturárbbi ja daid árvvuid ala mat das leat giela, miellaguottuid, árbevieruid ja olmmošgaskalaš ovtastallama ja oktavuoda ektui. Sámegiela mihttomearri lea ahte sámegiella maiddá boahteáiggis galgá leat ealli giella mii galgá adnojuvot buot oktavuodain. Viidáset galgá sámegiella ja dárogiella leat ovtadássásaš gielat suohkana hálddahas. 2001:s áshii suohkan sámi giellaguovddáža várjjatgavlui. Suohkanis váilu sámegiel gelbbolašvuolta doppe gos gáibiduvvo fágaohppu. Buot informašuvdna suohkana guovddášis suohkana olbmuid, lea sihke sámegillii ja dárogillii. Iešgudet bálvalussurggiin lea eambo soaitáhagas gelbbolašvuoda ja áiggi vuodul, jorgaluvo go informašuvdna. Kapasitehta geažil lea dušše vejolaš jorgalit politihkalaš áššemearrádusevttohusaid ja mearrádusaid, ja iige olles áššečilgehusaid. Suohkanstivra-čoahkkimat dulkojuvvojit. Suohkan deavdá gáibádusaid mat biddjojít lágas dan dáfus ahte almmuhusat ja informašuvdna galgá leat goappeš gillii. Suohkanstivra lea 1993 rájes ovdemusat addán fálaldaga sámegielat eatnigielat bargiide geain doppe gos sámegiel gelbbolašvuolta lea váilon. Buot bargit geat máhttet sámegiela ožžot 1 L-ceahki mánnosaččat, sii geat máhttet sámegiela čálalaččat ožžot 2 L-ceahki mánnui.

Gáivuona suohkan dohkkehii 1999 cuoŋománus sierra guovttegielalašvuoda plána 1998-2001 áigodahkii, ja das lea bajitdási mihttomearrin ahte báikkálaš mánggakultuvrralaš árbbi galgá vuhtiiváldit ja ovdánahttit buot suohkanlaš doaimmain. Suohkana bargiin eai leat dattetge ollugat geat máhttet sámegiela. Guhkkin eret leat joksan mihttomeari ea.ea. ahte suohkana hálddahas galgá šaddat doaimbi guovttegielalažžan. Dál lea visot suohkana áššemeannudeapmi ja čoahkkimat dárogillii. Hálddahas eai leat ekonomalaš resurssat dahje doarvái giellamáhttu doaimmahit áššemeannudeami sámegillii. Dát dahká ahte sámegiella ii leat oainnusin suohkanlaš árgabeaivvis. Suohkanis eai leat dássázi leamaš resurssat jorgalit buot skoviid mat adnojít suohkanlaš bálvalusfálaldagaid oktavuodas. Eai ge leat resurssat ođasmahttit interneahhtasiidduid sámi veršuvnna seamma bures go dárogiel. Suohkan ii deavdde dál buot guovttegielalašvuoda gáibádusaid mat biddjojít lágas. Gáivuona suohkanis ii leat ekonomiija bidjat iežasiid guovttegielalašvuoda bargui. Giellaguovddáš lea

Gáivuona suohkana deháleamos neavvun váikkuhit oážžut eanet sámegeielgelbbolašvuoda. Suohkan fállá dál iežas bargiide sámegeieloahpaha olles báikkáin. Mihttomearri lea hukset gelbbolašvuoda nu ahte suohkan nagoda deavdit sámelága gáibádusaid das ahte fállat ovtta-árvosaš bálvalusa dárogillii ja sámegillii. Bargiin geat ožžot sámegeiel oahpaha váilot dattetge dál birrasat ja báikkit gos lea lunddolaš hupmat sámegeiela.

6.1.3 Suohkaniid guovttegielalašvuoda golut - meroštallanvuohki

Bargojoavkku guorahallan suohkaniid guovttegielalašvuoda goluin ja ovdanbuktin lea gollošlájaid ja – supmiid vuodul maid suohkanat ieža leat almmuhan. Suohkanat deattuhit ahte ii leat vejolaš čájehit ollislaš bajilgova buot guovttegielalašvuodagoluin dálá rehketdoallovuogádagaiguin. Sivvan dasa lea ahte guovttegielalašvuoda golut dávjá leat oassin dábalaš gollošlájain, ja dakkár "oasseregistreren" ii leat dássáži leamaš vejolaš rehketdoallotekniikka alaččat dálá vuogádagain. Muhtin suohkanat (Guovdageaidnu, Kárášjohka ja Deatnu) leat, dan rájes go guovttegielalašvuodarudat juolluduvvojedje vuohččan 1993:s, deattuhan gávdat govttolaš meroštallamiid iešguđet surggiin nu ahte lea proseantta vuodul juohkin gaskal dábalaš goluid ja guovttegielalašvuoda goluid. Eará suohkanat (Porsángu, Unjárga ja Gáivuotna) geain eai leat bissovaš sámegeielat bálvalusdoaimmat iešguđet surggiin, eai leat geavahan dakkár vuogádaga. Dát suohkanat leat baicca bidjan vuodđun vásáhusloguid ja dieđuid das makkár golut ja supmit mat gullet guovttegielalašvuoda buvttadeapmái ja bálvalusdoibmii. Ovdamearkkat dakkár goluide leat

giellakonsuleanttat, giellakantuvrrat, giella-guovddázat, dulkonbálvalusat jnv. Suohkanat leat vuodđun atnán lotnolagaid namuhuvvon vugiid ja suohkanrehketdoalu go leat raporteren Sámediggái mot leat geavahan ruđaid mat leat juolluduvvon guovttegielalašvuhtii.

Sihkkareamos vuohki mearridit lassegoluid livččii dahkat *áigeguorahallamiid* suohkana hállddahas ja bálvalusaid buvttadeamis oaidnit man ollu oassi iešguđet virgešlájaid virgeresurssain geavahuvvo guovttegielalaš bálvalusaide. Áigeguorahallamat sáhtáše maid čielggadit juste man stuora oassi vásedin gollomálliin/-šlájain gullet guovttegielalaš doibmii. Dakkár viiddis áigeguorahallamat leat hui resursegáibideaddjit- ja áddját. Eai leat leamaš várrejuvvon liige resurssat dakkár bargui bargojoavkku barggu oktavuodas.

Bargojoavku lea árvoštallamiid vuodul meroštallan man suorrát golut leat vuohkin čuvget dálá guovttegielalašvuoda goluid. Árvoštallan sáhtá rievddadallat suorggis suorgái ja suohkanis suohkaniid. Vaikko meroštallamat leat suohkaniid iežaset árvoštallamiid vuodul, de oavvilda bargojoavku ahte logut čájehit bures ahte suohkaniid leat ollu golut guovttegielalaš hállddahussii ja bálvalusbuvttadeapmái. Meroštallamat eai leat dattetge jurddašuvvon leat vuodđun meroštallat guovttegielalašvuodadoarjaga sturrodaga iešguđet suohkaniid. Juolludeapmi berre nu mot ovdal leat vuodđuduvvon bistevaš eavttuid ala, vrd. bargojoavkku evttohus kapihttal 9:s.

Tabealla 8, 9 ja 10 čájehit suohkaniid suohkanhálldašemi ja vuoddoskuvlla hálldatlaš- ja doaimmagoluid. Dasto čájehuvvojit dát golut čeahkis tabealla 11:s. Tabealla 11:s oaidná maidái man ollu goluid suohkanat ožžot buhtejuvvot dálá guovttegielalašvuoda doarjjaortnegiin.

6.1.4 Suohkanhálddahusa golut

Tabealla 8:s čájehuvvojit suohkanhálddahusa guovttegielalašvuoda golut, suohkaniid iežaset

árvoštallamiid vuodul. Juohke suohkana iešguđet gullevaš gollošlájaid golut leat namuhuvvon ja lagabut čilgejuvvon tabealla 8:s.

Tabealla 8. Suohkanhálddašeami golut earret vuoddoskuvllasuorggi

	Guovdageaidnu	Kárášjohka	Deatnu	Poršáŋgu	Unjárga	Gáivuotna
Váldohálddahus	2 700 000	2 323 000	1 020 000	2 500 000	800 000	500 000
Eará hálddahus	232 000	2 165 500	830 000	340 000	150 000	300 000
Giellaguovddáš				770 000		825 000
Giellakonsuleanttat/-sekšuvdna	760 000	945 000	1 700 000		670 000	630 000
Suohkanbargiid oahpahus ^I	550 000	502 000	400 000			100 000
Sosiál/dearvvašvuodas.	3 200 000	2 021 500	1 850 000		200 000	350 000
Girku – oktasašráđđi/searvegottaráđđi	200 000	220 000	250 000		20 000	30 000
Suohkanhálddašeami^{II}	7 642 000	8 177 000	6 050 000	3 610 000	1 840 000	2 735 000

^IMuhtin suohkanat leat almmuhan suohkanbargiid oahpahusa goluid eará gollošlájaid vuolde

^{II}Obbalaš supmit leat sirdojuvvon tabealla 11:ái.

Váldohálddahus

-*Guovdageainnu* suohkanis leat 1,2 miljovna ruvno golut hálddahussii ja geavaha eanetaiggi mii vástida 1,5 miljovna ruvno váldohálddahusa áššemeannudeapmái, bagadallamii ja informašuvdnii.

-*Kárášjoga* gielddas gullá gaskamearálaččat 30% čuovvovaš bálkágoluin guovttegielalašvuhtii: bálvaluskantuvra, personalkantuvra, álbmotgirjerájus, guovddášhálddahus, kulturhálddahus, eanandoallokantuvra, teknihkalaš bálvalusat. Dát dahká oktiibuot 2,323 miljovna ruvno.

-*Deanu* gielddas leat golut 1,020 miljovna ruvno čoačkkindoaimeide/politihkalaš doaimmaide, sámediggeválgii, hálddatlaš hovden-goddái, persónálpolitihkkii/-plánemii, bagadallamii ja ealáhusovdáneami, birasgáhttema, areálahálddašami, teknihkalaš bálvalusaid informašuvdnii nugo viessoáššit ja huksenohcamat.

-*Porsáŋgu* suohkanis leat golut 2,5 miljovna ruvno čoačkkindoaimeide/politihkalaš doaimmaide, politihkalaš hovden-goddái, sámediggeválgii, giellakonsuleantabálvalusaide (1 virgáibiddjon giellakonsuleanta hálddahusas) dulkonbálvalusaide ja giellaguovddázis bálvalusoastimat oktan suohkanbargiid oahpahusdoaimed meraiguin.

-*Unjárgga* gielddas leat oktiibuot 800 000 ruvno golut váldohálddahusas. Das lea 600 000 eahpemihtilmas guovttegielalašvuoda hálddatlašgolut. Dasa lassin ožžot buot bargit geat máhttet sámegeiela njálmmálaččat 1 L-ceahki mánnosaččat ja sii geat máhttet sámegeiela čálalaččat ožžot 2 L-ceahki mánnosaččat. Golut meroštallojit leat 200 000 ruvno jahkái.

-*Gáivuona* suohkan rehkenastá hálddahusa goluid leat 500 000 ruvno. Ruđat galget gokčat ráđdeolbmákantuvrra, suohkankássa, bálkábarggu, politihkalaš lávdegottiid áššemeannudeami ovda-/maŋjelbarggu, it-bálvalusaid, mángen, telefuvdna ja eará oktasašgoluid.

Eará hálddahus

-*Guovdageainnu* suohkanis leat kanturgolud, almmuhusaid ja informašuvdna kr 232 000.

-*Kárášjoga* gielddas leat 1,239 miljovna ruvno bálkágolud ekonomijahálddahussii (30%) vuolideamit ja EDB lassebargguide, almmuhusaide, dinggojumiide, prentemiidda, informašuvdnii, informašuvdnaávdnasiidda. Suohkanis leat golud 401 000 kulturskuvlla bálkái ja 525 000 ruvno kultursuorggis ea.ea. girjerádjosis, sámi báikenamaid čoačkkimii, nuoraidfálaldahkii, falástallamii, kulturlágidemiide identitehtaásaheaddji doaimmaid vuodul.

-*Deanu* gielddas leat 680 000 ruvno golut IT:i, EDB-bálvalussii, liseanssaide ja ođasmahttimiidda, bagadallamii ja informašuvdnii, plánemii, mángemii, portogoluide, almmuhusaide, jnv., ja 150 000 ruvno golut kultursuorggis museai, girjerádjosii, sámi báikenamaid čoaggimii, kulturskuvlla fáldahkii, nuoraidfáldahkii, falástallamii jv.

-*Porsáγγgu* gielddas leat 340 000 ruvno golut gulahallanvuogádagaide ja EDB-bálvalussii, liseanssaide ja ođasmahttimiidda.

-*Unjárgga* gielda geavaha 150 000 ruvno jahkásaččat jorgalit iešgudetlágan informašuvnna Várjjat Sámi Museas mii lea mearrasámi čanastat. Informašuvdna nugo čájáhusa guoskkahanšearpmat, gihppagat, oahpahuščovdosat ja eará ávdnasat jámmat ráhkaduvvojit ja/dahje ođasmahttojuvvojit.

-*Gáivuona* suohkan meroštallá kulturskuvlla, girjerádjosa ja eará kulturulbmiliid goluid leat 300 000 ruvno.

Giellaguovddáš

-*Porsáγγgu* suohkan geavaha oktiibuot 770 000 jodihit sámi giellaguovddáža. Dasa lassin oastá suohkan ollu bálvalusaid iežas bargiid oahpahussii, giellaguovddáža kultursuorggi jv. Siskko-bealde.

-*Gáivuona* suohkan geavaha oktiibuot 825 000 ruvno guokte birstevaš virgái ja giellaguovddáža eará goluide.

-*Deanu* gielda lea 2002:s šiehttan ealáhus- ja guorahallanfitnodagain SEG:in ásahtit sierra giellaguovddáža mas gaskaboddosaš juolludeapmi jahkásaččat lea 830 000 ruvno. Golut eai leat váldon fárrui go eai boade ovdal 2002:s.

-*Unjárgga* gielda lea almmuhan ahte suohkan boahhtá geavahit 321 000 giellaguovddáža jodiheapmái, oktan oahpahušdoaimmaiguin. Guovddáš lea ásahtuvvon 2002:s, ja golut bohtet easkka dán jagi. Tabealla 8 čájeha 2001 goluid ja danin eai leat giellaguovddáža golut váldojuvvon fárrui.

Giellakonsuleanttat

-*Guovdageainnu* suohkanis leat golut 760 000 ruvno kanturbargiid bálkkáide ja dulkonbálvalusaid oastimiidda.

-*Kárásjoga* gielddas leat golut 720 000 ruvno 2 giellakonsuleantavirggiid bálkkáide ja 225 000 ruvno oastit dulkonbálvalusaid.

-*Deanu* gielddas leat golut suohkana giellas-ekšuvnna bálkkáide ja jodiheapmái, oktan

sámegeiela kurssaiguin ja oahpahušdoaimmaiguin mat leat oktiibuot 1,7 miljovna ruvno.

-*Porsáγγgu* suohkanis lea váldán giella-konsuleantabálvalusa goluid badječállosa "váldohálddahusa" vuollái. Suohkanis lea sierra giellačállingoddi masa lea virgáibiddjon 1 giella-konsuleanta ja leat lassebálkaceahki ortnegat bargiide geat geavahit sámegeiela go leat oktavuodas olbmuiguin.

-*Unjárgga* gielda geavaha 670 000 ruvno jodihit giellakantuvrra, oastit dulkonbálvalusaid ja bagadallandoaimmaide.

-*Gáivuona* suohkanis lea 1 giellakonsuleantavirgi mii máksá 370 000 ruvno. Oktan virggi jodiheami eará goluiguin sáhtta supmi biddjovvot leat 630 000 ruvno.

Suohkanbargiid oahpahuš

-*Guovdageainnu* suohkanis leat suohkanbargiid sámegeielaohpahuš golut 550 000 ruvno.

-*Kárásjoga* gielddas leat sámegeiela oahpahušdoaimmaid golut 502 000 ruvno.

-*Deanu* gielddas leat sadjásašbargiid golut go bargit giellaoahpahuš dihte leat eret, ja suohkanbargiid giellakurssa/-oahpahuš golut leat váldon mielde giellasekšuvnna lassegoluid vuolde.

-*Porsáγγgu* suohkanis leat oahpahušgolut fárus "váldohálddahusa" badječállosis. Oahpahušbálvalusaid ostet giellaguovddážis.

-*Gáivuona* suohkan geavaha 100 000 ruvno oahpahussii ja oaivvilda dan leat beare unnán dárbbu ektui.

Sosiál- ja dearvvašvuodasuorgi – hálddahus

-*Guovdageainnu* suohkan rehkenastá ahte sullii 25-30% suorggi bálkágoluin leat guovttegeielašvuodagolut eanetaiggi geavaheami dihte mii fágabargiin lea go leat oktavuodas iežas klientaiguin. Suohkan meroštallá lassegoluid leat 3,2 miljovna ruvno.

-*Kárásjoga* gielda rehkenastá ahte 30% dearvvašvuodahálddahusa, dikšo- ja fuollabálvalusaid hálddašeami ja sosiálhálddahusa oktan mánáid-suodjalusa bálkágoluin gullet guovttegeielašvuhtii. Dasa lassin meroštallojuvvo 10% bálkágoluin buohccesiidda ruovttuvuodduuvvon bálvalusaide ja doaimmaide. Suohkan meroštallá dáid lassegoluid leat 2,021 miljovna ruvno.

-*Deanu* gielda meroštallá doavttirbálvalusa, dearvvašvuodastašuvnna, dikšo- ja fuolla-bálvalusaid ja sosiálhálddahusa, mánáid-suodjalusa, PP-bálvalusa ja psykalaš dearvvaš-

vuodagáhttema goluid leat 1,850 miljovna ruvno. Deanu suohkan lea bidjan ollu resurssaid hukset buori dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusa. Eanas bálvalussurggiin lea Deanus dasto bargoveahka bajábealde gaskameari jus buohtastahtta sullásaš suohkaniiguin. Sáme-gielat bálvalusfálaldaga dárbu lea dehálaš čilgehussan go suohkanis lea dakkár bargoveaga dássi. Vuodđun lea ahte suohkanis leat 7% eanet bálkágolot guovttegielalaš bálvalusfálaldagaid geažil.

-Porsáŋgu suohkanis leat leamaš veaháš golot dan suorggis bargiid sáme-giel oahpahusa dihte, ja golot leat váldon mielde "váldohálddahusa" badječállosa vuollái.

-Unjárgga suohkan meroštallá ahte ½ virgi dearvvašvuoda- ja sosiálbálvalusas geavahuvvo guovttegielalaš bálvalusaide. Goluid meroštallet leat 200 000 ruvno.

-Gáivuona suohkan meroštallá ahte 350 000 ruvno suorggi goluin gullet sáme-giela ja sámi kultur-doaimmaide. Dát vástida sullii ovttá virggi.

Girko- oktasašráđđi/searvegottaráđđi

-Guovdageainnu suohkanis leat searvegottaráđđi barggu golot 200 000 ruvno.

-Karášjoga gielddas leat searvegottaráđđi barggu golot 220 000 ruvno.

-Deanu gielddas leat guokte searvegottaráđđi, nubbi lea sáme-gielat. Searvegottaráđđiid barggu golot meroštallojuvvojit leat 250 000 ruvno.

-Porsáŋgu suohkanis ii leat leamaš erenoamáš ruhtajuolludeapmi girku guovttegielalašvuoda-bargui. Jáhkkinis dat gáibida eanet ruhtajuolludeami suohkanis masa dál ii gávdno ruhta.

-Unjárgga ja Gáivuonas suohkaniin leat golot 20 000 ruvno ja 30 000 ruvno searvegottaráđđi ja girkolaš bálvalusaid guovttegielalašvuoda-bargui.

6.1.5 Vuoddoskuvlla golot (earret oahpaheddiid bálkkát)

Vuoddoskuvllas leat sierra doarjaortnegat sáme-giela oahpahusa oahpaheaddjebálkkáide, sáme-giela gelbbolašvuodabajideami oahppovirgelobiid oahppovuoduhusaide ja obbalaččat lass- ja joatkkaoahpahussii. Dát golot čilgejuvvojit oanehaččat kapihttalas 6.1.8 ja čujuhuvvo doarjaortnega 2001 árvoštallamii maid Finnus Consult lea dahkan Oahpahus- ja dutkan-departementta ovddas. Suohkaniid dárbu viiddiduvvon areálaide sámi oahppoplána, Sáme-giela O97, oahpahusa mielde, ea.ea. investeret odđa skuvlavisttiid ja buoridit/viiddidit dálá skuvlarusttegiid leat čilgejuvvon kapihttalas 6.1.9.

Tabella 9 ja 10 čájeha suohkaniid vuoddoskuvlla hálddahusa ja jođiheami guovttegielalašvuodagoluid. Golot čilgejuvvojit dainna go lea guovttegielalaš hálddahus ja lassegolot mat gullet sámi oahppoplána, O 97 Sáme-giela, oahpahussii. Dál eai gávdno makkárge doarjaortnegat mat buhtejit suohkaniidda dáid guovttegielalalašvuodagoluid. Golot leat váldon mielde čohkketabeallas 11:i.

6.1.5.1 Muhtun válljejuvvon golot

Finnus Consult:a árvoštallamis sáme-giel ja sáme-gillii oahpahusa doarjagis, leat muhtin suohkaniid vuoddoskuvlla hálddahus- ja doaimmagolot čájehuvvon. Eará doarjaortnegat eai govčča dáid. Dat guoská eambo oahpponeavvuid oastimiidda, eanet mángemiidda, eanet klássaide-/joavkolanjaide ja skuvlahovden-gotti eanet hálddašeapmái, oktan jorgalemiin/-dulkomiin. Golot čájehuvvojit tabella 9:s. Bajilgovva čájeha ahte sáme-gillii ja sáme-giela oahpahusa lassegolot leat stuorrát juohke suohkanis.

Tabealla 9. Muhtin sámegillii ja sámegiela oahpahusa golut – earret oahpaheaddjebálkkát

Tabealla lea vižžon Finnut Consult raporttas, siidu 17:s.

	Eambo oahppo- neavvuid oastimat	Eambo mánge	Eanet klássalanjat/ Joavkolanjat	Eanet hálddašeapmi skuvlla hovdengoddái (dulkon/jorgaleapmi)	Submi ⁵
Porsángu ¹⁶	145 000	100 000	430 000 ¹⁷	120 000	795 000
Unjárga ¹⁸	50 000	42 000		91 000	183 000
Guovdageaidnu ¹⁹	91 000	42 750	450 000	60 000	644 000
Kárásjohka ²⁰	100 000	134 238	480 000	213 600	928 000
Deatnu ²¹	170 000	12 000	940 000	132 000	1 254 000
Gáivuotna	50 000	20 000	70 000	100 000	240 000
Ájluovtta skuvla ²²	15 000	10 000	100 000	150 000	275 000

¹⁶ Porsángu loguin leat buot klássaid submi biddjon oktii. Poastta 3) goluid mat gullet dasa ahte dárbbáša eanet klássalanjaid/joavkkolanjaid lea suohkanii veadjemeahtun duodaštít dán ládje. Evttohuvo meroštallat gaskamearlaš areállasneami, ja dasto geavahit juohke njealjahasmehtara goluid rehkenastimis. Eanet hálddahusgoluid meroštallan lea dahkkon dálá spesiálohpausa njuolggadusaid vuodul, muhto suohkana mielas dat ii govvit mot duohta golut leat lassánan.

¹⁷ Porsángu suohkan lea maŋŋil meroštallan eanet klássa-/joavkolanjaid goluid leat 430 000 ruvno.

¹⁸ Goluid dáfus go dárbbáša eanet klássa-/joavkolanjaid almmuha Unjárgga giella ahte sis leat invsteren- ja doaibmagolud 2 klássalanjii ja 4 joavkolanji.

¹⁹ Guovdageaidnu lea dahkan dás čuovvovaš meroštallamiid: 1) Oastit eambo oahpponeavvuid – meroštallan 25% supmis oahpponeavvuide, oahppogirjiide, skuvlagirjerádjosi, dihtorii jnv. guovtti gillii

2) Eambo mánge – meroštallan 25% bálvalusšiehtadusas mángemii

3) Eanet klássalanjat/joavkolanjat – meroštallan 15% Guovdageainnu mánáid- ja nuoraidskuvlla ollislaš doaibmagoluin.

4) Eanet hálddašeapmi – meroštallojuvvon sullii 25%:ii buot skuvllain

²⁰ Skuvlahovdengotti eanet hálddašeami goluid dáfus meroštallá Kárásjohka dan leat 20%. Meroštallan maid skuvla- ja bajásšaddanhoavda dagai 1999:s čájeha ahte skuvlla lágideamiid dulkomat ja čálalaš gulahallan gaskal skuvlla/ruovttu mávssii 213.600 ruvno

²¹ Logut leat obbalaččat buot Deanu skuvllaide.

²² Ájluovtta skuvla lea skuvla mas leat mánga klássaceahki seamma klássas mii dagaha ahte dárbbáša eanet areálaid. Dál gávdnojit viiddidanplánat mat gokčēt dárbbu. Dál hálddašuvvet 2 skuvlla Ájluovttas: Okta dárogiel- ja okta sámegiela skuvla.

6.1.5.2 Eará guovttegielalašvuodagolot

Suohkaniin leat maiddái eará guovttegielalašvuodagolot vuoddoskuvllas go dat njeallje gollošlájá mat čájehuvvojedje tabealla 9:s. Dát golot ovdanbuktojuvvojit ja čilgejuvvojit lagabut tabealla 10:s.

Tabealla 10. Vuoddoskuvlla eará guovttegielalašvuodagolot

Obbalaš supmit leat sirdojuvvon tabealla 11:ái

	Guovdageaidnu	Kárášjohka	Deatnu	Porsángu	Unjárga	Gáivuotna
Skuvlahálddahus		505 000	150 000	105 000	76 000	50 000
Doaibmagolot	376 000	219 000		255 000		50 000
Submi eará golot	376 000	724 000	150 000	360 000	76 000	100 000

Skuvlahálddahus

-*Guovdageainnu* suohkana guovttegielalaš skuvlahálddahusa golot leat dán oktavuodas biddjon váldohálddahusa vuollái (tabealla 8).

-*Kárášjoga* gieldda skuvlahálddašeami golot leat 505 000 ruvnno áššemeannudit guovtti gillii váldolávdegottiide/suohkanstivrii ja čállit reinv-iiid guovtti gillii, almmuhusat ja ođasmahttit/-ortnegisdoallat EDB-vuogádagaid.

-*Deanu* gieldda golot leat 150 000 ruvnno skuvlahovdengotti eanet hálddašeapmái.

-*Porsánggu* suohkanis golot leat 105 000 ruvnno ea.ea. guovtti gillii almmuhusaide, eanet plánebargui ja hálddašeapmái.

-*Unjárgga* gielddas leat golot 76 000 ruvnno skuvlahovdengotti eanet hálddašeapmái oktan jorgalemiin/dulkomiin.

-*Gáivuona* suohkanis leat golot 50 000 ruvnno skuvlahovdengotti eanet hálddašeapmái oktan jorgalemiin/dulkomiin.

Doaibmagolot

-*Guovdageainnu* suohkanis leat skuvlasuorggi doaibmagolot 376 000 ruvnno.

-*Kárášjoga* gielddas leat 115 000 ruvnno doaibmagolot oastit báikkálašeivehuvvon oahpp-oávdnasiid, ráhkadit oahppoávdnasiid, gealbovdánandoaimmat ja ráhkadit ja ovdánahttit spesiáloahpahusa oahpponeavvuid. Suohkanis leat maid lassin 104 000 ruvnno doaibmagolot

fierpmádatovttasbargui, guovttegielatbagadallamii ja dárogielat bargiid sáme-gielat oahpahussii.

-*Deanu* gieldda geavaha ollu resurssaid ovdánahttit oahpponeavvuid jv. 2001:s oaččui dattetge suohkan gokčojuvvoit dáid goluid erenoamáš doarjjaortnegiid bokte.

-*Porsánggu* suohkanis leat doaibmagolot 65 000 ruvnno oahpponeavvovdáneapmái, doarjja-ávdnasiidda ja spesiáloahpahussii. Suohkanis leat lassin 190 000 ruvnno doaibmagolot oahpaheddjiid fierpmádatčoahkkimiidda, sáme-gielat/suomagielat oahpaheddjiid mátkegoluide geat johtet mánga skuvlla gaskkas ja lassegolot skuvlaastoáiggeortnegii.

-*Gáivuona* suohkanis leat skuvlasuorggi doaibmagolot 50 000 ruvnno.

6.1.6 Erohus gaskal obbalaš guovttegielalašvuodagoluid ja 2001 doarjaga – suohkaniid dárbu eanet-/unnit ruhtii

Tabealla 11:ái lea obbalaštabealla mii čájeha iešguđet suohkaniid guovttegielalašvuodaruđaid eanet- dahje unnitdárbbu maŋnel go 2001 doarjja lea gessojuvvon eret obbalaš goluin. Doarjja-supmiid oaidná tabealla 5:s, ruhtaráiddus 4, 5 ja 6. Tabealla 11:ái čájeha suohkaniid suohkanhálddahusa hálddašeami guovttegiellašvuodagoluid (tabealla 8:s) ja skuvlasuorggi hálddašeapmái ja doibmii (tabealla 9:s ja 10:s).

Tabealla 11. Obbalaš bajilgovva suohkaniid guovttegielalašvuodagoluin (earret oahpaheddjiidbálkkát) mas 2001 doarjja lea gessojuvvon eret

Doarjja = Guovttegielalašvuodadoarjja, árvoštallandoarjja mii juolluduvvo guovttegielalašvuoda lassegoluid vuodul ja Sámedikki doarjja Porsáŋgu ja Gáivuona giellaguovddážiidda 2001:s, vrd. tabealla 5, ruhtaráidduid 4, 5 ja 6.

Suohkaniid golut sámegeioahpahusa oahpaheaddjebálkkáide, oahpavirusgelobiid oahppovuodustušusaide ja kvalitehtaovdáneapmái (lassi- ja joatkkaoahpahus) eai leat váldon mielde tabellii.

	Guovdageaidnu	Karášjohka	Deatnu	Porsáŋgu	Unjárga	Gáivuotna
Suohkanhálddahus tabealla 8	7 642 000	8 177 000	6 050 000	3 610 000	1 840 000	2 735 000
Vuodđoskuvla tabealla 9	644 000	928 000	1 254 000	795 000	183 000	240 000
Vuodđoskuvla tabealla 10	376 000	724 000	150 000	360 000	76 000	100 000
Submi guovttegielalašvuodagolut	8 662 000	9 829 000	7 454 000	4 765 000	2 099 000	3 075 000
Doarjja 2001	- 5 132 000	- 4 855 000	- 3 552 000	- 3 999 000	- 1 943 000	- 2 004 000
Erohus - eanetdárbu	3 530 000	4 974 000	3 902 000	766 000	156 000	1 071 000
<i>Galle olbmo</i>	<i>3068</i>	<i>2900</i>	<i>3044</i>	<i>4400</i>	<i>965</i>	<i>2300</i>

Tabealla 11:ái čájeha ahte suohkaniin 2001:s ledje stuora golut suohkanhálddahusas ja eanet hálddašeapmái ja doaibmii vuodđoskuvllas mii ii buhttejuvvon. Čuovvovaš govva govvida suohkaniid guovttegielalašvuodagoluid go tabealla 11:ái buohtastahttojuvvo dainna man ollu olbmot suohkaniin orrot, ja tabealla 6 ja 7 čájeha man stuora oassi álbmogis ja suohkanbargiin geain lea sámegeiel máhttu.

Guovdageainnu ja *Karášjoga* suohkaniin leat stuorámuš suohkanlaš guovttegielalašvuoda bálvalusdoaimmaid golut álbmogii. Goappeš suohkaniin leat birrasiid 3000 olbmo. Tabealla 6 ja 7 mielde leat Guovdageainnus ja Karášjogas oalle ollu sámegeielat olbmot (badjel 90 %) ja oalle ollu suohkanbargit geat máhttet sámegeiela njálmmálaččat (badjel 80 %), ja suohkanbargit geat máhttet sámegeiela čálalaččat lea mihá unnit – Guovdageainnus 40,9% ja Karášjogas nu unnán go 17%.

Deanu gielddas leat alla guovttegielalašvuoda golut. Deanus leat seamma ollu ássit go Guovdageainnu ja Karášjoga suohkaniin, muhto unnit oassi olbmuin (sullii 50%) leat sámegeielagat. Suohkanbargiin lea maiddái unnit oassi geat máhttet sámegeiela njálmmálaččat (sullii 48%) ja sámegeiela čálalaččat (sullii 18%). Nuppe dáfus deattuha suohkan ahte álbmoga čohkkehusa geažil, go leat sullii beali sámegeielagat ja dárogielagat, máŋgga surggiin leat unnimusat seamma stuora golut go suohkaniin main lea eambo ovttaláŋan álbmot. Muhtin surggiin sáhttet golut maiddái leat stuorábut go omd. viidábut dulkondoaimmat skuvlla siskkáldas

čoahkkimiin, vánhenoahkkimiin, dárbu guovtti searvegottarádđái, jv.

Unjárgga suohkanis leat vuollelaš 1000 ássi. Guovttegielalašvuoda golut leat oalle vuollin. Unjárgga suohkanis leat sullii 75% olbmuin sámegeielagat. Sullii 40% suohkanbargiin máhttet sámegeiela njálmmálaččat, ja sullii 14% máhttet sámegeiela čálalaččat. Dát lea veaháš vuollelis go omd. Deanu gielddas.

Porsáŋgu suohkan lea stuorámuš suohkan 4400 olbmuiguin mas sullii 35% leat sámegeielagat. Suohkanis lea vuolimus oassi suohkanbargiin geat máhttet sámegeiela njálmmálaččat (sullii 21%) ja sámegeiela čálalaččat (sullii 8%). Suohkana guovttegielalašvuoda golut leat mihá vuolleleappos go golbma ovddit suohkaniin.

Gáivuona suohkanis leat 2300 ássi mas sullii 46% leat sámegeielagat. Suohkanbargiin máhttet sullii 26% sámegeiela njálmmálaččat, ja 7% sámegeiela čálalaččat. Gáivuona suohkan lea oalle seammaláŋan go Porsáŋgu suohkan dan dáfus man ollu sámegeielat ássit ja suohkanbargit leat. Erohus dán guovtti suohkana gaskkas lea dattetge ahte Porsáŋggus leat meastta beali eanet ássit. Gáivuonas fas leat eanet sámegeielat olbmot ja veaháš eanet suohkanbargit geat máhttet sámegeiela njálmmálaččat.

6.1.7 Sámediggi rievdata doarjasupmi 2002:s

Sámedikki guovttegielalašvuoda doarjaga juohkin 2002:s, oktan ovdalaš árvoštallanruđaiguin mat sirdojuvvojedje Sámediggái 2001 rájes, leat veaháš earaláŋge iešguđet

suohkaniidda 2001 juohkima hárrái. 2002 rievdaduvvon juohkima mielde, šaddá erohus

gaskal suohkaniid goluid ja doarjaga leat ná:

	Guovdageaidnu	Kárášjohka	Deatnu	Porsángu	Unjárga	Gáivuotna
Submi guovttegielalaš- vuodagolut	8 662 000	9 829 000	7 454 000	4 765 000	2 099 000	3 075 000
Doarjja 2002	- 5 421 000	- 5 052 000	- 4 089 000	- 4 010 000	- 2 634 000	- 2 879 000
Eanetdárbu/unnitdárbu	3 241 000	4 777 000	3 365 000	755 000	- 535 000	196 000

Doarjjasupmiin lea 400 000 ruvno Porsáנגgu, Gáivuona ja Unjárgga suohkaniid giellaguovddážiidda váldon mielde. Doarjja Unjárgga giellaguovddáži lea odda 2002 rájes

Bajilgovva čájeha ahte earru gaskal suohkaniid goluid ja doarjaga maid ožžot šaddá veaháš unnit 2002:s go 2001:s. Sivvan dasa lea ahte doarjja lea veaháš lassánan 2001 rájes 2002:ii (geahča tabealla 5.4.1) Suohkaniid golut eai leat dattetge haddemuddejuvvon. Bajábealde bajilgovva loguid ii sáhte njuolgut buohtastahttit tabealla 11 loguiguin.

Vaikko buot suohkanat 2002:s leat ožžon eambbo guovttegielašvuoda ruđaid, de dat ii leat doarvái gokčat suohkaniid goluid, earret Unjárgii. Unjárgga lassáneamis lea 40 000 ruvno várrejuvvon oddaásahuvvon giellaguovddáži 2002 rájes. Bajilgovvas oaidná ahte suohkan oažžu gokčojuvvot dálá guovttegielašvuodagoluid, maiddá maŋgel go giellaguovddáža golut doaibmagohtet 2002:s.

6.1.8 Oahpaheaddjebálká sámegiela ja sámegillii oahpahussii –árvoštallan

Suohkanat ožžot doarjaga oahpaheaddjebálká dan vuodul man ollu diibmoresurssat leat juolluduvvon oahpahussii, vrd. kapihttal 5.2 Doarjja sámegiel oahpahussii. Doarjjaortnega lea árvoštallan Finnut Consult Oahpahus- ja dutkandepartementta ovddas 2001:s. Doarjjaortnega dáfus lea konklusuvdna ná árvoštallanraporttas:

Sámegiela 1. gielas leat stuorámuš hástalusat. O97:s Sámegiella fága- ja diibmojuohkinplána mielde lea oalle álki juohkit diimmuid sámegiela 2. gillii ja sámegillii ja sámi kultuvrii, de dulkojit suohkanat vuosttašgiela oahpahusa diimmuid juohkima iešgudetládje. Galgá go suohkan meroštallat diimmuid sámegiela 1. giela fágii vai sámegiela oahpahusgillii? Muhtin suohkaniid mielas ii govčča dálá doarjjaortnet dárbbu fállat buot ohppiide geain lea sámegiella 1. giellan buot oahpahusa sámegillii, vrd. fáldadaga mii addojuvvo dárogielat ohppiide. Leat stuora

variašuvnnat suohkaniid dárbbuin ja hástalusain, ja govva lea mánggagardán. Ovdamearka dihte čujuhuvvo muhtin oktavuodaide mas lea sámi skuvla mas leat soames dárogiel oahppit, mas oahpahusa heivehit dárogillii maiddá dagaha lassegoluid.

Doarjaga sturrodát: Doarjja lei gitta 2001 rádjái 239 ruvno diibmui, ja lea lassánan leat 246,50 jagi 2002 rájes. Máksomearri ii leat rievdaduvvon 1993/94 rájes. Ruovttoluotta dieđut suohkaniin leat čielgasat. Nu guhká go ruhtasubmi ii govčča duohta bálkágoluid, de lea beare vuollin. Dálá diibmomáksomearri ii vuhtiváldde haddegoargnuma ja bálkálássáneami mii lea leamaš 1993/94 rájes. Dál lea muhtin oahpaheddjiin diibmobálká gaskal 300 ja 400 ruvno. Dáid dieđuid vuodul, berrešii suohkaniid rehkenastima mielde, lasihuvvot submi gaskal 350 - 400 ruvdui.

Bargojoavku ii leat guorahallan oahpaheaddjebálkká goluid ja iige leat váldán dakkár goluid mielde tabellii 8, 9, 10 ja 11:ái mat čájehit suohkaniid guovttegielalašvuoda goluid.

6.1.8.1 Oahpahusvirgelobiid ja oaččuheami golut

Lassin oahpaheaddjebálká, leat muhtin suohkaniin lassegolud stipenddaide oážžut oahpaheddjiid ja sámegiel gelbbolašvuodát bagadalliid erenoamáš virggiide, ja oážžut sámegiel gelbbolašvuodabajideami oahpaheddjiid gaskkas. *Kárášjoga* giela lea almmuhan ahte suohkanis leat golud 776 000 ruvno oaččuhanstipeanddaide ja oahpaheddjiid sámegiela lassi- ja joatkkaoahpahussii. Deanu suohkanis leat golud 110 000 ruvno oahpaheddjiid oahppovirgelobiide ja *Porsáנגgu* suohkan almmuha ahte suohkanis leat golud 100 000 ruvno oahpaheddjiid sámegiel ja suoma-

gieloahpahusa, kurssaid/gelbbolašvuodabaji-deami virgelobiide.

Lassi- ja joatkkaoahpahusa doarjaga mainna nanne vuoddoskuvlla sámegiela gelbbolašvuoda hálddaša fylkka Oahpahusdirektevra, gii jahkásaččat juolluda suohkaniidda oahppovuodustusaid (ráddjejuvvon) mainna oážžu oahppovirgelobi vuodđobálkkáin. Skuvlajagis 2000/2001 lei juohkin ½ vuodustus Unjárgga, Kárášjoga gildii ja Guovdageainnu suohkani, 1 vuodustus Porsáŋggu suohkani, 2 vuodustusa Deanu gildii ja 3 vuodustusa Gáivuona suohkani. Oahppovirgelohpi bálkkáin addojuvvo oahpaheddjiide geat váldet joatkkaoahpu sámegielfágas.

Oahppovuodustusat ja -virgelobit leat namuhuvvon Finnut Consult raporttas, kapihttal 4.4:s. Dákkár konklušuvdna lea oahppovuodustusaid ortnega birra:

Oahppovuodustusat: Suohkanat leat positiivvat ortnegii. Berrešii dattetge, sin mielas, leamaš addon 100 proseantta ruovttoluottamáksin bálkkáin, ja iige dušše vuodđobálkkás. Suohkaniid ekonomalaš dilálašvuotta sáhtta dagahit ahte dát mállet doaimmat eai vuoruhuvvo.

Dasa lassin juohká Stáhta oahpahuskantuvra Tromssas ja Finnmárkkus jahkásaččat ruđaid kvalitehtaovdáneapmái/gelbbolašvuodabajiideapmái. Lea suohkaniid duohken ahte vuoruhit go sámegiela dahje eará fágaid gelbbolašvuodabajidandoaimmaid. Doarjaga sturrodas lei 140 000 ruvnnos – 248 000 ruvdnui iešgudet suohkaniidda jagis 2001/2002.

Bargojoavku ii leat guorahallan oahppovirgelobiid, oaččuheami ja lassi- ja joatkkaoahpahusa goluid, iige leat váldán dakkár goluid fárrui tabeallii 8, 9, 10 ja 11:ái mat čájehit suohkaniid guovttegielalašvuoda goluid.

6.1.9 Odda ja dálá skuvlarusttegiid buoridangolut

Bargojoavku ii leat guorahallan suohkaniid investerendárbuid ja iige leat váldán dakkár goluid mielde tabeallii 8, 9, 10 ja 11:ái mat čájehit suohkaniid guovttegielalašvuoda goluid, muhto áigu aŋkke čalmmustahttit dán čuolbmačilgehusa.

Suohkanat mat leat geatnegahtton addit oahpahusa sámii oahppoplána vuodul, O97 Sámegiella, dárbbasit stuorát areálaid oahpahussii vai sáhttet deavdit oahppoplána áigumušaid. Dál dat guoská sámegiela hálddašanguovllu suohkaniidda. Sámii oahppoplánaid mielde gávdnojit mánga vejolaš sámegieloahpahusa dási: Sámegiella 1. giellan, sámegiella 2. giellan ja sámegiella ja sámii kultuvra. Dát gáibida dávjjit klássa- ja joavkojuohkimiid, mii lea hui areálgáibideaddji. Duodjefága, mii sámii oahppoplána oahpahusas lea boahtán dáidda- ja duojárfága sadjái, lea maiddái erenoamáš areálgáibideaddji go dárbbasuvvojit rájut ja galmmidanlanjat vai sáhtta vurket ávdnasiid, bádjalanjat mat duhtadit gáibádusaid ahte lea ráinnas áimmu ja njuoskalanjat gos sáhtta giedahallat ávdnasiid maid geavaha fágas.

Investerendárbuid ovdamearkan namuhuvvo *Deanu* giela mii oačču 3,5 miljovna ovttageardejuolludeami árvoštallanruđain jagis 2001 prošekteret ja huksegoahtit odđa sámeskuvlla. Skuvlla golut leat meroštallojuvvon leat unnimusat sullii 23 miljovna ruvnno. Suohkan lea deattuhan ahte sierra sámeskuvla lea mearrideaddjin vai sihkkarastá sámegiela boahtáiggi suohkanis, ja ahte skuvlavisti njuolgut lea lassegollu danin go dárogielat ohppiid livčče ovddemusat sáhttan bidjat dálá dárogielat klássaide, ja ahte dát investerendárbu boahtá lassin suohkana eará skuvllaid dábaláš investerendárbuide. Suohkan lea maiddái čujuhan dasa ahte eará sámeskuvllat eará riikaosiin leat ožžon stáhtalaš ruhtadeami cegget sámeskuvllaid.

Eará áigejuovdilis ovdamearkan lea *Divttasvuona* suohkan mas lea sihke sámii oahppoplána, O97 Sámegiella, ja nášuvnnalaš oahppoplána mielde oahpahus Ájluovtta skuvllas. Suohkan lea mángii dovddahan ahte dárbbasa investerendoarjaga viiddidit skuvlla areálaid vai sáhtta deavdit sámii oahppoplána ulbmila ja gáibádusaid. Suohkan lea meroštallan huksema/huksenrievdadusa máksit gaskal 5,5 – 6,4 miljovna ruvnno.

2002 stáhtabušehtas lea biddjon sisa odđa stáhtalaš doarjjaortnet oddavisttiide, ja ođasmahttit ja divodit dálá skuvlarusttegiid. Ortnet áshuvvui 1.1.2002:s ja Viessobáŋku hálddašan dan. Mihttomearri ortnegiin lea sihkkarastit buot vuoddoskuvlla ja joatkkaskuvlla ohppiide

buori bargobirrasa ja buriid bargoeavttuid. Doarjjaortnet galgá dagahit ahte suohkansuorgi sáhtta váldit loana 8 jagi áigodaga badjel, mas stáhta gokčá reantogoluid. Reantobuhtadusa vuodđun lea ahte lea mávssetkeahhtá 5 jahkái ja juohke loana ollislaš máksináigi lea 20 jagi. Ruhtadanortnega lánkaásahusat leat sáddejuvvon gulaskuddamii ja gulaskuddanáigemearri lea miessemánu 23.b. dán jagi. Ortnegii leat ráhkaduvvon njuolggadusat, vrd. Oahpahus- ja dutkandepartementta johtučállosa F-49-01 beaiváduvvon 13.12.01.

6.1.10 Suohkaniid golut mánáidgárddiide

Bargojoavku lea välljen čájehit man stuorrrát suohkaniid mánáidgárddiid doaimma guovttegielalašvuodagolut leat nugo suohkanat ieža leat almmuhan goluideaset. Suohkana golut mánáidgárddiide dattetge eai leat guorahallojuvvon vuđolaččat, eaige leat váldon mielde tabellii 8, 9, 10 ja 11 mat čájehit suohkaniid guovttegielalašvuoda goluid. Tabealla 12:ái čájeha suohkaniid guovttegielalašvuodagoluid mas lea gesson eret Sámedikki doarjja sámi mánáidgárddiide. Lagabut čilgehus sámi mánáidgárddiid doarjagis lea addon kapihttal 5:s. Iešgudet suohkana 2001 doarjjasupmit čájehuvvojit tabealla 5:s, ruhtaráiddu 1.

Tabealla 12. Suohkaniid golut sámi mánáidgárdefálaldahkii mas Sámedikki 2001 doarjja lea gesson eret

	Guovdageaidnu	Karášjohka	Deatnu	Porsángu	Unjárga	Gáivuotna
Golut	1 650 000	1 703 300	915 000	1 370 000	270 000	1 050 000
Doarjja	- 1 010 000	- 970 000	- 540 000	- 1 370 000	- 270 000	- 578 000
Erohus	640 000	733 000	375 000	0	0	472 000

Guovdageainnu suohkanis leat 5 mánáidgárddi. Suohkana mánáidgárddiin lea sadii 110 mánnái, ja buohkain lea sámezielat fálaldat. Mánáidgárddiin leat virgáibiddjon dárogielat bargit geat vuhtiiváldet dárogielat mánáid norgga giellamodeallaid dárbbuid. Suohkan dieđiha ahte guovttegielalašvuoda golut leat bálkágolut 1,5 miljovvna ruvnno ja 150 000 ruvnno oastit gálvvuid ja bálvalusaid (25%). Suohkan almmuha ahte doarjja sámi mánáidgárddiide, oktan priváhta mánáidgárddiide, lei 1,010 miljovvna ruvnno. Erohus gaskal guovttegielalašvuoda goluid ja doarjaga lei 640 000 ruvnno.

Karášjoga gielddas ledje mánáidgárddiid guovttegielalašvuodagolut 1,703 miljovvna ruvnno. Golut leat meroštallojuvvon leat 25% doaimbabeahtas. Doarjja sámi mánáidgárddiide lei 970 000 ruvnno 2001:s Erohus gaskal guovttegielalašvuoda goluid ja doarjaga lei 733 000 ruvnno. Suohkanis leat 5 mánáidgárddi main leat 192 mánáidgárdesaji, mas 18:ái saji leat mánáid váste gain lea dárogiella váldogiellan. Buot mánáidgárddit leat sámi mánáidgárddit. Leat oktiibuot 44 bargi mánáidgárddiin main 3:s eai máhte sámeziela. Guovttegielalašvuodaplána atnuiváldimis lea mánáidgárddiin guhkesáigge gielalaš ulbmil mii fátmasta giellamovttiidahttima sosiáliserema ja

dihtomielalaš gielalaš váikkuheami bokte mánáidgárddis. Nanu identitehtalaš, kultuvrralaš, doabalaš- ja máhtolašvuoda ovdáneapmi leat dehálaš oasis nanu doaimbi guovttegielalaš ovdáneamis, ja dat boahhtá leat vuodđun viidáset giellaovdáneapmái skuvllas ja ollesolbmo agis. Guhkesáigge mihttemearri lea joksat doaimbi guovttegielalašvuoda mánáidgárddiin.

Deanu gielddas leat 3 sámezielat mánáidgárddi oktiibuot 45 mánáin (34 proseantta buot mánáidgárdemánáin). Golmma dárogielat mánáidgárddiin lea 24 mánás árjjat heivehuvvon sámezielafálaldat sierra sámezielat bargiiguin. Maiddái eará mánáin lea sámezielat fálaldat, muhto ii nu viidat. Suohkanis lea okta priváhta mánáidgárddi. Deatnu lea váldán fárrui 50% suohkana doaimbadoarjagis mii addojuvvo priváhta sámezielat mánáidgárddiide. Sámedikki doarjja suohkana ja priváhta sámi mánáidgárddiide lei 740 000 ruvnno 2001:s, mas 540 000 ruvnno lei suohkana mánáidgárddiide. Erohus gaskal guovttegielalašvuoda goluid ja doarjaga lei 375 000 ruvnno.

Porsángu suohkan dieđiha ahte buot suohkana 9 mánáidgárddiin lea sámezielat ja sámi kultuvrralaš fálaldat. Sámedikki doarjja govččai guovttegielalašvuodagoluid mat ledje 2001:s gokčat sámi giellabargiid bálkkáid, mátkkiid

sámi birrasiidda, sámi oahppneavvuid, hábmen-ávdnasiid, girjjálašvuoda ja mánáidgárddiid sámi giellabargiid fierpmádatčoahkkimiid govčcai Sámedikki doarjja.

Unjárgga gielddas lea okta mánáidgárdi. Mánáidgárddi 13 fásta bargiin leat 9:s sáme-gielagat. Mánáidgárdi addá mánáidgárdejagi 2001/2002 fáraldaga 48 mánnái. Dáin mánáin lea 10 mánás čielga sáme-gielat fáraldat. Sámedikki doarjja gokčá fáraldaga.

Gáivuona suohkanis leat 4,2 virggi mat njuolgut gullet sámevuhtii suohkana 4 mánáidgárddis. Gaskamearálašbálkká vuodul mii lea 250 000 ruvno šaddet jahkásaš golut 1,050 miljovna ruvno. Ovtta mánáidgárddis lea okta sámi ossodat mas geahččalit ossodaga oažžut doaimmat eatnigiellabáikin. Eará mánáidgárddis lea okta mánnajoavku mas lea viiddiduvvon sáme-gielat fáraldat. Suohkan geahččala dál čatnat ođđa virgáibiddjon skuvllaid ja mánáidgárddiid sáme-giela bagadalli daid mánáidgárddiid vuostá gos bargiin ii leat doarvái sáme-gielat gelbbolašvuotta dan ektui go mii ohcaluvvo.

6.2 Suohkanat sáme-giela hálddašanguovllu olggobealde

Golut mat suohkaniin sáme-giela hálddašanguovllu olggobealde leat guovttegielalašvuhtii, gullet ovddemusat vuodđoskuvllasuorgái. Sámediggi oaivvilda ahte ohppiin hálddašanguovllu olggobealde lea váttisvuotta oažžut sáme-gielohpahusa, sihke vuodđoskuvllas ja joatkkaskuvllas. Dálá dilli lea nu ahte muhtin oahppit geain lea sáme-giella vuosttašgiellan vuodđoskuvlladásis välljejit sáme-giela B/C-giellan joatkkadásis. Dan vuodul lea sámediggi álggahan guorahallanbarggu 2000 čavčča mas áigumuš lea geahččat vuodđo- ja joatkkaskuvlla ohppiid oahppofáraldaga geain lea sáme-giel ja sáme-gillii oahpahas, ja geat orrot sáme-giela hálddašanguovllu olggobealde. Guorahallanbargu lea vuodđiduvvon eará guorahallamiid, diehtogálduid, dutkamiid jnv. ala. Guorahallanbargu lea dál loahpahuovvon ja raporta lea sádejuovvon gulaskuddamii. Dat meannuduvvo Sámedikki dievasčoahkkimis 2002 čavčča. Lávdegoddi mii lea bargan raporttain lea árvoštallan ja buktá evttohusaid sáme-gielat oahpahussii sáme-gielat hálddašanguovllu olggobealde.

Mánaga suohkanis sáme-giela hálddašanguovllu olggobealde lea oalle stuora sámi álbmot oassi. Divttasvuona suohkan lea välljejuovvon ovdamearkan suohkanii hálddašanguovllu olggobealde mas leat guovttegielalášvuoda lassegolut.

6.2.1 Divttasvuona suohkan

Divttasvuona suohkanis leat 2300 ássi. Sámi giellaráđi giellaiskkadeami mielde leat 19 proseantta sáme-gielagat. Divttasvuotna lea julevsámi giela ja kultuvrra váldoguovlu.

Oahppit geain lea sáme-giella lea jámmat lassánan mañemus jagiid. Skuvlajagis 2000/2001:s lei 61 suohkana 295 ohppiin (20,7 %) oahpahas muhtin sáme-gielat giellamolssaevttuid vuodul. Divttasvuona suohkanis leat guokte skuvlla mat oahpahit sáme-giela vuosttašgiellan. Ájluovtta skuvllas ledje 25 oahppi ja Moskki skuvllas 3 oahppi geain lei julevsáme-giella vuosttašgiellan. Dasa lassin lea sáme-gielat 2. giella ja sámi giella- ja kultur oahpahas Ájluovtta skuvllas, Moskki skuvllas ja Gásluovtta skuvllas. Ájluovtta skuvla ja Moski skuvla leat dasa lassin váldán atnui sámi oahppoplána, O97, sáme-giela oahpahusa vuodđun.

6.2.1.1 Ájluovtta skuvla

Sullii 35 proseantta skuvlla 113 ohppiin lea dál sáme-gillii dahje sáme-gielat oahpahas. Skuvla ii oáččo gokčojuvvo iežas duohta sáme-gielat diimmuid dárbbu. Dat dagaha ahte ferte geavahit dábalaš rámma vai oahppit ožžot doarvái buori fáraldaga. Skuvla vuoruha addit fáraldaga ohppiide geain lea sáme-giella vuosttašgiellan, nu ahte leat ekonomalaš resurssat mat mearridit addojuvvo go fáraldat eará dásiin.

Divttasvuona suohkan lea bidjan ovdan loguid mat čájehit maid sáme-giela oahpahusa doarjja ii govčča. Dás lea sáhka klássajodiheaddji, sadjásačča, ráđđeaddi, gulahallanoahpaheaddji, ohppiiráđi ja PO-diimmuid (pedagogalaš ovdáneapmi) birra, oktiibuot 376 jahkediimmu. Nugo hálddašanguovllu suohkanat maid ovdanbidjet, oaivvilda Divttasvuona suohkan ahte doarjjaortnet ii govčča skuvlla hálddašangoluid. Suohkan oaivvilda ahte sáme-gielat oahpahusa hálddašepmái dárbbaša 35-40 proseantta resurssa. Geahččalan- ja ovdánanbarggoresursa meroštallojuvvo leat 190 diimmu jahkásaččat.

Tabella 13. Sámegeiela oahpahusa jahkásaš lassegolut. Divttasvuona suohkan.

Oahpahusetáhtta – organiseren ja láchin	70 000
Gásluovtta skuvla – oahpponeavvut	8 000
Moskki skuvla - oahpponeavvut, klássajodiheaddjiuresursa, ovdánahttinbargu ja hálddašeapmi	100 000
Ájluovtta skuvla (geahča bajábealde)	295 000
Submi	383 000

6.2.1.2 Giellabarggu hástalusat Divttasvuona suohkana vuoddoskuvllas

Julevsámegeiela fágagirjerájus: Leat almmuhuvvon váidalahtti unnán julevsámi girjiit ja oahpponeavvut. Lea dehálaš ahte skuvllas leat buot mat dál gávnojit. Oahpaheddjiide, geat oahpahit sámegeiela ja sámegillii, lea dehálaš gávdat heivvolaš čáppagirjjálašvuoda mat sáhttet leat veahkin, geavahit ohcangirjiid ja gávdat lassečáppagirjjálašvuoda ohppiide. Danin lea dárbu oastit sisa buot julevsámi lohka mušaid ja sátnegirjiid ja visot heivvolaš davvisámi girjjálašvuoda, ja ásaht sierra girjerádjosa oahpaheddjiide mii lea heivehuvvon

O97 Sámegeiela oahpahusa mielde. Suohkan meroštallá dan máksit oktiibuot 270 000 ruvnno, juoguin Ájluokta skuvla (150 000 ruvnno), Moski skuvla (100 000 ruvnno) ja Gásluokta skuvla (20 000 ruvnno).

Dasa lassin meroštallojuvvo ahte 5-jagáš áigodaga liige oahpponeavvuid golut bohtet leat 10 000 ruvnno jahkásaččat.

Lassáneapmi ohppiin geat váldet sámegeiela ja O97 Sámegeiela heiveheapmi Ájluovtta skuvllas, dahká ahte skuvla dárbaša eanet oahpahuslanjaid, vrd. kap 6.1.9 Skuvlavisttit.

7. FYLKKAGIELDA JA GUOVTTATEGIELALAŠVUOHTA

Sámelága giellanjuolggadusat fátmastit maiddá Tromssa ja Finnmárkku fylkkagielddaid mat bálvalit sámeielat hálddašanguovllu. Bajásčuvgehusat ja skovit mat leat osiide dahje olles hálddašanguovllu álbmoga vástte, galget gávdnot sihke sámegeilli ja dárogilli (§ 3-2). Sus gii čálalaččat ovddida jearaldaga fylkkagildii, lea vuoigatvuohta oažžut vástádusa čálalaččat sámegeilli (§ 3-3). Álbmogis lea vuoigatvuohta oažžut bálvaleami sámegeilli fylkkagielddalaš dearvvašvuođa- ja sosiálasahusain (§ 3-5). Bargiin lea vuoigatvuohta oažžut virgelobi bálkkáin háhkat sámeielat gelbbolašvuođa go fylkkagielda dárbbasa dakkár gelbbolašvuođa (§ 3-7).

Oahpahuslága § 6-3, 1. lađas dárkkuha sámi joatkkaoahpahusa vuoigatvuođa. Leat ollu eanet oahppit geat välljejit sámegeiela joatkkaskuvllas (geahča kapihttal 5.3). Orru čájeheame ahte dat ovdáneapmi ain joatka boahhtevaš jagiid. Oahpahus- ja dutkandepartementa addá doarjaga mii lea 285 ruvno diibmui sámegeiela ja suomagiela 2. giela oahpahussii. Doarjaga lea 67 jahkediimmu juohke oahppi nammii vuosttaš 20 ohppiin/oahpahalliin ja 33 diimmu jahká ohppiidlogus mii lea badjel 20 (vrd. Girko-, oahpahus- ja dutkandepartementta johtučállosa F-18/00 ja F-18/01).

Dearvvašvuođa- ja sosiálsuorggi dáfus lea fylkkagielda mañnel buohceviesso-odastusa ožžon bátnedearvvašvuođabálvalusa, bearašsuođjalusa, ja jugešolbmuidfuola ja mánáid-suodjalusa spesiálserejuvvon osiid ovddasvástádusa.

Museasuorgi mii lea hui dehálaš dan dáfus ahte seailuhit, ovdánahttit ja gaskkustit sámi giela-ja kultuvrra, ii namuhuvvo dán raporttas.

7.1 Finnmárkku fylkkagielda

Guovddášhálldahusas leat dušše moattis geat máhttet sámegeiela njálmálaččat, muhto ii oktage máhte sámegeiela čálalaččat. Dál lea dábálaččat dohkkehuvvon ahte buohkat geat ovddidit jearaldaga sámegeilli njálmálaččat dahje čálalaččat, galget oažžut vástádusa sámegeilli. Čálalaš sámegeiela dáfus, geava-

huvvojit konsuleanttat jorgalemiide. Fylkkagieldda ásašusain lea govva hui iešgudetládje. Sis Finnmárkku ásašusain lea dilli mihá buoret go mearragáttis. Čeahkkáigeassun lea riektá dadjat ahte fylkkagielda ii ollásii deavdde sámelága giellanjuolggadusaid.

Fylkkadiggečoahkkimiin ja eará stuorát lágideimiin lea simultándulkon sámegeilli/dárogilli. Guovddášhálldahus lea šilten goappeš gielaide ja girjerádjosis leat sámegeielat áviissat, áigečállagat ja fágagirjjálašvuohta. Lágiduvvojedje guokte kurssa 2001:s guovddášhálldahusas sámi giellastruktuorra birra.

Fylkkagielda dovda sámeielatgelbbolašvuođa gilvvu Sis Finnmárkku suohkaniin. Olbmot geat máhttet sámegeiela njálmálaččat ja čálalaččat välljejit bargat sámi suohkaniiguin ovdalii go omd. Čáhcesullo guovddášhálldahusas. Dat lea birrasa, identitehta ja gullevašvuođa dihte. Fylkkagielddas leat stuora hástalusat dan dáfus ahte oahpahit bargiidis. Jus galgá lihkestuvvat, de ferte nannet informašuvdna- ja movttiidahttinbarggu.

Obbalaš hástalus Finnmárkku fylkkagildii lea gávdnat doaimmaid maiguin boahotá ovttá lávkki viidáseappot oažžume duohta ovttadássášvuođa gielaide gaskkas. Obbalaččat lea fylkkagieldda bálvalusfálaldagat hui lávdajuvvon. Dat dagaha ahte "bidje" fágagelbbolašvuođa ja leat unnán olbmot iešgudet doaimmas geat álgoálggus beroštit sámi dilálašvuođain.

Fylkkagieldda doaibmaplánas lea mearkkašaneveara ahte bargit geat hupmet sámegeiela njálmálaččat vuoruhuvvojit stipeandaid ja oahppovirgelobiid dáfus. Sivvan dasa lea ahte dárogielagiidda lea hirbmat bargu oahppat sámegeiela. Vásáhusat čájehit heajos bohtosiid. Danin háliida fylkkagielda bidjat árjjaid sidjiide geain juo lea vissis mutto vuoddu ovdalaččas. Ollugiin lea váilevaš sámegeielmáhttu ja sii dárbbasit viiddidit iežaset sátneriggodaga ja oahppat čállit giela. Nuppe dáfus lea mánggakuultuvrralaš ipmárdusa kursa, informašuvdna

sámi kultuvrra ja servodateallima birra dehálaš olbmuid geain ii leat sámi duogáš.

Ovttaiduhttin gáibida vissis mutto gelbbolašvuoda mii dál ii gávdno buot fylkkagiella doaimma osiin. Vai beassá viidáseappot, de lea dárbbaslaš láhčit doaimmaid mat addet eanet kulturipmárdusa ja čalmmustahttet sámegeiela, kultuvrra ja servodateallima. Vaikko muhtin oasi doaimmain ii sáhte defineret doaimman mat njuolgut ovddidit sámegeiela, de doaimmain lea mearkkašupmi fylkkagiella guhkesáigge nannemii ahte deavdit sámelága giellanjuolggadusaid.

Finnmárkku fylkkagiella lea várren iežas ruđaid doaimmaide mat galget buoridit bálvalusfálaldaga sámi álbmogii. Fylkkagiella geavahii 1999-2000:s sullii 1,3 miljovna ruvno iežas ruđain sámegeiela ja gelbbolašvuodabajiideami doaimmaide. Sámediggi lea maiddá juolludan ruđaid gielladoaimmaide 1993 rájes gitta dáláži (vrd. tabealla 2). Sámedikki doarjja geavahuvvo jorgalemiide, dulkonbálvalusaide, almmuhusaide, šiltemiidda, stipeanddaide, doarjjan kursa ja ovdánanprošeavttaide.

7.1.1 Álggahuvvon doaimmat 2000:s ja 2001:s

Vuolábealde namuhuvvo muhtin oassi dain doaimmain mat leat čadahuvvon:

- Šilten muhtin ásašusain
- Sámegeiel kursaráiddu ja giellalávgun
- Mánnggakkultuvrralaš ipmárdusa kursa
- Oahppostipeanddat
- Čoahkkindulkomat
- Almmuheamit
- Informašuvdnačállagiid jorgalit

Tabealla 14. Oahppit geain lei sámegeiella 2001 čavčča Finnmarkkus (joatkkaoahpahuš, fylkkagielladalaš skuvllat)

Várggát	Leavdnja	Girkonjára	Hámmárfeasta	Čáhcesuolu	H.váhki	Áltá	Deatnu	Hesseng
1	3	21	1	37	-	84	4	-

Finnmárkku fylkkagiella joatkkaskuvlla oahpahuš goluid ii govčča dálá doarjjaortnet (vrd. tabealla 15). Fylkkagiella iežasgokčan lea

- Sámi girjjálašvuoda oastin

7.1.2 Dearvašvuodasuorgi

Finnmárkku fylkkagielladalaš ledje ovdal dearvašvuoda-odastusa ollu badjel čiežalogi dearvašvuodaásahuš, ja eatnasat dain ásašusat guoskkahit sámi álbmogii. Prošeakta "Finnmárkku fylkkagiella sámi ovdánahttinprošeakta" álggahuvvui 1998:s. Prošeakta lei golmmajagáš, ja lei NÁČ 1995:6 "Dearvašvuoda- ja sosiálbálvalusaide plána sámi álbmogii" vuodul. Ulbmil prošeavttain lei ovddemusat láhčit deavdit sámelága giellanjuolggadusaid ja ovttaiduhttit sámi perspektiivva juohke ásašusa beaivválaš doimii. Prošeavtta vásahušat čájehit ea.ea. ahte jus fylkkagiella áigu buoridit dili sámegeielat bargoveaga dáfus, de fertejit sii árjjaid bidjat iežaset bargiide oahpahuš ja mánnggakkultuvrralaš ipmárdusa dáfus. Viidáset leat vásahušat ahte váldá áiggi buoridit gelbbolašvuoda ja ahte ásašusain lea hirbmat iešguđetlágan mokta.

7.1.3 Joatkkaoahpahuš

Finnmarkkus leat 9 fylkkagielladalaš joatkkaskuvlla mat fáallet sámegeieloahpahuš njealji dásis: Sámegeiella vuosttašgiellan, sámegeiella nubbegiellan ja sámegeiella b- ja c-giellan. Dasa lassin addojuvvo oahpahuš maid fidnofágaid iešguđet modulain ja dábašoahpu buot klássacehkiin. Sámegeiel oahpahuš addojuvvo fidnofágain ja buot klássacehkiin dihto diibmologu vuodul. 2000 čavčča fátmastii sámegeiel oahpahuš 141 oahppi. 2001 čavčča lei ohppiidlohku lassánan 151:i (tabealla 14).

jahkásaččat sullii 1,4 miljovna ruvno, mii lea stuora gollu stáhta doarjaga ektui.

Tabealla 15. Golut ja doarjja Finnmarkku joatkkaoahpahušii 2000 čavčča

Duohta golut	1 435 000 kr
Stáhta doarjja	792 419 kr
Erohus	642 581 kr

7.1.3.1 Finnmarkku fylkkagiella ovdasvástáduš ohppiide eará fylkkain

Finnmarkkus leat eanemus oahppit geat ožžot sámegiellat oahpahusa. Finnmarkku fylkkagiella fállá sámegiellat oahpahusa fylkka joatkkaskuvllaid ohppiide, ja geat devdet dakkár ohppiidvuoigatvuodaid lága mielde. Muhtin ohppiin geain lea álbmotregistrerejuvvon adreassa Finnmarkkus, ja geat leat beassan sisa oahpposurggiide eará fylkkain, háliidit sámegiellat oahpahusa. Jus okta oahppi oažžu oahpahusa eará fylkkas, de sáhtá skuvlafylka gáibidit ruovttufylkka ruovttoluottamáksit goluid mat leat badjel dan maid skuvlafylka oažžu gokčojuvvot stáhtas sámegiellat oahpahussii.

Stáhta oahpahuskantuvra meannuda doarjjaohcamiid skuvlaeiggiid ohppiidbajilgovaid vuodul. Finnmarkku fylkkagiella oažžu dušše doarjaga ohppiide geat leat váldojuvvon sisa fylkka iežas skuvllaide. Stáhtadoarjja ii addojuvvo iežas ohppiide geat ožžot sámegiellat oahpahusa eará fylkkain. Jus eará fylkkaid sámegielloahpahusa golut ohppiide geain lea álbmotregistrerejuvvon adreassa Finnmarkkus, leat badjel dan supmi maid sii doarjjaeavttuid mielde sáhttet oažžut, de ferte Finnmarkku fylkkagiella daid gokčat. Doaimmi doarjjaeavttuiguin boahká sámegiellat oahpahusa iešgokčan iežas fylkkas lassánit. Golut bohtet rievddadallat jagis jahkái, dan duohken mot ohppiid lohku ja geavattlaš čovdosat leat. Dát lea dattetge prinsihpalaš gažaldat.

7.1.4 Doaimmat maid berre álggahit vai deavdá sámelága giellanjuolggadusaid

Sámegiellat bargiid váili lea dábalas váttisvuohta fylkkagielladalaš ášahusain. Finnmarkku fylkkagielladalaš lea sihke politihkalaš ja hálddatlaš dáhttu deavdit sámelága giellanjuolggadusaid. Obbalaš hástalus Finnmarkku fylkkagildii lea gávdnat doaimmaid maiguin boahká ovttá lánkkii viidáseappot das ahte oažžut duohta ovttadássásašvuoda giellat gaskkas. Obbalaččat lea fylkkagiella bálvalusfálaldagat hui lánkojuvvon. Dat dagaha ahte "biđge" fágagelbbolašvuoda ja leat unnán olbmot iešgudet doaimmas geat álgoálggus beroštit sámi dilálašvuodain.

Ovttaiduhttin gáibida vissis mutto gelbbolašvuoda mii dál ii gávdno buot osiin fylkkagiella

doaimmas. Vai beassá viidáseappot, de lea dárbbašlaš lánkkii doaimmaid mat addet eanet kulturipmárdusa ja čalmmustahttet sámegiella ja kultuvrra ea.ea. šiltemiiguin, činahemiiguin jnv. Vaikko ii ovttage dán doaimmain sáhte defineret doaimman mat njuolgut ovddidit sámegiella, de doaimmain lea mearkkašupmi fylkkagiella guhkesáigge nannemii mas lea áigumuš deavdit sámelága giellanjuolggadusaid. Lea sáhka čalmmustahttimis ja dábalas dahkamis.

Fylkkalávdegoddi mearridii 2001 čavčča odđa "Finnmarkku fylkkagiella sámegiellatgelbbolašvuoda ovdánahttima doaimmaplána 2001-2002". Plána lea hui jáhkehahtti dan dáfus maid lea vejolaš nagodit dahkat. Mihttomearri ja ulbmil lea daddjon ná:

Mihttomearri:

Finnmarkku fylkkagiella galgá buoret nagodit deavdit sámelága giellanjuolggadusaid, ja bargiin bajidit máhtu sámi servodateallima birra.

Ulbmil:

- Sihkkarastit ahte sámi álbmot beassá geavahit sámegiella njálmmálaččat ja čálalaččat ovddidit jearaldagaid Finnmarkku fylkkagildii.
- Sihkkarastit ahte son gii ovddida jearaldaga sámegillii Finnmarkku fylkkagiella doaimmaide oažžu vástádusa sámegillii
- Sihkkarastit ahte sámegiellat besset geavahit eatnigielaset go váldet oktavuoda Finnmarkku fylkkagielladain
- Addit fylkkagiella bargiide eanet oahpu sámi kultuvrra ja servodateallima birra.
- Buoret sámi perspektiivva ovttaiduhttin áššemeannudeamis.

Muhtin doaimmat mat galget álggahuvvo leat šiltemat buot ášahusain, oáččuhandoaimmaid (stipeanddat, oahppovuodustusat); lassii ja joatkkaoahpahusfálaldagat; jorgalit siskkáldas diehtujuohkinčállagiid, gihppagiid, sisaváldinskoviid jnv, almmuheapmi sámegillii, buoret IT-čovdosat, sámegiellat ja kulturipmárdusa kursen, dulkonbálvalus, čalmmustahttindoaimmat nugo áviissat, girjjálašvuohta, dáidda, sámi namat fylkkagielladalaš, ášahit sámi Web-siiddu; fáddábeaivvit fylkkadikkis.

7.2 Tromssa fylkkagiella

Tromssa fylkkagielladas leat sullii 150 160 ássi ja fylkkagiella rehkenastá ieš ahte sullii 10% leat sápmelaččat. Fylkkagielladas ledje 2001:s badjelaš 6000 bargi ja bušeahtta lei badjel 4 miljárdda ruvnno. Stáhta válldii badjelasas spesiálistadearvvašvuodabálvalusa 1.1.2002 rájes, ja fylkkagiellada bargoveahka lea geahpeduvvon 2/3 osiin ja bušeahtta beliin. 2002:s ledje Tromssa fylkkagielladas sullii 2250 bargi (1830 jahkedoaimma). Sullii 200 olbmo barget guovddášhálldahusas, reasta oassi lea olggut doaimmain, erenoamážit joatkkaoahpahusas ja bátnedivššus. Muhtin oassi maiddáai bearašsuodjalusas, mánáidsuodjalusas ja jugsolbmuidfuolas. Fylkkagielladas leat 8 etáhta guovddášhálldahusas, 21 joatkkaskuvlla, 4 oahpahus- ja ovdánanguovddáža (OPUS), 30 bátneklínihka, 3 bearašsuodjaluskantuvrra ja muhtin jugsuodá ja mánáidsuodjalusa ášahusat.

2002 lea mearkkašahti earrun Tromssa fylkkagildii organisašuvdnan ja guovttegielalašvuoda bargui. Gitta 2001 rádjái manai eanas oassi guovttegielalašvuodarudain spesiálistadearvvašvuodabálvalussii, mas RiTø:s lea leamaš erenoamáš sajádat. Dás duohko ferte árijaid bidjat ođđa surggiide. Dát, oktan Sámedikki ođđa gáibádusaiguin, lea dagahan ahte fylkkadiggi lea mearridan sierra "Sámegiela ja sámi kulturgelbbolašvuoda doaimbaplána 2002-2004".

7.2.1 Sámekonsuleanta, sámelávdegoddi ja sámekonferánssa

Sámekonsuleanta virgi guovddášhálldahusas ášahuvvui 1994:s. Sámekonsuleanttas sámpolitiikka plánema, ovdáneami ja ovttahttima ovddasvástádus. Virgi ii leat giellakonsuleantavirgi, vaikko guovttegielalašvuodadoarjaga hálldašeami bargu lea fuolahuvvon virggi bokte. Galgá virgáibiddjot sierra giellakonsuleanta

2002 čavčča ruhtaduvvon Sámedikki guovttegielalašvuodarudaiguin.

“Tromsa fylkkagiellada sámi gažaldagaid ráđdeaddi lávdegoddi” ášahuvvui 1995:s. Lávdegoddi leat 7 miellahtu. Čállingotteovddasvástádusa fuolaha fylkkaráđdeolmmái. Lávdegoddi galgá njuolggadusaid mielde meannudit fylkkagielladalaš plánaid, bušeahtaid ja lávdegoddi bargosuorggi áššiid.

Tromssa fylkkagiella lea 1995 rájes lágidan jahkásaččat sámekonferánssa. Sámekonferánssa mihttomearri lea ovdánahttit fylkkagiellada sámpolitiikka áššáigullelaš surggiin. Sámeigiella lea leamaš guovddáš fáddán eanas konferánssain.

Sámekonsuleanta, sámi gažaldagaid ráđdeaddi lávdegoddi ja sámekonferánssa leat ruhtaduvvon fylkkagiellada bušeahtain. Eaktuduvvo ahte eará sámi doaimmat leat oassin etáhtaid, skuvllaid ja ášahusaid bušeahtarámmain, dahje čovdovjuvvojit stáhtalaš ruđaiguin. Doaimmat leat hui unnán geavahan iežaset bušeahhtarudaid. Spiehkastat lea RiTø mii lea ruhtadan sierra sámi ossodaga mas lea sámegiela ja dulkkonbálvalusa ovddasvástádus.

Sámedikki guovttegielalašvuodarudat 2001 rádjái

Tromssa fylkkagielladas lea leamaš vuodđun ahte *buot* fylkkagielladalaš doaimmat leat sáhttan ohcat guovttegielalašvuodarudaid Sámedikkis. Rudat leat almmuhuvvon buot fylkkagielladalaš doaimmaide. Ohcansupmit leat jahkásaččat leamaš mihá badjelis go hálldašuvvon submi. Vuolábealde lea bajilgovva mii čájeha man ollu guovttegielalašvuodarudaid lea ožžon 1994 rájes. Eanas oassi dáin leat leamaš prošeaktarudat. Vuodđodoarjja lea leamaš 83 000-125 000 ruvdnui, man geažil ii leat leamaš vejolaš plánet dahje álggahit *bistevaš* doaimmaid.

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
373 000	483 000	483 000	483 000	533 000	533 000	625 000	808 000	808 000

7.2.2 Guovddášhálddahus

Tromssa fylkkagiella dál eanasmuddui ii deavdde sámelága giellanjuolggadusaid. Čilgehusat vuolábealde leat gitta 2001 rádjái.

Ii oktage bargi máhte sámegiela čálalaččat nu ahte bargoaddi atná das ávkki. Earret sámekonsuleantta, de leat moattis geat máhttet iešgudet mutto sámegiela njálmmálaččat. Njálmmálaš jearaldagaid sáhtta dušše vástidit sámegillii jus sámekonsuleanta lea olamuttos. Muhtun diedáhusat leat sámegillii (muđui eai leat makkárge diedáhusat fylkkagielladas "erenomážit olles dahje osiide sámegiela hálddašanguovllu váste"). Unnán dahje ii mihkkege leat jorgaluvvon sámegillii, eai plánat, njuolggadusat, skovit dahje eará. Soames siiddu fylkkagiellada webbáikkis (Tromssa kulturfierpmádat/Tromssa girjerájusfierpmádat) leat sámegillii. Fylkkagielladas eai leat fásta dagalduvvat meannudit čálalaš jearaldagaid sámegillii (leat unnán dahje eai obanassiige dakkár čálalaš jearalagat). Dárogiel ja sámegiel jearaldagat (ovdamearkka dihte Sámedikkis) vástiduvvojit dušše dárogillii. Buot áššemeannudeapmi lea dárogillii. Buot politihkalaš lávdegottiid ja sámii gažaldagaid ráddeaddi lávdegotti áššebáhpirat leat dušše dárogillii. Čoahkkingiella lea aivve dárogiella. Dušše jahkásaš sámekonferánssat simultánadulkajuvvojit fásta ortnegin. Fylkkaviessu ii leat šiltejuvvon sámegillii, muhto lea dahkkon linjašilten sámegillii fylkkaviesu boadáhagas gitta sámekonsuleantta kantuvrii. Sámi áviissat, áigečállagat ja veaháš fágagirjijálašvuota sámii dilálašvuodaid birra gávdnojit hálddahusgirjerádjosis. Ii ovttage bargis leat leamaš sámegiel oahpahusa virgelohpi. Eai leat lágiduvvon sámii giellakurssat guovddášhálddahussii, muhto 2001:s ovdánahttojuvvui sierra modula kursačoavddus maid áigot fállat 2002:s. Fylkkagirjerájus lea lágidan kurssaid sámii giela, kultuvrra ja girjijálašvuoda ja sámii girjerájusbálvalusaid ja gálduid birra. Sámi gáldobagadus girjerádjosis lea ráhkaduvvon. Muhtin bargit leat lohkan sámii kulturamáhtu joatkkaoahpu. Ovdal addojuvvui oahpahus norgga sámeapolitihka birra oahpásnuvvan-kurssas bargiide geat aiddo ledje álgán guovddášhálddahussii, muhto dakkár kurssat eai šat lágiduvvo bušeahttačuohppamiid geažil.

7.2.3 Dearvvašvuoda- ja sosiálsuorgi

Spešialistadearvvašvuodabálvalusas leat čada-huvvon doaimmat, mii dál lea sirdojuvvon stáhtii. Erenomážit RiTø:s ledje čadahan ollu doaimmaid sámegielloahpahusa, šiltemiid, gihppagiid, sámii buhcciidgirjerádjosa jnv. dáfus, ja lei maid sierra dulkonbálvalus. Fylkkagiellada eará bálvalusain ii leat sámegiela ja kultur-gelbbolašvuoda ovdánahttinbargu báljo obanassiige álggahuvvon.

Ii makkárge dearvvašvuoda- ja sosiálsahusain dahje bätneklinihkain leat erenomáš virggit sámegiela ja kultur-gelbbolašvuoda váste. Lea hui soaitáhagas gávdno go dakkár gelbbolašvuota, ovdamearkka dihte lea Romssa bearašsuodjaluskantuvrras okta sámegielat bargi. Eai leat makkárge vuogádahkes dagalduvvat geavahit dulkka. Dat mielddis-buktá ahte eanas muddui ii sáhte bálvalit buhcciid/klienttaid sámegillii. Eará dearvvašvuoda- ja sosiálsahusat dahje bätneklinihkat eai leat šiltejuvvon sámegillii. Njuolggadusat, skovit ja gihppagat eai leat sámegillii. Ii mihkkege almmuhuvvo sámegillii. Mánáid ja nuoraid-bálvalus lea čadahan guokte seminára sámii kultur-gelbbolašvuoda birra.

7.2.4 Joatkkaoahpahus

7.2.4.1 Hálddahus

Ráissa ja Vuotnasiidda joatkkaskuvllat leat šiltejuvvon sámegillii. Ii oktage eará skuvla leat dahkan álgaga dakkár šiltemiidda. Unnán dahje ii mihkkege diedihuvvo sámegillii, earret Ráissa joatkkaskuvllas. Easka 2001:s ledje muhtun diedáhusat sisaváldima ja oahppofálaldagaid birra sámegillii. Sisaváldin-ohcamiid eai sáhte meannudit sámegillii. Eai makkárge iešráhkaduvvon njuolggadusat dahje skovit leat jorgaluvvon sámegillii. Ráissa joatkkaskuvllas lea leamaš okta skuvlakataloga sámegillii. Seminára ovttaiduhittit sámii gažaldagaid oahpahussii lágiduvvui Ráissa joatkkaskuvllas 1996:s. Eará skuvllat ožžo sullásaš seminára fálaldaga, muhto ii lean makkárge beroštupmi dasa. Sáččá joatkkaskuvllas leat leamaš fáddabeaivvit sámii kultuvrra birra. Sámedikki guovttegielalašvuodadoarjja lea adnon doarjut oastit sisa sámii girjerájusgirjiid Ráissa ja Vuotnasiidda joatkkaskuvllaide. Skuvllat main leat sámegielat oahppit ja guovddášhálddahus geavahit ollu návccaid oazžut sámegiel

oahpahusfálaldaga. Geavahuvvojit ollu resurssat ja kapasitehta háhkat sámegieloahpaddjiid. IT:ii maid leat liigegolut (heivehallamat vai sáhtta geavahit sámii foanttaid). Dakkár golut eai leat meroštallojuvvon erenoamážit ja dál gokčēt dábalaš bušehttarámmat daid.

7.2.4.2 Sámegieloahpahus

Oktiibuot 57 oahppi ožžo sámegieloahpahusa skuvlajagis 2000/2001. Ráissa joatkkaskuvllas ja

Skániha joatkkaskuvllas leat eanemus oahppit. Dáin skuvllain leat sámegiel oahpaheaddjit. Tromssa fylkkagiielda fállá skuvlajagi 2000/2001 rájes sámegiel gáiddusoahpahusa ohppiide Tromssa joatkkaskuvllain mat eai nagot oažžut sámegiel(at) oahpaddjiid skuvllii. Dat mearkkaša ahte *buot* oahppit geat háliidit sámegieloahpahusa fálaldaga ožžot dan. Ráissa joatkkaskuvla lágida gáidusoahpahusa fálaldaga.

Tabealla 16. Sámegiela oahppit Tromssa joatkkaskuvllain skuvlajagi 2000/2001

Skuvla	1. giella	2. giella	B-giella	C-giella	Válljen- fága	SUBMI
Skániha joatkkaskuvla	1	10	2	5	-	18
Ráissa joatkkaskuvla	6	1	7	4	9	27
Kongsbakken joatkkaskuvla		1		7		8
Vuotnasiidda joatkkaskuvla	1	1				2
Bardufossa joatkkaskuvla	1					1
Sállira joatkkaskuvla			1			1
SUBMI						57

Tabealla 17. Golut ja doarjja sámegiela joatkkaoahpahussii Tromssas 2000/2001

Duohta golut oahpaheaddjebálkkáide	1 341 733
Stáhtalaš doarjja	696 967
Erohus	644 766
Duohta golut gáiddusoahpahusa doibmii	264 569
Stáhtalaš doarjja	100 000
Erohus	164 569
Duohta golut viđa skuvlla biergasiid <i>investeremiidda</i> 2000	750 000
Stáhtalaš doarjja	0
Erohus	750 000
SUBMI goluin main stáhtalaš doarjaga 2000/2001 eai govčča	1 559 335

Tabealla 17 čájeha ahte Tromssa fylkkagiielda golut joatkkaskuvlla sámegieloahpahussii leat mihá eanet go stáhtalaš doarjja. Earret oahpaddjebálkkáid lassegoluid leat ostojuvvon video-konferánsavuogádagat skuvllaide mat dan leat dárbbášan. Biergasat leat ostojuvvon viđa skuvllii oktiibuot 750 000 ruvnno ovddas. Tromssa fylkkagiielda oáččui stáhtalaš doarjaga álggahit sámegiel oahpahusa gáiddusoahpahussan jagi 2000:s. Golut dasa ledje 124 729 ruvnno 2000 čavčča ja 139 840 ruvnno 2001 giđa. Golut fátmmastit veaháš oahpaheaddjebálkkáid, linjaláiggu ja mátkegoluid (galledeapmi oahpaheaddjit/oahppit). Jagi 2001 rájes ferte gáiddusoahpahus gokčojuvvot dábalaš bušehtain, ja mielddisbuktá liigegoluid fylkkagildii.

Jus šaddet eambbo oahppit geat háliidit sámegiela eará skuvllain gos eai nagot gávdnat oahpaheaddji, de ferte dáid skuvllaide investeret gáiddusoahpahusstudio. Muhtin oktavuodain sáhtta maid huksengoluin sáhka.

7.2.4.3 Sámegiela oahpahusa diibmomáksomearit

Oahpaheaddjebálkká ruovttoluottamáksima diibmomáksomearri dál ii govčča duohta goluid. 1997:s ozai fylkkagiielda departementtas bajidit doarjamáksomeari 440 ruvdnui diibmui vai gokčá duohta bálkágoluid. Oahpaheaddjebálkkát leat lassánan dan rájes. Vátna oahpaddjiid dihte lea Tromssa fylkkagiielda šaddan fállat sámegieloahpahusa gáiddusoahpahussan Ráissa joatkkaskuvllas. Fylkkagiielda lea meroštallan ahte doarjamáksomearri

mii lea 700 ruvno diibmui gokčá bálkágoluid, linjaláiggu ja biergasiid vuolidahttima.

7.2.4.4 Molssaevttolaš oahpahusmállet

Odđa oahpahuslága mielde sáhttet leat molssaevttolaš oahpahusmállet. Fylkkagiela lea vuostáiváldán ohcamiid skuvllain mat fáallet sámegieloahpahusa/main leat sámegieloahppit oážžut ruđaid giellaláviumiidda/oahppomátkkiide sámi guovlluin. Álgoálggus ii gávdno makkárge bušeahhtapoasta dasa. Berre ásaht bistevaš stáhtalaš doarjaortnegiid dakkár ulbmiliidda.

7.2.4.5 Oahpaheddjiid sámegiela oahpahusa virgevuoduštusat

Sámegieloahpaheaddjit váilot Tromssas. Oahppit geat lohket sámegiela vuodđoskuvllas lassánit. Jus joatkkaskuvla ii nagot gávdnat oahpaheddjiid, de šaddá dán fága oahpavuoigatvuohta dušše bábermearrádussan. Tromsa lea geahččalan movttiidahttit oáčuheami fágii go lea addán bálkásáhusa, muhtun muddui go lea ásaht gáiddusoahpahusa.

Oahpaheddjiid dárba lea ankke stuorát go ohcaleapmi. Tromsa lea mángii váldán ovdan oáčuhanválttisvuodaid stáhtain mii lea oahpaheaddjeoahpavástideaddjin, muhto bohtosiid haga. Virgevuoduštusat sámegiela oahpahusa vástete fertjit maid gustot joatkkaskuvlii. Ornet berre gokčat duohta goluid, ii dušše vuodđobálkká.

7.2.5 Sámegiela ja kulturgelbbolašvuoda doaibmaplána 2002-2004

Plána čájeha mot Tromssa fylkkagiela áigu čuoovvot geatnegasvuodaid sámelága giellanjuolggadusaid ektui ja mot fylkkagiela galgá gelbbolašvuoda nannet historjjálaš ja áigeguovdilis sámi gažaldagaid birra fylkkagielddalaš organisašuvnnas. Mihttomearri lea ea.ea. bálvalit buot fylkka álbmoga sámegillii go sii háliidit dan. Doaibmaplána fátmasta *buot fylkkagielddalaš doaimma*, maiddá politihkalaš dási. Plánas lea deattuhuvvon makkár fylkkagielddalaš doaimmaide sámelága giellanjuolggadusat gustojit. Plánas čuožžu ahte *"berre leat mihttomearriin ahte fylkkagielddalaš ruđat unnimusat leat seamma mutto go Sámedikki guovttegielalašvuodajuolludeapmi"*. Dálá ekonomiiaplánas leat čuoovvovaš doaimmat biddjon vuodđun goluide gitta 2004 rádjái:

Doaimmat	2002	2003	2004
Giellakonsuleantta virgi	200 000	400 000	400 000
Diedáhusat, almmuhusat	200 000	100 000	100 000
Jorgalit/prentet njuolggadusaid/skoviid/plánaid	100 000	100 000	100 000
Šilten	200 000	100 000	500 000
Lassegolut almmolaš namat guovtti gillii	50 000	100 000	100 000
Sámegiela oahpahuodoaimmat	100 000	100 000	100 000
Sámi kulturgelbbolašvuoda oahpahuodoaimmat	208 000	236 000	258 000
SUBMI	1 058 000	1 136 000	1 558 000

Bohte hui unnán siskkáldas gulaskuddanvástádušat doaibmaplániin, ja dasto gávdnojit dál unnán ákkastallojuvvon oaivilat iešguđet etáhta, skuvlla dahje ásaht gollodási birra mat sáhtáše veahkin go jurddaša guovttegielalašvuodaruđaid dárbbu birra. Supmit mat ovdanbohtet plánas leat dasto eambo meroštallamat go duođaštuvvon dárbbut. Beroškeahhtá dat eai leat vuodđuduvvon *dálá geavaheami* ala.

Goluid meroštallama vuodđun lea Sámedikki guovttegielalašvuodaruđaid dássi (808 000 ruvno 2001:s ja 2002:s) lotnolagaid mihtto-

meriin ahte fylkkagielddalaš ruđat berrejit unnimusat leat liikká ollu go Sámedikki guovttegielalašvuodajuolludeapmi. Jagi 2005 rájes rehkenastá Tromssa fylkkagiela ahte dárba šaddá sullii 1,6 miljovna ruvno jahkásaččat. Joatkkaskuvllaid sámegieloahpahusa golud leat dollojuvvon olggobealde meroštallama.

Sámedikki guovttegielalašvuodaruđat leat dássáži ovdemusat geavahuvvon spesiálistadearvašvuodabálvalussii. Jagi 2002 rájes rahpasa vejolašvuohta geavaht ruđaid hálldašepmái ja joatkkaskuvllaide. Vuordimis mero-

štallamat rivdet dađistaga go ođđa árjaidjamis oažžu vásáhusaid, ja divvojuvvon logut bohtet ovdanbiddjot jahkásaččat.

7.3 Fylkkagiieldaid guovttegielalašvuodagolut – čoahkkáigeassu

Tromssa ja Finnmárkku fylkkagiieldat leat goabbatláganat sámi álbmoga oasi dáfus. Finnmárkkus leat mihá eanet sápmelaččat go Tromssas, muhto maiddá Tromsa rehkenastá ahte sullii 10% álbmogis leat sápmelaččat. Vaikko eanas oassi sámegeiela hálddašanguovllus lea Finnmárkkus, de dat maid mielddisbuktá seamma vuodđogeatnegasvuodaid Tromssa fylkkagildii go Gáivuona suohkan lea oassin hálddašanguovllus. Dattetge leat goabbatlágan guovttegielalašvuoda-doaimmat dán fylkkagiieldain.

Finnmárkku fylkkagiieldas dulkojuvvojit ea.ea. fylkkadiggečoahkkimat, hálddahusas leat šilten goappeš gillii, lágiduvvojit sámegeiel ja kulturipmárdusa kurssat, informašuvdnačállagat ráhkaduvvojit goappešat gillii ja sámegeiella geavahuvvo mihá dávjjibut go Tromssa fylkkagiieldas.

Tromssa fylkkagielda lea gitta jagi 2001 rádjái čalmmustahtán spesiálistabálvalusa guovttegielalašvuodabarggu, erenoamážit Romsa regiuvdnabuohceveiesus. Doppe leat čadahuvvon doaimmat nugo sámegeielloahpahuš, šiltemat, gihppagat ráhkaduvvon, girjerájus sámi buhcciide ja sierra dulkonbálvalus. Eará osiin Tromssa fylkkagiieldas leat hui unnán

informašuvdnačállagat ráhkaduvvon sámegeiella ja sámegeiella geavahuvvo hárvve politihkalaš ja hálddatlaš oktavuodas.

Ii sáhte dadjat ahte goabbáge fylkkagielda lea deavdán sámelága giellanjuolggadusaid gáibádusaid.

Fylkkagiieldain leat dál erenoamážit joatkkaoahpahuš oktavuodas stuora guovttegielalašvuodagolut. Dávjá leat unnán oahppit dan sierranas skuvllas, ja lea váttis gávdnat oahpaheddjiid. Oahpaheddjiid váilli dihte ferte láhcit gáiddusoahpahuš. Stáhtalaš doarjja ii govčča goluid mat fylkkagiieldain leat sámegeiella joatkkaoahpahušii oahpahušlága mielde, eai oahpaheaddjebálkkáid eaige gáidduoahpahuš doaimma.

Fylkkagiieldaid guovttegielalaš hálddašemi ja bálvalusdoaimma dáfus, earret joatkkaoahpahuš, sáhtta dadjat ovddemusat ahte fylkkagiieldat geavahit ruđaid maid dál ožžot, ja dainna lágiin eai leat šat ollu lassegolut gullevaččat dán bargui. Dattetge lea dehálaš deattuhit ahte dat ii leat doarvái go fylkkagiieldat galget sáhttit fállat doarvái buori guovttegielalaš bálvalusdoaimma álbmogii. Goappeš fylkkagiieldat leat ráhkadan plánaid iežaset guovttegielalašvuoda bargui. Fylkkagiieldat čalmmustahttet plánain mot sámelága giellanjuolggadusaid galgá čuovvolit, ja mot bargiid gelbbolašvuoda sámi dilálašvuodaid birra sáhtta nannet. Joksán dihte doaimmaplánaid mihttomeari, de lea dárbbalaš várret eanet ruđaid guovttegielalašvuodabargui.

8. GUOVTEGIELALAŠVUOĐA OVDÁNEAPMI

Bargojoavku lea válljen ovdanbuktit makkár hástalusat suohkaniin leat dan dáfus makkár geatnegasvuodát suohkaniin leat addit ássiide bálvalusaid ja fálaldagaid sihke dárogillii ja sámegillii. Eanas suohkanat leat mearridan plánaid dasa. Suohkanat beroštit das ahte sis leat bargit geat máhttet sámegiela, sihke njálmálaččat ja maiddái erenoamážit čálaččat. Meastta buot suohkanat oidnet garra dárbbu lasihit njálmálaš sámegiellagelbbo- lašvuoda dearvvašvuoda- ja sosiálsuorggi bargiid gaskkas. Spiehkastat lea dattetge Guovda- geaidnu mas oalle muddui lea dakkár giellagelbbo- lašvuoda dán ja eará surggiin. Buot

suohkanat oidnet seamma stuora dárbbu lasihit čálalaš giellagelbbo- lašvuoda suohkanháldda- husa eanas surggiin. Suohkanat beroštit das ahte bajidit álbmoga sámegiellagelbbo- lašvuoda. Ealáskahttinbargu plánejuvvo čadahuvvot erenoamáš jahkásaš giellaprošeavttaiguin ja go nanne giellaguovddážiid doaimma. Suohkanat gos sámegiela ii leat nu nanus, háldit jámma nannet miellaguoddoráhkadeaddji barggu ea.ea. kulturfálaldagaiguin, ja dáidaga, teáhtera, konsearttaid ja doaluid doaimmaiguin. Bargojoavkkus ii leat oaivil dan birra mot suohkaniid guovttegielalašvuoda ovdáneami galgá ruhtadit.

Tabella 18. Meroštallan suohkaniid jahkásaš resursadárbbuin ovdánahttit guovttegielalašvuoda lagamus jagiin.

	Guovda-geaidnu	Karáš-johka	Deatnu	Porsángu	Unjárga	Gáivuotna
Sámegiela gelbbolaš- vuodabajidan-doaimmat ^I	1 500 000	2 148 000	4 000 000	830 000	1 320 000	1 600 000
Sámi giellaguovddázat - Ealáskahttin-doaimmat ^{II}	500 000	3 000 000	1 000 000	515 000	450 000	
Váldohálddahuš	200 000			800 000	570 000	150 000
Eará hálddahuš	200 000	100 000	120 000	940 000		
Sosiál – ja dearvvaš- vuodabálvalus hálddahuš	3 000 000			300 000	400 000	400 000
Girkolaš ulbmilat	200 000		80 000		40 000	15 000
Miellaguoddoráhka- deaddji bargu			130 000			100 000
Vuoddoskuvla/mánáid- gárdi	100 000		710 000	430 000 ^{III}	150 000	400 000
SUBMI	5 700 000	5 248 000	6 040 000	3 815 000	2 930 000	2 665 000

^I Oahpahusdoaimmat suohkana bargiide

^{II} Sámegiela ealáskahttin-doaimmat suohkana ássiid vástte

^{III} Ovttagarddegolus

8.1 Guovdageainnu suohkan

Sámegiela gelbbolašvuodabajidan doaimmat

Suohkanis váilu gelbbolašvuoda áššemeannudit sámegillii. Dat mielddisbukta ahte eanas áššemeannudeaddjit álggos fertejit oahppat čállit sámegiela ovdal go álggaha sámegiellagelbbo- lašvuoda ovdal. Lea juo álggahuvvon bargu hukset sámi "áššemeannudan-diehto- vuorkká" suohkanis mii galgá dahkat álkibun geavahit sámegiela dábbalaš áššemeannudeamis. Dat mielddisbukta sátnebánkku ja jorgalan- ofelaččaid ja -málad mot registreret, ráhkadit dokumeanttaid ja jorgaleapmi sihke dárogillii ja

sámegillii. Golus leat oassin bajábealde resursadárbbuin. Lea maiddái dehálaš ahte sii geat eai leat sámegiellagat ožžot sámegiellagelbbo- lašvuoda oahpahusa, juoga maid suohkan lea mearridan, muhto maid lea leamaš váttis čadahit praktihkalaččat.

Erenoamážit dearvvašvuoda- ja sosiálsuorggis lea čálalaš sámegiellagelbbo- lašvuoda oahpahusa dárbbu ja fágamihtilmas sámegiela mii gullá de- arvvašvuoda- ja sosiálbálvalussii. Vuoddoskuvla- ja mánáidgárdesuorggis leat vuosttažettiin veahkkebargit geat dárbbasit giellaoahpahusa. Eatnasat máhttet sámegiela njálmálaččat,

muhto sii dárbbasit fidno- dahje fágaguvllot sáme giela oahpahusa.

Oahpahus galgá dáhpáhuvvat lagas čanastagain sámi joatkkaskuvllain Guovdageainnus ja Sámi allaskuvllain. Lea maid dehálaš ahte joavkkut ožžot vejolašvuoda váldit oahpu. Vásáhusaid geažil diehtit ahte joavkkus mas leat guovtti olbmossat njealji olbmui ožžot buoret oahppobuhtosiid.

Oktasašráđdi/searvegottaráđdi (OR/SR)

Guovdageainnus ii leat ožžon guovttegielalašvuodaruđaid suohkanis dan rájes go odđa girkoláhka doaibmagodii. Suohkan lea oaiivildan ahte searvegottaráđdi ieš ferte váldit ovddasvástádusa ja váldit ovdan ášši rievttis eiseválddiiguin. Dattetge lea Guovdageainnu suohkan jagi 2002:s juolludan 165 000 ruvnno OR/SR guovttegielalašvuodagoluide. Dieđihuvvon dárbu lea stuorát ja meroštallojuvvon 200 000 ruvdnui.

8.2 Kárášjoga giela

Suohkanis go Kárášjogas ferte láchit fáldadaga mii addá áššemeannudeddjiide čálalaš sáme giela oahpahusa vejolašvuoda. Oahpahušfáldadaga ferte láchit nu ahte bargit ožžot vejolašvuodaid olles virgelohpái barggus ovttá áigodaga badjel vai ožžot formála sáme giela čálalaš gelbbolašvuoda. Suohkan lea ain dan duohken ahte láchit njálmmálaš sáme giela oahpahušfáldadaga, go fágaolbmuid oažžun muhtun virggiide ain miellidubbuktá ahte ferte virgáibidjat olbmuid sáme giela gelbbolašvuoda haga. Suohkan maid berošta das ahte buot ássit galget oažžut sihke čálalaš ja njálmmálaš sáme giela oahpahusa.

Sáme giela gelbbolašvuodabajidan doaimmat

Suohkan háliida álggahit 3-jagáš giellaoahpahuš prošeavtta suohkana bargiide geat hupmet sáme giela, muhto geat eai leat ožžon sáme giela ja kultuvrra vuodđooahpahuš. Kurssa galgá dagahit ahte nanne ja movttiidahtta bargiid áššemeannudit sáme giela. Golut leat meroštallojuvvon leat 1,340 miljojnna ruvnno 5 oasseváldái jahkái geat čadahit allaskuvlladási sáme giela eksámena privatistan.

Dasa lassin háliida suohkan gávdnat odđa sáme giela oahpahuš vugiid dárogielat bargiide ja háliida drámáin oažžut oasseváldiid nagodit ipmirdit ja jođihit ságastallama sáme giela. Golut

150 diibmosaš kursii 16 oasseváldiiguin meroštallojuvvo máksit 488 000 ruvnno.

Suohkan čadahii 1997:s prošeavtta gohčoduvvon " sáme giela geavaheapmi dikšundilis" mas dárogielat buohccedivššarat ožžo álggus 3 vahkkosaš giellaoahpahuš, dasto ožžo vejolašvuoda ságastallamiiguin hárhjehallat ulbmiliin ahte geavahit sáme giela go dikšot boarrásiid. Maŋnel oahpahušáigodaga nammaduvvui juohke kursaoasseváldái sierra sáme giela fáttar geas lei ovddasvástádus bagadallat vásedin oasseváldi beaivválaš bargodilis. Prošeaktaáigodagas maid ráhkaduvvojedje ságastallamat ja jietnabáttit maid sáhtta geavahit odđa dearvvašvuodabargiid sáme giela oahpahušii. Čuovvolansemináraid berre láchit sidjiide geat leat ožžon oahpahuš, ja odđa dearvvašvuodabargit berrejit oažžut 3 vahkkosaš oahpahuš ja semináraid 2 gearde jagis. Suohkan pláne čadahit sullasaš prošeavttat ea.ea. ealáhus- ja eanandoalloossodagas ja kulturetáhtas. Prošeaktaáigodagas ožžot dárogielagat oahpahuš seammás go leat mielde ráhkadeame áššái- guoskevaš tearpmiid, doahpágiid, dadjanvugiid j.v. maid geavahit geavadas dilálašvuodain. Jahkásaš golut meroštallojuvvojit leat 300 000 ruvnno.

Sámi giellaguovddáš- ealáskahttindoaimmat

Kárášjoga giela háliida álggahit 3-jagáš prošeavtta ealáskahttit sáme giela álbmoga ollesolbmuid gaskkas. Mihttomeari lea movttiidahttit ollesolbmuid formaliseret iežaset eatnigiela máhtu (10 čuoggá), nannet sámi álbmoga ollesolbmuid olmmošárvvu, máhttit čálalaš sáme giela, háhkat posiitiiva ovdagovaid/váikkuheddjiid sáme gielas ja kultuvrras ja oktasaš árjjaiguin ávdnet posiitiiva miellaguottuid sáme giela ja kultuvrii. Golut 20 oasseváldái jahkásaččat oktan čállinbagadallan čuovvolemiin, meroštallojuvvo máksit 1,8 miljojnna ruvnno. Kárášjoga giela pláne áhahit giellaguovddáža. Golut meroštallojuvvojit leat 1,2 miljojnna ruvnno jahkái mas leat oassin virggit, kurssat, seminárat ja movttiidahttinbargu.

Eará hálddahus

Suohkan háliida čalmmustahttit sáme giela eanebut ja háliida molsut šilttaid goappeš giela buot suohkana visttiin nugo omd. ráđđeviesus, skuvllain ja dearvvašvuodaguovddážiis. Jahkásaš golut leat 100 000 ruvnno.

8.3 Deanu gieldda

Deanu gielddas lea mihttomearrin joksat duohta ovttaárvosašvuoda gaskal sámegeiela ja dárogeiela. Válđostrategiijan dasa lea ahte nannet guovttegielalašvuoda sihke suohkanlaš organisašuvnnas ja Deanu servodagas muđui. Geavadis mielddisbuktá dat eanet nannema sámegeiel giellaoahpahussii iešguđet oahpahusdásiin. Ii-sámegeielagat dárbbasit álggos sámegeiel álgooahpahusa.

Sámegeiela gelbbolašvuodabajidandoaimmat

Suohkan háliida álggahit oahpahusplána vai joksá duohta ovttaárvosašvuoda mihttomeari gaskal sámegeiela ja dárogeiela. Dárbbu sáhtá oanehaččat govvidit ná:

Sámegeiela allaskuvlladásis: Áššemeannudeaddjit, oahpahusbargit, ja muhtin suohkana fágavirggit, oktiibuot meroštallojuvvo ahte sullii 40 olbmo dárbbasit dakkár oahpahusa. Bargit eará almmolaš doaimmain, sajáiduvvon suohkanii, dárbu ii leat čilgejuvvon.

Sámegeiela vuodđoskuvlla- ja/dahje joatkaskuvlla dásis: Fágavirggit, jodiheaddjevirggit, ja virggit main leat informašuvdnabarggut suohkana álbmoga ektui, oktiibuot meroštallojuvvo ahte sullii 75 bargi dárbbasit dakkár oahpahusa. Bargit eará almmolaš doaimmain, sajáiduvvon suohkanii, dárbu ii leat čilgejuvvon.

Sámegeiela álgooahpahus: Vai joksá duohta guovttegielalašvuoda suohkanlaš organisašuvnnas, de lea dárbbalaš ahte eanas suohkanbargit máhttet dahje ipmirdit sámegeiela. Suohkana bargiin dárbbasit sámegeiela álgooahpahusa sullii 150 bargi. Vai joksá duohta ovttaárvosašvuoda gaskal sámegeiela ja dárogeiela Deanu servodagas muđui, de lea mihttomearrin ahte eanas suohkana ássit máhttet dahje ipmirdit sámegeiela unnimusdásis. Dakkár oahpahusa dárbbasit gitta 800 olbmo (fidnodoaimmilis agi olbmuid lohku geat eai ipmir sámegeiela).

Jus lagamus boahhteáiggis galgá leat vejolašvuhta duohtandahkat duohta gielalaš ovttaárvosašvuoda mihttomeari, de ferte jahkásaččat addit virgelobi bálkkáin unnimusat 10 suohkanbargái. Dát oavvilduvvo seammás leat jáhkehahttin vejolašvuodaid ektui ahte oázžut sadjásašbargiid. Golut dása leat meroštallojuvvon leat 3,5 miljovvna ruvno.

Dasa lassin dahje gullevaččat dábalaš giellakurssaide ferte láhčit fágagullevaš giella-

oahpahusa. Vuos lea suohkan ovdánahtán 3-jagáš sámegeiela prošeavtta dikšo- ja fuolla-bálvalussii, mas sámegeiela oahpahus dáhpáhuvvá duohta dikšundilálašvuodas. Divššodettiin sámástit lea oahpahusčoavddus mas oasseváldit álggos čadahit árjjalaš sámegeielkurssa ja giellalávgunkurssa. Dasto barget sámegeielat divššárat bagadallin ii sámegeielat divššáriidda, nu ahte giela sáhtá geavahit bargodilálašvuodas. Golut dása leat meroštallojuvvon jahkásaččat leat 500 000 ruvno.

Sámi giellaguovddáš - ealáskahttindoaimmat

Deanu suohkan lea dahkan šiehtadusa SEG:in (Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš) ásahit giellaguovddáza. Giellaguovddáš lea dál huksejuvome. Válđomihttomeari giellaguovddáziin lea Deanu – servodaga sámegeiela ealáskahttin. Das leat oassin muhtun eaŋkildoaimmat, nugo maiddá giellaoahpahus. Golut leat meroštallojuvvon leat 1,0 miljovvna ruvno jahkái. Dasa lassin bohtet doaimmat mat čilgejuvvojit dás vuolábealde. Mánja dain plánejuvvojit duohtan dahkkojuvvojit giellaguovddáza olis.

Eará hálddahus

Suohkan lea almmuheame iežas neahhtasiidduid. Biddjojuvvo ollu deaddu dasa ahte informašuvdna galgá gávdnot sihke sámegeiellii ja dárogeiellii. Lea juo dahkkon ollu bargu heivehit siidduid ja ovdánahttit tearpmat mat dahket sámegeiela giellageavaheami vejolažžan. Dattetge ain lea ollu bargu báhcán, erenoamážit jorgalit informašuvvna mii lea ráhkaduvvon dárogeiellii. Dasa lassin lea bistevaš gollu čadnon dađistaga jorgalit informašuvvna mii ráhkaduvvo. Golut leat meroštallojuvvon leat 100 000 ruvno. Dasa lassin pláne suohkan barggu šiltet suohkanlaš visttiid doppe gos dat ii leat dahkkojuvvon. Golut: 20 000 ruvno.

Girkolaš ulbmilat

Ovttas girkuin plánejuvvojit ea.ea. seminárat sámi identitehta ja osku birra, 2-gielat litturgiijagihppagat gielalaš, sálbmaseminára ja sámegeielat konfirmántabargu, gollu 80 000 ruvno.

Miellaguoddoráhkadeaddji bargu

Sámegeiela giellageavaheami dárbbu ja guovttegielalašvuoda positiiva váikkuhusaid fuomášuhttin lea dehálaš go galgá duohtan dahkat duohta ovttaárvosašvuoda. Suohkan pláne dan oktavuodas ea.ea. Guovttegielalaš teáhtera,

máנגgakultuvrralaš ipmárdusa kurssa, guovttegielalašvuoda semináraid, gihppaga guovttegielalašvuoda birra ja sierra sámi giella-bálkkašumi.

Vuoddoskuvla – mánáidgárdi

Suohkan háliida nannet sámegiela giellaovdáneami barggu skuvllas ja mánáidgárddis go ásaha sierra konsuleantavirggi oahpahasossodahkii. Dasa lassin lea plánejuvvon sierra bagadallivirgi mánáidgárddiid sámegiela geavahepmái ja kulturbargui. Lea maid áshuvvon sierra vánhénfierpmádat maid háliidit joatkit. Ollislaš golut dahket 710 000 ruvnno.

8.4 Porsáנגgu suohkan

Boahhteáiggi hástalus lea ovdánahttit sámegiela geavaheami nu ahte sámegielagat ávžžuheami haga ožžot doaimmahuvvot bálvalusaid ja jearaldagaide ožžot vástádusa sámegillii buot dásiin suohkanis. Ovdalaš garra dáruiduhttinpolitiikka gáibida garra jahkásaš resursaárjjaid vai sámegiela ja kultuvrra obbalaš gelbbolašvuodadássi badjána. Joksat sámegielat vuoddogelbbolašvuoda álbmoga gaskkas váldá dábálaččat áiggi, ja dalle gáibiduvvojit liige resurssat.

Sámegiela gelbbolašvuodabajidandoaimmat

Suohkan dárbbasa 2 oahppovuodustuosa suohkanbargiide, gollu 480 000 ruvnno. *Dearvvašvuoda- ja sosiálsuorggis* dárbbasit resurssaid jahkásaš geatnegahtton kurssaide oddabargiide sámi báikkálašhistorjjás ja servodatdilálašvuodain ja dearvvašvuoda- ja sosiálbargiid sámegiela- ja kulturgelbbolašvuoda vuoruhan- ja bálkkašumi-vuogádagaide, gollu 350 000 ruvnno.

Sámi giellaguovddáš – ealáskahttindoaimmat

Suohkan háliida álggahit doaimmaid maiguin ealáskahtta sámegiela álbmoga gaskkas. Boahdá dárbbasit liige giellabagadallanvirggi, gollu 250 000 ruvnno. Dárbbasuvvojit doaimmat nugo mátkkit sámegielat birrasiid, giellalávgumat, oktasaš deaivvadeamit eará suohkana kursa-oasseváldiiguin, mánnosaš gielladeaivvadeamit mánáide ja nuoraide (geasset ja čakčat leaira) ja lagasradio sámegielat bargái, gollu 265 000 ruvnno.

Váldohálddahus

Bargoveagaresurssaide ja doaimmagoluide dárbbasa liige resurssaid jorgalit áššebáhpiriid sámegillii ja jorgalit ja prentet skoviid,

diedáhusaid ja informašuvdnačállaggiid, gollu 800 000 ruvnno.

Eará hálddahus

Jahkásaš doibmii, ortnegisdoallamii, liseanssaide ja EDB- biergasiid ja prográmmaávdnasiid odasmahttimii ja oahpahit ja kurset geavaheddjiid, dárbbasa resurssaid mat leat 540 000 ru. Ekonomiijahálddašeamis ja IT-doaimmas lea liige resurssaid dárbu 400 000 ruvnno.

Sosiál- ja dearvvašvuodabálvalus

Suohkan háliida resurssaid čuovvolit ja álggahit sámi dearvvašvuoda- ja sosiálplána doaimmaid.

Vuoddoskuvla – mánáidgárdi

Gáibiduvvo liige ovttagearrdegollu ovdánahttit mánggaidoaimbi oahpponeavvopáhka ja duodaštit iešguđet mearrasámi dilálašvuoda fáttáid mat geavahuvvojit oahpahasas.

8.5 Unjárgga gielda

Hástalus lea ovdánahttit sámegiela čálalaš gelbbolašvuoda dan oasis bargiin ja álbmogis geat máhttet njálmmálaččat sámegiela. Sámegiella 1. giellan vuoddoskuvllas álggahuvvui easkka nu maŋnit go 1978:s, nu ahte eanas oassi álbmoga ollesolbmuiin eai dál máhte lohkat ja čállit eatnigielaset. Joksat sámegiela vuoddogelbbolašvuoda álbmoga gaskkas váldá dábálaččat áiggi, ja dan bargui dárbbasa liige resurssaid. Álbmoga dárbu boahdá mearridit man ollu eanet goluid gelbbolašvuodaodastus dagaha vuoddoskuvlla suorggi sámegiela oahpahussii.

Sámegiela gelbbolašvuodabajidandoaimmat

Suohkan dárbbasa virgelobiid bálkkáin ("oahppovuodustuosaide") 6 suohkanbargái – ollislaš gollu 1,320 miljovvna ruvnno surggiin ja ossodagain nugo ealáhusas/plána/kultuvra, guovddášbargoveagas, bajásšaddamis/fuolas. Várjjaga Sámi Museas ja dearvvašvuodasuorggis dárbbasa suohkan resurssaid váldit sámegiela lohkanbadjeoahpu, gollu 1,2 miljovvna ruvnno. Giellakantuvrras/giellaguovddášis dárbbasuvvo 1 oahppovuodustuosa sámegiella 2:zii, 10 čuoggá, gollu 220 000 ruvnno.

Sámi giellaguovddáš (Isak Saba guovddáš) – ealáskahttindoaimmat

Lassin dan 400 000 ruvdnui maid suohkan dál oažžu juolluduvvot Sámedikkis doaimmahit giellaguovddáza, de dárbbasuvvojit ealáskahttin-

doaimmat álbmoga gaskkas. Dárbbášuvvo giellabagadallanvirgi, gollu 250 000 ruvno. Dárbbášlaš golut oahppoávdnasiidda, giella-lávgumii/giellaleirii, mátkkiide ja mánáid/-nuoraid ja ollesolbmuid árbevierrobargguid hárbhallamii, gollu oktiibuot 200 000 ruvno.

Váldohálddahus

Buot ossodagain galgá sáhttit geavahit sáme-giela dihtoris, ja danin dárbbáša ođasmahttit EDB-biergasiid ja prográmmaávdnasiid.

8.6 Gáivuona suohkan

Suohkan berošta movttiidahttit bargiid háhkat sáme-giel gelbbolašvuoda ja čálmustahttit suohkana eanebut guovttegielalaš suohkanin. Suohkanis lea dál unnán sáme-gielat fálaldat álbmogii. Váilevaš sáme-gielat gelbbolašvuoda suohkanhálddahusas ja gáržžes suohkan-ekonomiija leat muhtin bealit mat hehtejit álggahit ja ovdánahttit guovttegielat fálaldagaid álbmogii.

Sáme-giela gelbbolašvuodabajidandoaimmat

Suohkan lea mearkkašan ahte lea stuorát gilvu sáme-gielat gelbbolašvuoda bargofámu alde ja áigu dasto dadistaga dohkkehit geavahit alit báلكká váikkuhangaskaoapmin vai sáhtta gilvalit dán bargofámu dáfus. Suohkan fálla dál bargiide sáme-gielaohpahusa olles báلكkáin, muhto ohcaleapmi lea ankke hui unnán. Movttiidahttin dihte dakkár oahpahussii sáhtta leat áige-guovdil fállat muhtin liige báلكkácehkiid oahpa-husáigodagas, dahje eanet báلكká mañitáigái. Golut meroštallojuvvojit leat 150 000 ruvno.

Dikšo- ja fuolla bargiid gaskkas lea beroštupmi ja mokta leamaš stuorámuš oahppat sáme-giela. Dát sáhtta leat dan oktavuodas go bargit doppe dovdet ahte sis lea stuorámuš dárbu oahppat giela. Suohkan oaidná ahte dárbbáša 400 000 ruvno kurset unnimusat 8 bargi jagis ja 130 000 ruvno ovttá bargái giu áigu váldit sáme-giela lohkanbadjeoahpu, ollislaš golut leat 530 000 ruvno.

Oahpaheaddjit ja mánáidgárdebargit dárbbášit giellakurssa mii vástida 3 diimmu vahkkui ovttá jagi badjel 10 bargi vásté. Golut meroštallojuvvojit leat 235 000 ruvno. Lassin dasa berre fállat mátkkiid ja giellalávgunkurssaid vai "nanne" giellamáhtu mañnel dábalaš kurssa. Giellabirrasat suohkanis leat ain veahás "hearkkit" ja dakkár giellalávgunkurssat leat

dárbbášlaččat sidjiide geain juo lea vissis mutto sáme-giela gelbbolašvuoda. Meroštallojuvvon golut leat 100 000 ruvno. Dasa lassin dárbbáša suohkan 2 oahppovuodustusa oahpaheddjiide geat váldet sáme-giela alit oahpu lassin vuodustusaide maid Stáhta oahpahuskantuvra Tromssas juohká. Suohkan oáččui juolluduvvot 2 oahppovuodustusa skuvlajagis 2000/2001. Jahkásaš gollu 2 vuodustusas meroštallojuvvo leat 600 000 ruvno. Oahpaheddjiid ja mánáidgárdebargiid ollislaš jahkásaš resursadárbu lea 935 000 ruvno.

Váldohálddahus

Suohkan oaidná dárbbu resurssaide jorgalit skoviid, dieđáhusaid ja informašuvdnačállagiid suohkanlaš bálvafálaldagaid birra ja sáhttit ođasmahttit interneahhtasiidduid sáme-gielat veršuvnna seamma bures go dárogie-la, gollu 150 000 ruvno.

Sosiála- ja dearvvašvuodabálvafalus

Dearvvašvuodadoaimmahagas dárbbášuvvo sierra dulka, gollu 250 000 ruvno. Mánáid-suodjalusáššiid (bearrašráđđadallan) ođđa dikšunvuohkái mii lea huksejuvvon sámi árbevirolaš čuolbmačovdosiidda bearraša siste, dan sadjai go seaguhit beare olu áshusaid fárrui, de dárbbášuvvo bagadallan viidat go maid sosiáلكantuvra náke, gollu 150 000 ruvno.

Girkolaš ulbmilat

1998 rájes leat lágiduvvon sámi/dáru sálbmaeahkedat buohce- ja boarrásiidsiiddas. Dán leat jođihan eaktodáhtolaččat ja lea dárbu doarjut dán fálaldaga, gollu 15 000 ruvno.

Miellaguoddoráhkadeaddji bargu

Suohkan oaidná dárbbu bidjat resurssaid miella-guoddoráhkadeaddji bargui nu ahte leat dáidda, teáhter, konsearta fálaldagat ja doaimmat ja doalut iešgudet fáttáiguin. Gollu 100 000 ruvno.

Vuoddoskuvla – mánáidgárdi

Suohkan dárbbáša bagadallivirggi doarjut sáme-giela fálaldaga mánáidgárdiin ja skuvllas sámi oahppoplána oahpahusa mielde. Lea maid dárbu viežžat sáme-gielat resursaolbmuid mánáidgárdiide. Gollu lea meroštallojuvvon leat 400 000 ruvno.

8.7 Ollesolbmuid vuoddoskuvlaoahpamus

Borgemánu 1.b.2002 rájes lei ollesolbmuid vuoigatvuohta vuoddoskuvlaoahpamusii. Dát mielddisbuktá hástalusá suohkaniidda main leat sámi ássit. Ođastusa ulbmiljoavku leat sii geain lea váilevaš vuoddoskuvlaoahpamus ja geat háliidit "njulget" iežaset vuoddoskuvlla. Hui ollu sápmelaččat geat leat ollesolbmot čadahedje álbmotskuvlla dahje vuoddoskuvlla ovdal go sámegeiella šattai fágan skuvllas, ja danin sis ii

leat vuoddoskuvlaoahpamus mas sámegeiela oahpamus lei oassin. Jus sii háliidit ollislaš vuoddoskuvlla duodaštusa dál, de sis ferte sámegeiella leat fágan. Áigegeovdilis suohkaniidda mearkkaša dat ahte sáhttet mánggas geat geavahit iežaset vuoddoskuvlaoahpamusá vuoigatvuođa, ja dat fas mearkkaša stuorát goluid go mii dilli muđui lea riikka eará suohkaniidda.

9. BARGOJOAVKKU ÁRVVOŠTALLAMAT JA ÁVŽŽUHUSAT

9.1 Ožžot go suohkanat/fylkkagiieldat gokčojuvvot dálá guovttegielalašvuoda goluideaset?

Sámegiela hálddašanguovllu suohkanat leat iešgudetláganat, sihke álbmoga sámegielaigiid oasi dáfus, das man nanu stahtusa sámegiela ja kultuvrras lea suohkanis, man ollu ohppiin lea sámegiella juogo fágan dahje ožžot buot/eanas oasi oahpahusas sámegillii, man ollu skuvllat ja man ollu sámegiela bargit leat suohkana bargiid gaskkas. Buot dát bealit váikkuhit man muddui sámegiela bálvalusat ohcaluvvojit, ja man muddui suohkaniin leat golut guovttegielalaš hálddašeami ja bálvalusdoaimma okta-vođas. Ii sáhte dadjat ahte suohkanat dahje fylkkagiieldat leat ollásii deavdán sámelága gáibádusaid lágideat guovttegielalaš bálvalusaid álbmogii.

Eahpitkeahttá máksá eambo addit guovttegielalaš fálaldaga álbmogii. Goluid sáhtta dattetge váttis duodaštit. Dát guoská erenoamážit goluide mat gullet guovttegielalaš áššemeannudeapmái, bálvalusdoibmii ja áššehašmeannudeapmái. Meroštallamat mat leat vuodđun dán raporttas, čájehit ahte suohkaniin leat golut mihá eanet go doarjagiid maid stáhta addá.

Bargojoavkku guorahallan čájeha maidá ahte vaikko dálá golut gokčojuvvojit, de ii leat doarvái ahte deavdit sámelága gáibádusaid. Muhtin suohkanat, ja fylkkagiieldat, geavahit dušše erenoamáš guovttegielalašvuodaruđaid maid Sámediggi juohká. Eará suohkanat geavahit mihá eanet guovttegielalašvuhtii go maid stáhtalaš doarjagat gokčet. Vaikko sámeláhka galgá mearrideaddjin guovttegielalašvuoda barggu ektui, de lea ankke ollu mii čájeha ahte bajábealde oasit leat mearrideaddjin dasa man muddui suohkanat barget nannet ja ovdánahttit sámegiela, ja ahte välljejit go suohkanat dasto geavahit eanet go stáhtalaš ruđaid maid juolludit guovttegielalašvuhtii.

9.2 Guovttegielalašvuoda golut

Bargojoavku lea ovdanbidjan goluid mat suohkaniin dál leat guovttegielalašvuoda doibmii álbmoga váste. Bargojoavku deattuha ahte lea eahpesihkarvuolta čadnon dasa man stuorrát duohta lassegolud leat, danin go lea váttis dovddiidahttit dáid suohkanlaš rehketdoaluin (vrd. kapihttal 6.1.3 mas meroštallama vuohki lea lagabut čilgejuvvon). Bargojoavku lea erenoamážit geahččan čuovvovaš guovttegielalašvuodagoluid:

- suohkaniid hálldatlaš- ja doaibmagolud suohkanhálldahusas (tabealla 8)
- muhtin välljejuvvon golud vuodđoskuvllahálldahusas nugo oastit sisa oahpponeavvuid, mángen, eanet klássa-/joavkolanjat ja eanet hálldahusa skuvlahovdengoddi, oktan jorgalemiin/dulkomiin (tabealla 9)
- eará golud vuodđoskuvlla skuvlahálldahusas; áššemeannudeapmi, almmuheapmi, fierpmádatovttasbargu, ovdánahttit báikkálašheivejuvvon oahpponeavvagiid, j.e (tabealla 10)

Suohkanat ožžot oktiibuot sullii 12 miljovna unnit doarjaga go meroštallojuvvon golud mat leat go galgá doaimmahit guovttegiela suohkanhálldahusa (vrd. tabealla 11). Bargojoavku oaivvilda ahte doarjga mii galgá gokčet suohkaniid guovttegielalašvuodagoluid, ja maid Sámediggi dál hálldaša, oanehit áigái berre lasihuvvot nu ahte suohkanat ožžot gokčojuvvot dálá guovttegielalašvuoda goluid.

Bargojoavku lea maidá ovdanbuktán meroštallama suohkaniid ovdánahtindárbbus go galgá sáhttit deavdit doaibmi guovttegiela hálldahusa ja guovttegiela suohkana mihtto-meriid, vrd. kapihttal 8. Tabella 18 čájeha ahte suohkaniin lea ovdánahtindárbu oktiibuot sullii 26 miljovna ruvno bargui nannet suohkaniid guovttegielalašvuoda. Bargojoavku oaivvilda ahte guhkit áigge vuollái ferte rehkenastit lasihit ruhtajuolludemiid suohkaniid guovttegielalaš-

vuodabargui jus suohkanat galget sáhttit deavdit lága gáibádusaid.

Fylkkagiielddat leat eanasmuddui heivehan hálddahusa guovttegielalašvuoda barggu goluid Sámedikki guovttegielalašvuodarudaid dássái. Fylkkasuohkaniin eai leat dasto seamma ládje go suohkaniin vásáhusat mot duohta golut šaddet jus sámelága giellanjuolggadusaid galgá deavdit. Erenoamáš lea maiddái ahte Tromssa fylkkagiela lea geavahan stuora oasi rudain spesiálistadearvvašvuodabálvalussii, maid dál stáhta lea váldán badjelasas. Goappeš fylkkagiielddat leat dattetge ráhkadan doaibmaplánaid deavdin dihte gáibádusaid. Goappeš fylkkagiielddat leat mielas geavahit iežaset buš- eahttarudaid čuovvolit iežaset plánaid. Bargojoavku áigu geažuhit ahte lea stuora dárbu ovdánahttinbargui ja eanet ruđaide jus fylkkagiielddat galget sáhttit deavdit lága gáibádusaid.

9.3 Skuvllat ja mánáidgárddit

Dál gávdnojit sierra doarjaortnegat maiguin gokčá oahpaheddjiidbálkká goluid sámegiela oahpahusa oktavuodas ja oahpahusvirgelobiid oahppovuoduštusaid goluid. Bargojoavku mielas berre nannet oahpaheddjiid oahpahusvirgelobiid ortnega eanet oahppovuoduštus- aiguin.

Oahpahus- ja dutkandepartementta doarjaortnega dáfus sámegiela ja sámegillii oahpahussii, čujuha bargojoavku dán ortnega árvvoštallamii. Bargojoavku lea ovttaoavvilis árvvoštallanraportta konklusuvnnaiguin, ja háliida erenoamážit váldit ovdan oahpaheddjiidbálkká ruovttoluottamáksinortnega mas máksomearri 246,50 diibmui lea beare vuollin gokčat duohta goluid. Diibmomáksomeari ferte bajidit ja ferte eanet leat heivehuvvon suohkaniid gaskamearálaš diibmobálkká mielde oahpaheddjiide geat oahpahit sámegiela ja sámegillii. Dál diibmomáksomearri ii leat regulerejuvvon suorggi bálkáovdáneami mielde.

Ortnet juolludit doarjaga sámegiela joatka-oahpahussii ii govčča goluid mat gullet sámegieloahpahussii, vrd. kapihttal 7. Dál lea dilli nu ahte leat unnán oahppit juohke skuvllas ja lea váttis oažžut sámegieloahpaheddjiid. Danin ferte muhtin oassi oahpahasas lágiduvvot gáiddusoahpahusa vuodul. Dál doarjaortnet ii leat dan váldán vuhtii. Bargojoavku oavvilda ahte joatkkaskuvlla sámegieloahpahusa doarja-

ortnega ferte árvvoštallat ja rievdadit nu ahte deavdá joatkkadási sámegiela oahpahusa dárbbuid.

Golut investerenulbmiliidda eai leat váldon mielde suohkaniid gollomeroštallamiin go leat kárten dálá guovttegielalašvuoda goluid. Jagi 2002 rájes lea ásahuvvon ođđa ruhtadanortnet reantobuhtadusain buoridit dálá skuvlaareálaid ja cegget ođđa skuvlarusttegiid. Bargojoavku mielas lea govttolaš ahte suohkaniin main leat lassegolut viiddiduvvon areálaide sámi oahppoplána, L97 Sámegiella, oahpahusa mielde, ožžot stáhtalaš doarjaga gokčat lassegoluid mat sis leat investeret stuorát skuvlaareálaid, vejolaččat sierra sámeskuvlla.

Sámediggi hálddaša dál sierra doarjaortnega mánáidgárddiide mat leat vuodđuduvvon sámegiela ja sámi kultuvrra ala. Bargojoavku mielas berre lasihit dálá doarjaortnega vai suohkaniid duohta golut mánáidgárddiid guovttegielalašvuhtii gokčojuvvojit.

9.4 Sámedikki guovttegielalašvuodarudat

Bargojoavku oavvilda, prinsihpalaš vuodul mielde, ahte Sámedikkis berre leat bajitdási ovddasvástádus bargat sámegiela giellaovdánemiin, maiddái suohkaniid ja fylkkagiielddaid ektui. Dattetge ferte rehkenastit ahte lea veadjemeahtun máhccat ruovttolutta ovdalaš ortnegii mas biddjojit stuora gáibádusat bienalaš rehketdoalloraportteremii guovttegielalašvuodarudaid juolludeamis.

Bargojoavku háliida garrasit deattuhit ahte guovttegielalašvuoda doarja berre juolluduvvot guhkesáiggi ja diehttevaš rámmaid vuodul. Dát lea dárbbalaš vai suohkaniid ja fylkkagiielddaid guovttegielalašvuoda nannen dápáhuvvá beaktilis ja ulbmálaš vuogi mielde. Deavdin dihte diehttevašvuoda mihttomeari, de evttohuvvo ásahit organiserejuvvon gulahallama mas mihttomearri lea digaštallat dadistaga dárbbuid sámi giellaovdáneami nannemis, ja mot dán nannema sáhtta dahkat buoremusat. Bargojoavku háliida fuomášahttit ahte juolludaneavttut berrejit eanet čadnot *mihttomearri*, dat mearkkaša doaibmi guovttegielalašvuoha. Bargojoavku ávžžuha danin ahte Sámediggi ásaha diehttevaš juolludaneavttuid/rámmaid ortnegii. Bargojoavku mielas lea hui posiitiiva go Sámediggi áigu jámmat gulahallat

suohkaniiguin strategiijaid, mihttomeriid ja bohtosiid birra das mot guovttegielalašvuohta ovdána suohkaniin.

Bargojoavkku áirasat Kárásjoga gielddas ja Guovdageainnu suohkanis oaivvildit ahte ruđat berrejit oassin rámmasirdimiin suohkaniidda, seammás go várrejuvvojit ruđat maid Sámediggi hálddaša čielga giellaovdánahhtindoaimmaide.

9.5 Miellaguoddobarggu mearkkašupmi

Positiiva sámegiela ovdáneapmi, duohtan dahkan sámelága giellamearrádušaid áigu-mušain, lea dan duohken makkár miellaguottut sámegillii ja kultuvrii leat sihke suohkanlaš ja fylkkagielddalaš hálddašeamis, ja báikkálaš-servodagain. Bargojoavku áigu geažuhit ahte ii galgga dušše bargat ovdánahttit sámegiela, muhto maiddái miellaguottuid ja kultur-*ipmárdusa*. Epmolaččat berreše buohkat unnimusat *ipmirdit* goappeš gielaid guovttegielat suohkanis. Guovttegielalašvuohta lea dehálaš dimenšuvdna suohkanlaš bálvalusbuvttadusas ja bálvalusas sámegiela hálddašanguovllus, muhto sáhtta šaddat riidovulošin jus gielalaš árjabadjan goarida eará áššiid ja fáldagaid. Seamma dehálaš go sámegiela ja sámegillii oahpahuš, lea oahpahuš sámegiela ja kultuvrra birra vuoddo- ja joatkkaskuvlla ohppiide. Ahte oahpaheaddjit ja oahppit skuvllas atnet sámegiela mávssolaš ja dárbbalaš liigegelbbolašvuohtan, lea muhtin dain eavttuin vai oahppit geat ožžot sámegielo

oahpahuš galget oahppat giela, bisuhit movtta ja geavahit giela.

Bajilgovva das man ollu sámegielagat leat suohkanlaš hálddahušas (tabealla 7, kapihttal 6.1.2), čájeha ahte lea stuora erohus gaskal suohkaniid sámegielat bargiid dáfus. Lea stuora erohus gaskal dan oasi gii máhtta njálmálaččat sámegiela, ja sii geat máhttet njálmálaččat ja čálalaččat sámegiela. Suohkaniin leat stuora hástalusat dan ektui ahte hukset čálalaš gelbbolašvuođa hálddahušas, juoga mii lea dárbbalaš vai oažžu doaibmilis guovttegielat hálddahušas.

Bargojoavku oaivvilda ahte jus sámegielas, sámi kultuvrras- ja servodateallimis galgá leat boahpteáigi, de lea dárbbalaš ásahit guovttegielalaš servodagaid gos dat lea vejolaš. Go sámegiella lea minoritehtagiella Norggas, de eai leat guovttegielalaš servodagat vejolaččat jus doarvái mutto eanetlohku suohkana bargiin ja ássiin eai máhte dahje ipmir sámegiela. Dakkár nannen berre leat lotnolagaid dainna ahte suohkanat ožžot vejolašvuođaid nannet vel eanet siskkáldas oahpahuš ja sámegiela geavaheami bagadallama.

Stuorat stáhtalaš sámegiela nannen iešalddis lea juo movttiidahtti ja váikkuha ahte šaddá eanet sámegiela geavaheapmi sihke dan fuomášumi dihte maid dat dagaha ja go ássit vásihit ahte sámegielat giellagelbbolašvuođat leat dehálaččat.